

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

YOKSULLUĞUN MEDYADA TEMSİLİ: GAZETE HABERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Elif KESİCİ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR**

Ankara–2008

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

YOKSULLUĞUN MEDYADA TEMSİLİ: GAZETE HABERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Elif KESİCİ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR**

Ankara–2008

ONAY

Elif Kesici tarafından hazırlanan “Yoksulluğun Medyada Temsili: Gazete Haberleri” başlıklı bu çalışmada 28/01/2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Gazetecilik Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

.....

Doç. Dr. Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR

İmza

.....

Doç. Dr. Betül YARAR

İmza

.....

Doç. Dr. Kemal İNAL

ÖNSÖZ

Neoliberal ekonomi politikaları geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde pek çok ülkede uygulanmış ancak retoriğin tersine bu uygulamaların sonunda birçok ülkede işsizlik, eşitsizlik ve yoksulluk artarak yapılaşmış, giderek artan bir kesimin sorunu olmayı sürdürmüştür. Yoksulluğun medyada -özelde Hürriyet gazetesi haberlerinde- temsilini değerlendiren bu çalışmada, gazete temsilleri üzerinden haber üretim sürecinde yoksulların maruz kaldığı simgesel şiddet koşulları çalışılmıştır. Çalışma süresince getirdiği katkı ve eleştiriler için tez danışmanım Doç. Dr. Gamze Yücesan Özdemir'e, başta ailem olmak üzere benden maddi manevi desteğini esirgemeyen herkese çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. YOKSULLUĞUN KÜRESELLEŞMESİ.....	5
1.1.1. Küreselleşme, Neoliberalizm ve Emek: Kavramlar ve Yaklaşımlar.....	5
1.1.2. Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Yoksullukla Mücadele Programları.....	14
1.1.3. Yoksulluğun Tanımı ve Farklı Yüzleri	18
1.1.4. Yoksulluğun Gösterenleri: İşsizlik, Mekân, Şiddet	32
1.1.5. Türkiye’de Yoksulluk	40
1.2. MEDYA VE TEMSİL	43
1.2.1. Liberal Çoğulcu Yaklaşım.....	43
1.2.2. Eleştirel Yaklaşım.....	45
1.2.3. Haberin Söylemi	55

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULARI

2.1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	59
2.1.1. Araştırmanın Kapsamı.....	59
2.1.2. Araştırmanın Yöntemi.....	60
2.1.2.1. İçerik Çözümlemesi	62
2.1.2.2. Eleştirel Söylem Çözümlemesi	64
2.2 ARAŞTIRMANIN BULGULARI	69
2.2.1 Haberlerde Yoksulluğun Tematik Temsili	69
2.2.1.1. İstatistik Verilerle Oluşturulan Haberler	69
2.2.1.2. Polis-Adliye Haberleri	73
2.2.1.3. Dram ve Mağduriyet Haberleri.....	74
2.2.1.4. Yardım Haberleri	75
2.2.2. Haberlerde Yoksulluğun Söylemsel Temsili	76
2.2.2.1. Yoksulluğun Ekonomist/Teknisist Temsili	76
2.2.2.2. Yoksulluğun Fobik Temsili	78
2.2.2.3. Yoksulluğun Popülist Temsili	87
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA	97

EK 1: ÇÖZÜMLENEN HÜRRİYET GAZETESİ HABERLERİ TABLOSU ..	109
ÖZET	114
ABSTRACT	115

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
DB	World Bank– Dünya Bankası
ILO	International Labour Organization – Uluslararası Çalışma Örgütü.
IMF	International Money Fund – Uluslararası Para Fonu.
MAI	Çok Taraflı Yatırım.
OECD	Organization for Economy Co-Operation and Development- Ekonomi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü.
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.
UNDP	United Nations Development Program- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.

GİRİŞ

Medyada yoksullar nasıl temsil ediliyor? Zavallı garibanlar mı, yardım eli uzatılması gereken mağdurlar mı, suç işlemeye hazır başıbozuklar mı, yoksa rakamlarla ifade edilen bir kütle mi? Bütün bunlar yoksulların simgesel ve söylemsel temsilleri içinde saklıdır. Yoksulluk, en yaygın anlamıyla asgari yaşam standardına erişememe durumudur. Ancak sadece bununla sınırlı değildir, yoksulluk olgusu bireysel ve sosyal olduğu kadar politik bir süreci de içermektedir. Yoksul olmak aynı zamanda sosyal ve kültürel “meşru” söylem üretme araçlarından da mahrum olmak demektir. Dolayısıyla insanları tüketim üzerinden tanımlayan neoliberal süreç ve bu sürecin söylem seçkinleri medya ürünleri üzerinden yoksulluğun “ne” olduğunu tanımlamaktadırlar. Yoksulları “ne” üzerinden tanımlamak, toplumsal tarihsel bağlamından soyutlayarak o “an” içinde durdurmak, sembolik şiddetin bir biçimidir. Dolayısıyla yoksullar yalnızca açlık, hastalık, soğuktan donma vb. tehlikelerle karşı karşıya değildirler; aynı zamanda onurlarına, özsaygılarına ve özgüvenlerine yönelen bir tehditle, sembolik şiddetle karşı karşıyadır (Erdoğan, 2007b: 45).

Yoksulluğu/yoksulları istatistiksel bir veri olarak görme literatür çalışmalarının genel tutumudur. Bu çalışmalarda yoksulluğun sayılarla ölçülüp, biçilebilir bir istatistiksel veri olarak tanımlanması yani kapitalizmin tüketimi üzerinden tanımlama çabası, kapitalist sistemin adaletsizliğinin ve yoksulluk sorunun temelinde yatan sınıfsal gerçeğinin üstünü örtmeye yöneliktir. Yoksulluğu dışarıdan gören bu çalışmaların yanı sıra yoksulların dahil olduğu sosyolojik çalışmalar da mevcuttur. Yoksulların içinde yer aldıkları toplumsal hiyerarşiler ve iktidar ilişkileri karşısındaki konumlarını, kendilerine ve başkalarına dair temsillerinin çalışıldığı sosyolojik çalışmalar, yoksulluğun sosyo-kültürel formasyonunu çözümlemesi açısından önemlidir. Bu sosyolojik çalışmaların yoksulluğu sınıfsal-kültürel hiyerarşiler, toplumsal cinsiyet, siyasal ve dinsel aidiyet, etniklik ve toplumsal mekân eksenleri

üzerinden tartışması bu çalışma için de yol gösterici olmuştur. Literatürde yoksulluğun medyada temsiline dair çalışmalar genellikle tek bir gösteren, (cinayet haberleri, suç haberleri) üzerinden çalışmıştır. Yoksulluğun medyada, özelde Hürriyet gazetesi haberlerinde temsiline bakan bu çalışmada, haberlerde yoksulluğun her türlü söylemsel üretim koşullarını çalışması açısından bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Yoksulluğu oluşturan tarihsel ve sınıfsal bağlamlara tümüyle kayıtsız kalan neoliberal bakış açısı, yoksulları sınıfaltı, marjinal gruplar olarak tanımlayarak depolitize etmeye çalışmaktadır. Bu çalışma yoksulları sağlıklı toplumun patolojisi olarak gören bu bakış açısının sığlığını ve egemen medyanın yoksullar üzerinden ürettiği piyasacı ve tarihsiz toplum karmaşasını haberler üzerinden incelemesi açısından önemlidir.

Althusser'in ideoloji kavramsallaştırması çerçevesinde medya, okul, kilise ve sendikalar gibi ideolojik aygıtlar arasında yer alır ve bu aygıtlarla egemen ideoloji yeniden üretilir ve meşrulaştırılır. Kısaca medya sunduğu egemen değer setiyle egemen sınıf ideolojisini yeniden üretir. Medyanın ne söylediği kadar söylediklerini ürettiği toplumsal koşul ve bağlamlar da aynı derecede önemlidir, çünkü haberler bir seçme ve inşa etme sürecidir. Dolayısıyla egemen medyanın yoksulluğu haberlerine hangi nedenlerle taşıdığı ve hangi kavramlarla ilişkilendirdiği çalışmanın temel sorularından biridir. Kapitalist toplumlarda medyanın kurumsal yapısını içinde olduğu ve kendini tekrar tekrar ürettiği ekonomi politik ilişkiler belirlemektedir. Üretilen haber metni kurumun yanı sıra ticari anlamda bağımlı olduğu çıkar çevrelerinin ortak ürünüdür. Çalışmanın diğer bir sorusu kapitalist toplumlarda haber üretim süreci, mülkiyet yapıları ve eşitsiz güç ilişkilerinden ayrı düşünülmeyeceğinden hareketle, toplumsal güç/iktidar ilişkilerinin haber söylemiyle nasıl kurulduğu ve yeniden üretildiğidir.

Şubat 2001'de yaşanan krizle birlikte yoksulluk/yoksullar siyasi, akademik birçok alanda olduğu gibi medya da büyük ilgi görmüştür. Yoksullar

“öteki Türkiye” kavramıyla tartışılmaya başlanmış, deyim yerindeyse medyatikleşmiştir. Bu kavramsallaştırmayla her ne kadar korkulan ve potansiyeli yüksek bir toplumsal patlamadan söz edildiyse de beklenen toplumsal tepki oluşmamıştır. Yoksullar medya gündemine daha çok kriz dönemlerinde taşınmaktadır. Bu dönemlerde medyada yoksullarla ilgili bir hayli veriye rastlamak mümkündür. Çalışmada, Şubat 2001 krizini önceleyen bir ay (Ocak) ve sonralayan bir ay (Mart) olmak üzere üç aylık süre içinde Hürriyet gazetesinde yayınlanan yoksulluk haberleri çözümlenmiştir. Veriler rastlantısal örneklem tekniğiyle toplanmıştır. Konuyla ilgili haberler toplanırken yoksulluğun/yoksulların birebir konu edinildiği haberlerin yanı sıra bu kavramın kullanılmadığı ancak ilişkili olduğu haberler de veri kabul edilmiştir. Dolayısıyla haberlerde yer alan işsizlik, göç, gecekondu, sokak çocukları kavramları yoksulluğun göstereni kabul edilmiştir. Köşe yazıları, dış haberler ve spor haberleri araştırmanın dışında tutulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünü yoksulluk olgusu küreselleşmeyle birlikte ele alınmıştır. Küreselleşmenin neoliberal politikalar ve emek süreciyle ilişkileri tarihsel bağlamıyla tartışılmış, buna bağlı olarak yoksulluğa bakış açıları, yoksulluğun mutlak ve göreceli tanımları ele alınmıştır. “Sosyal dışlanmışlar”, “marjinaler”, “sınıfaltı” kavramlarının işaret ettiği yoksulluğun yeni tanımları, yoksulların bulundukları koşullara karşı geliştirildiği “yoksulluk kültürü” kavramı yoksulluğun yeni yüzleri olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Yine bu bölümde yoksulluğun işsizlik, mekân ve şiddetle olan ilişkisine yer verilmiştir ve Türkiye’deki yoksulluk durumu ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde iktidar, ideoloji ekseninde medyada iki temel yaklaşıma yer verilmiştir. İlki iktidarı toplumsal yapıya dağılmış olarak kabul eden liberal çoğulcu yaklaşım diğeri ise iktidarı egemen sınıfın elinde toplanmış olarak gören Marksist eleştirel yaklaşım. Haberi bir söylem olarak kavramanın, medyanın siyasal, ekonomik ve kültürel yapı içindeki konumunu sorgulayabilmek açısından önemini bilerek haber söylemi yine bu bölümde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde medyada temsil süreçlerinin çözümlenmesinde uygulanacak olan içerik çözümlemesi yöntemine ve

eleştirel söylem çözümlemesi yöntemine yer verilmiştir. Dördüncü ve son bölümde haberler iki şekilde çözümlenmiştir. İlkinde yoksulların yer aldığı haberler tematik olarak sınıflandırılış, bunlarla ilgili örneklerle yer verilmiş, ikinci bölümde ise sınıflandırılan bu haberler üzerinde eleştirel söylem çözümlemesi gerçekleştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. YOKSULLUĞUN KÜRESELLEŞMESİ

1.1.1. Küreselleşme, Neoliberalizm ve Emek: Kavramlar ve Yaklaşımlar

1970’li yıllarda Keynesyen ekonomi politikalarının tıkanmasıyla birlikte kapitalizm krize girmiştir. Keynesyen ekonomi politikalarıyla devletin ekonomik hayat üzerinde oynayabileceği role ilişkin düşünceler de değişmişti. Devletin ekonomik hayata müdahale etmesi gerektiğini düşüncesiyle birlikte ortaya çıkan sosyal devlet modeli hızla yaygınlık kazanmış, devlet bir taraftan çalışma ilişkilerinde ve sosyal güvenlik alanında toplumun zayıf kesimlerini koruyucu doğrudan tedbir alırken, diğer taraftan da sendika, toplu pazarlık ve grev gibi hakları tanıyarak yavaş yavaş liberal devlet modelinden sosyal devlet modeline dönüşmüştür. Özdemir (2008)’e göre, sanayileşme ile birlikte büyüyen kentlerde birikmeye başlayan yığınların, özellikle kadın ve çocukların kötü yaşam koşulları içinde bulunması ve fabrikalarda çalışmaya başlayan ve sayıları giderek artan yeni işçi sınıfının çalışma koşullarının giderek kötüleşmesi, bu durumun ancak kapitalist düzenin bir devrim ile sona erdirilmesiyle biteceğini öne süren sosyalist fikirlerin güçlenmesine neden olmuş, dolayısıyla Refah Devleti, II. Dünya Savaşı sonrası çift kutuplu hale gelen dünyada, giderek etkisini ve nüfuzunu daha fazla hissettiren “sosyalizm tehdidi”nin önüne set çekmek için Liberal Devlet ile Sosyalist Devlet arasında bir üçüncü yol olarak ortaya çıkmıştır¹.

Refah Devletini kısaca üç şekilde betimlemek mümkündür (Özdemir, 2008): Refah Devleti, müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı bir devlettir. Müdahalecidir; çünkü piyasa başarısızlıkları üzerine harekete geçer

¹ www.sosyalsiyaset.com.tr.

ve doğan sorunların giderilmesine yönelik olarak önlemler alır, düzenlemeler yapar. Düzenleyicidir; çünkü iş piyasalarındaki düşük ücretlerin işçileri sefaletle düşürmemesi için asgari bir ücret belirler, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerini üstlenir vb. Gelirin yeniden dağıtıcısıdır; çünkü vergi ve diğer politikalar ve transfer harcamalarıyla gelirin paylaşımına müdahalede bulunulmadığında, sınıflar arasında gelir dengesizliklerinin, dolayısıyla huzursuzlukların çıkacağına farkındadır.

Burada belirtilmesi gereken bir başka nokta, bu döneme adını veren Keynesyen ekonomi politikalarının sürece kapitalist sistem içinde çözüm aramasıdır. Krizin çözümünün bizzat krizi yaratan sistemin içinde arama çabası yeterli olamamış, bu da Keynesyen Refah Devleti'nin kaçınılmaz olarak 1970'li yılların sonunda krize girmesine engel olamamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası hakim olan sosyal Refah Devleti uygulamaları ve ekonomik büyüme dönemi, 1973 petrol krizi ile sona ermiş ve Keynesyen ekonomi politikalara karşı neoliberal sağ bir politika geliştirilmiştir. Sermaye cephesinden sosyal devlete ve emek örgütlülüğüne yoğun bir ideolojik saldırı dalgası geliştirilmiş, sınırsız, kuralsız bir Pazar işleyişi savunulmuştur. Ardından buna paralel olarak fordist kitlesel üretim terk edilerek küreselleşme ve esnekleşme² süreci hızlanmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan gelişmeler, sanayileşmiş ülkelerin geleneksel sanayilerini tasfiye etmesi, teknolojik yenilenme, esnek üretim, üretimin uluslararasılaşması, ticaretin ve sermaye akışının serbestleşmesi, ulusötesi şirketlerin yaygınlaşması (Çağlayan, 2001) devletin küçültülmesi olarak sıralanabilir. Daha geniş tanımlamak gerekirse bu dönemi karakterize eden belli başlı unsurlar şunlardır (Sertlek, 2002: 317-321):

² İşgücü piyasasındaki esnekleşme, istihdamın yanı sıra ücretlerin de esnekleşmesini içermektedir. Ücretlerin esnekleşmesi artık çalışanların tümüne sosyal ücret ödenemeyeceği anlamına gelmektedir. Sosyal ücret kavramı, kişinin çeşitli gelir biçimlerinin potansiyel alıcısı olduğundan hareket eder. Bunlar; parasal ücret, işverenin ödediği ücret dışı yararlar, devletten sosyal transferler, akraba ve cemaat transferleri (Toksöz: 1999).

İlki, *Sermaye Hareketlerinin Serbestleşmesi ve Mali Sermayenin Öne Çıkmasıdır*. Sermayenin krizden çıkabilmesi için dünya çapında piyasaların serbestleştirilmesi amacıyla “yapısal uyum programları” uygulamaya kondu. Buna göre bütün bağımlı ülkelerin paraları konvertible oldu, sermaye hareketlerini sınırlayan yasalar kaldırıldı, piyasalar buna uygun donanımlara kavuşturuldu. Kar oranlarının düşme baskısı sermayeyi üretim alanlarından uzaklaştırıcı bir etki yaparak spekülasyonu arttırdı. İkinci olarak *Esnek Üretim ve Esnek Çalışmadır*. Kapitalist üretim modelinin temelini oluşturan kitlesel üretim/kitlesel tüketimin temel aracı olan fordist üretim tarzı terk edilerek esnek üretim modeline geçildi. Bir başka deyişle arza dayalı üretim yerini talebe dayalı üretime bıraktı. Özellikle “bilimsel” bilginin bir üretim girdisi olarak görülmesiyle beraber yaygın olarak kullanılan bilgisayar teknolojisi bu tarz bir üretimin en önemli destekleyicisi oldu. Stok çalışma terk edilerek tüketilme miktarı kadar üretim anlayışı, çalışma koşullarında da esneklik doğurdu. Üçüncüsü *Özelleştirmedir*. Sermayenin yaşadığı kar sıkışmasının çözülebilmesi için devletin üretim ve hizmet alanında sermaye birikim sürecinin düzenleyicisi olarak rol aldığı bazı temel alanlar, sermayenin doğrudan meta üretim sürecine dahil edilmeye başlandı. Özelleştirme adı altında yürütülen bu faaliyetlerle, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, enerji ve bazı temel altyapı hizmetleri doğrudan sermayenin kar üretim sürecine sokuldu. Dördüncüsü *Taşeronlaştırmadır*. Tekel şeklinde organize olan kapitalist firmalar, risk faktörünü azaltmak ve işçi sınıfının sendikal örgütlülüğünü parçalamak için yeni bir üretim organizasyonu modeline geçti. Üretimden tüketime kadarki süreci kontrol ederek karını arttırma yöntemi, krizle birlikte sadece kilit üretim safhasını elde tutma, diğer süreçleri alt işverenlere devretme şekline büründü. Gerek kamu işletmeleri gerekse özel sermaye kuruluşları yaygın olarak taşeronlaşma uygulamasına geçti³. Bir diğeri *Yasal Düzenlemelerdir*. Neo-liberal ekonomik politikaların uygulanabilmesi için sermaye sınıfı hükümetlere baskı yaparak/yönlendirerek gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamaya çalıştı. Bunun sonucu

³ Dünyanın en büyük tekellerinden BP, IBM, General Electrics ve Shell, taşeronlaştırma uygulamasını kullanan şirketler arasındadır (Sertlek, 2002: 319.)

olarak, sosyal güvenlik hakları ciddi tahribatlara uğradı, çalışma koşulları sermaye lehine yeniden düzenlendi, sendikal örgütlülükler zayıflatıldı, asgari ücret, kayıt dışı çalışanların kontrolü gibi bazı sosyal garantileri fiilen veya yasal olarak ortadan kalktı. Son olarak *Sendikasıztırmadır*. İşçi sınıfının politik/sosyal örgütlenmeleri kapitalizm karşıtı bir toplumsal düzene açık özellikleri barındırırlar. Bu nedenle sermaye açısından emeğin sadece ekonomik olarak sömürülmesi yeterli değildir. Sömürü ve kar mekanizmasının sağlıklı işleyebilmesi için işçi sınıfının üretim dışı/yeniden üretim alanlarının da denetlenmesi ve yönlendirilmesi de önemlidir.

Küreselleşme sürecinde devletler yeni işlevler üstlenmektedirler ve işlevlerin önemli bir bölümünü ulusal politikalarında toplumsal sorunlara yönelmek yerine, dünya ekonomisine uyum sağlama çabaları oluşturmaktadır. Devletin bu anlamda işlevlerinin ağırlık noktası değişmiştir diyebiliriz artık temel işlevleri, ulusal kalkınma ve sosyal gelişme olmaktan çok uluslararası ekonomiye uyum sağlamak olmaktadır (Koray, 2000: 13). Küreselleşme sürecinde yeniden, mülkiyet düzenini koruyacak, iç ve dış güvenlik ile yargı faaliyetlerini üstlenen minimal *devlet* ya da *jandarma devlet* modeli ağırlık kazanmaya başlamıştır. Neoliberal ideoloji, Pazara devlet müdahalesinin önüne geçilmek için, özelleştirme ve deregülasyon faaliyetleriyle sosyal Refah Devleti minimum hareket alanına çekmek istemektedir. Devletin ekonomideki ağırlığını olabildiğince küçültme, uluslararası ticaretin önündeki gümrük, kota vb. engelleri kaldırma, ülke iç pazarının serbest rekabete açılması, az gelişmiş ülkelerin önüne sunulmakta ve bu yolla liberal ekonomik politikalar küreselleşmektedir (Suğur, 1995:56). Özellikle çevre ülkelerinin sürece dahil edilmesi, IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla borç karşılığı Yapısal Uyum Politikalarının dayatılması yoluyla gerçekleşmiştir. Ekonomik büyümenin, gelir dağılımının yoksullar aleyhine bozulması pahasına gerçekleştirilmesinin öngörüldüğü Yapısal Uyum Politikaları, üçüncü dünya ülkelerinin kalkınma sorunlarını çözmediği gibi, gelişmiş ülkelerle arasındaki uçurumu daha da büyötmüştür (Boratav:1990).

IMF ve Dünya Bankası'nın Yapısal Uyum Politikalar çerçevesinde üçüncü dünya ülkelerine salık verdiği reformları şöyle sıralamak mümkündür: ihracata yönelik sanayileşme, ulusal pazarın dünya pazarlarıyla bütünleşmesini sağlayacak düzenlemeler, kamu harcamalarının kısılması, devletin küçülmesi ve kamu alanından çekilmesi, özelleştirme, kuralsızlaştırma, ülke içi talebin kısılması, emek maliyetinin düşürülmesi, örgütlenme gücünün zayıflatılması vb.

Bunlara karşılık M. Friedman, *piyasa yanlısı* liberal görüşe kanıt olarak endüstrileşmiş batı ülkelerini, Japonya'da yaşanan deneyimleri ve 1970'lerde ve 1980'lerde Doğu Asya ekonomilerinin ve *yeni sanayileşen ülkelerin* deneyimlerini gösterir. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ekonomileri ile ilgili örneklerde de bu savını güçlendirmeye çalışır (Friedman'dan Aktaran Eser, 2000: 499). Bu hususta iki noktaya değinmek gerekir. Bunlardan ilki son yirmi yıldır piyasa yanlısı söyleme ve devletin (piyasa dışı ekonominin) küçültülmesi yönündeki politika uygulamalarına rağmen, Batı Avrupa ve Japonya'da devlet müdahaleleri giderek artırmasıdır. Bir diğeri "daha fazla piyasa daha az devlet" yönünde güçlü bir eğilim olmasına rağmen, uygulamada bu yöndeki yapısal reformların gerçekleştirilemediği ya da reformların aksi yönünde direnmelerin olduğu dikkatleri çekmektedir (Eser, 2000: 502-503). Öte yandan piyasalar kendinden beklenen etkinlik ve optimalite koşullarını gerçekleştirme konusunda yetersiz kaldığı durumlarda *görünen elin* piyasanın *görünmeyen eli* ile işbirliği yapması kaçınılmaz olmaktadır.

20. yüzyılın sonunda aslında hem toplumsal hem de küresel sorunlar artarken, sosyal politika alanı da yeni bir sorgulama dönemi yaşamaktadır. Ticaretin serbestleşmesi ya da piyasanın küreselleşmesinin ardından birçok ülkede zincirleme olarak ekonomik krizler yaşandığı, serbestlesen ticaretin birçok ülke için büyüme ve refah değil küçülme ve yoksulluk getirdiği de yadsınamaz (Koray, 2006: 22).

Son yirmi yılda ağırlıklı olarak kullanılan küreselleşme kavramı, ekonomik, politik ve kültürel birçok alanda tartışılan çok boyutlu bir olguyu tanımlamaktadır. Örneğin bu süreç, dünyanın birbirine yakınlaşması gibi uzaklaşması, küreselleşmesi gibi yerelleşmesi, bütünleşmesi gibi parçalanması ya da zenginleşmesi gibi yoksullaşması anlamına da geldiğinden nereden isterseniz oradan yorumlamanıza olanak vermektedir. Veya küreselleşmenin ekonomiden hukuka, teknolojiye gündelik yaşama, bilgiden iletişime uzanan birçok yönü olduğu, farklı ölçekte ve nitelikte birçok küreselleşme boyutu yaşandığından, “hangi küreselleşme” veya “neyin küreselleşmesi” sorusunu sormak ona göre farklı yanıtlar vermek mümkün (Koray, 2005: 11). Örneğin küreselleşmeyi geçmiş dönemlerden farklı, özellikle yeni iletişim teknolojileri sayesinde öne çıkan bir süreç olarak tanımlayanların yanı sıra/ aksine küreselleşmenin önceden başlayan bir sürecin devamı olarak tanımlayanlar da vardır.

Daha önce değinildiği gibi tek boyutlu bir küreselleşmeden söz etmek mümkün değildir ve küreselleşme sürecinin ülkelere ve bölgelere göre farklı sonuçlar ürettiği, birbirine karşıt etkiler ve sonuçlar yaşanabileceğini de kabul etmek gerekir (Koray, 2005: 14). Küreselleşmenin nasıl ve neye göre tanımlanacağına ilişkin birçok sınıflandırma yapılmaktadır⁴. Küreselleşmenin kaynağı ve çıkış noktasına göre⁵; teknolojik/ekonomik gelişmelere bağlayanlar; kapitalizmin yeni bir evresi olarak görenler; liberal-çoğulcu anlayışla modernite krizi ve farklılaşan kültürün bir sonucu olarak değerlendirenler; uluslararası ilişkiler sistemindeki değişikliklerle ilişkilendirenler gibi dört temel gruptan söz etmek mümkündür⁶.

⁴ Bkz. Veysel Bozkurt, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s.19-23; Gülseren Adaklı, **Türkiye’de Medya Endüstrisi** 2006, ütopya Yayınları, içinde “Küreselleşme ve Neo-liberalizm Tartışmaları”, s:47-57.

⁵ Bu bölümünde ağırlıklı olarak Meryem Koray’ın “**Reel Küreselleşme veya Küreselleşmenin Realitesi**” makalesindeki sınıflandırmadan yararlanılmıştır. Çalışma ve Toplum, 2005/4 s: 13.

⁶ Bu dört grup içinde de, birbirinden farklı yorum ve açıklamalar bulunmakta. Örneğin her grupta yaşadığımız süreci eski veya yeni bir olgu olarak görenler olduğu gibi, çok belirleyici bir etken veya ideoloji olarak ele alan “güçlü” küreselleşmeciler ile birçok etken arasında bir dinamik olarak değerlendiren daha yumuşak veya ılımlı küreselleşmeciler de bulunmaktadır (Koray: 2005).

Teknolojiyi temel belirleyici olarak gören ve günümüzde birçok temel toplumsal olguyu teknoloji alanında yaşanan gelişmelerle açıklayan yaklaşımlar, küreselleşmeyi genellikle günümüze ait bir olgu olarak kabul eder. Küreselleşme, insanlık tarihi açısından oldukça yeni bir görüngüdür. Yani son zamanlarda ağırlık kazanan bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişimler sayesinde küresel etkileşim mümkün hale gelmiş, bu sayede toplumlar arasında karşılıklı bağımlılık artmış ve toplumların birbiriyle yakınlaşması söz konusu olmuştur. Oysa günümüzde çevre ülkelerin çoğu teknolojiyi üretecek imkânlara sahip değildir, merkez ülkelerde üretilen teknoloji çevre ülkeler tarafından tüketilmektedir. Çevre ülkelerin merkez ülkelere ticari bağımlılığını getiren bu süreç teknolojinin ideolojisini de beraberinde taşımaktadır. Neoliberal ideoloji çevre ülkelere teknolojiye ulaşmasının en iyi yolu olarak uluslararası şirketlerin yatırımlarını işaret etmektedir. Ayrıca bu bakış açısı küreselleşmeyi kaçınılmaz tarihi bir süreç olarak betimlemektedir. Bu nitelikte bir süreç olarak görülen teknolojik gelişme, özellikle iletişim teknolojisindeki gelişme, küreselleşme söylemi içerisinde sadece Batı'nın küreselleşme hedefi için bir gerekçe olarak yer almaktadır (Somçağ, 2008). Bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler aynı zamanda ülke ekonomilerini de etkilemiş, emek sermaye arasındaki güç ilişkilerini değiştirmiş ve sermayeye ulus aşırı özellik kazandırmışlardır. Teknolojik ürünler, istihdamı daraltarak insan emeğine olan ihtiyacı azaltmakta ve büyük kitleleri yoksulluğa sürüklemiştir.

Marx ve Engels (1997) *Komünist Manifesto* kitabında, üretimin ve tüketimin kozmopolit karakteri nedeniyle burjuvazinin dünya pazarlarında hep yayılma eğiliminde olduğunun altını çizmişlerdir. Marksist görüşünü temel alan pek çok araştırmacı da sermaye birikiminin hep küreselleşmeci olduğunu vurgulayarak *dünya kapitalizmi* sözcüğünü kullanmayı tercih ederler. Marksist yaklaşım, küreselleşmenin kökenini kapitalizmin doğuşuna bağlayarak eski bir olgu olarak değerlendirmekte ve gelişim sürecini de kapitalist mantık ve sisteme içkin krizlerle açıklamaktadır (Mandel, 1998). Küreselleşme dünya üzerinde uzun süredir mevcuttur ve kapitalizmin

karakterine içkindir. Kapitalizm, üretimi sınırsız ölçüde genişletme, etki alanını bütün dünyaya yayma ve tüm insanları potansiyel alıcılar olarak hesaba katma eğilimindedir (Mandel, 1998: 55). Dolayısıyla küreselleşme eğilimi burjuvazinin iddia ettiği gibi yepyeni bir olgu değildir. Esas olarak kapitalizmin emperyalist aşamaya sıçramasıyla ortaya çıkmıştır. Emperyalizmden bağımsız, onu geride bırakan farklı bir aşama değildir çünkü emperyalizmin kendisidir (Boratav, 1996: 21). Kavram ulusüstü alanda yapılanan kapitalizmin açıklanmasında temel bir öneme sahiptir (McChesney, 2003). Sermayenin girdiği kronik krizlerinden çıkmasına yardım edecek ideolojik koşulların yaratılması sürecidir. Daha açık bir ifadeyle Amerikan değerler sisteminin ithal edildiği dolayısıyla post-kolonyalizmin içine özgürlük, demokrasi, insan hakları serpiştirilmiş bir ayağıdır (Chomsky, 2007). Dolayısıyla *Tarihin Sonu* değildir çünkü ezen-ezilen arasındaki karşılıklı ilişkisinde değişen pek de bir şey yoktur.

Küreselleşmeyi modernitenin krizi olarak gören yaklaşımlar, küreselleşmeyi tarihsel bir süreç olarak ele almakla birlikte, bu süreci kapitalizmin veya piyasanın bir evresi olarak açıklayan yorumları kültürel gelişmeleri ve farklılıkları göz ardı ettikleri için eleştirmektedir. Bugünkü küreselleşme süreci, insan haklarının küresel bir nitelik alması, etnik, dinsel ve cinsel farklılıkların öne çıkması, uluslararası kuruluşların önem kazanması ve yeryüzüne, insanlığa ait bir duyarlılığın gelişmesi gibi kültürel bir dönüşümle açıklanabilir (Robertson'dan Akt. Koray, 2005: 15). Küreselleşme olgusu yeni değildir ancak süreç kendine özgü nitelikler taşımaktadır. Kısaca küreselleşmenin etkileri her yerde aynı değildir, toplumların yapısal ve kültürel farklılıklarına göre farklı boyutları vardır. Dolayısıyla, küreselleşmenin çeşitli boyutları olsa da genelde tüm boyutları birbirine bağlayan daha temel dinamiklerden ve küreselleşmenin karakteristik bazı özelliklerinden söz etmek mümkündür (Koray, 2005: 16). Öte yandan Robertson'a göre, küreselleşme yerelin önemini yitirmesi anlamını da taşımamakta, tam aksine küreselleşme ile yerelleşme, merkezileşme ile merkezden uzaklaşma, benzeşme ve ayrışma gibi karşıt etkiler aynı süreç içinde ve aynı zamanda

birlikte varolabilmektedir (Akt. Koray, 2005: 15). Kısaca küreselleşme ekonomi alanında standartlaşmaya ve tek elliliğe vurgu yaparken sosyo-kültürel alanda heterojenliğe ve farklılıklara denk düşmektedir.

Liberal çoğulcu yaklaşımın diğer bir uzantısı olarak, küreselleşmeyi uluslararası ilişkilerdeki değişimle açıklayan yaklaşımlar da, bir yandan egemenliğin ulus devlet ve ulusüstü aktörler arasında bölünmüş olmasını (çok merkezli bir dünya), öte yandan küresel düzeyde riskler ve duyarlılıklar yaratılmasını küreselleşme sürecini tanımlayan temel özellikler olarak görmektedirler (Held ve Giddens'dan Akt. Koray, 2005:15). Küreselleşmenin sonucunda ulus-devletin ekonomik ve siyasal gücünün azaldığı şeklindeki bu görüşün temelinde, küresel piyasanın bugün devletlerin ve politikaların yerini aldığı varsayımı yatar. Bu süreçte dünya ülkelerinin büyük bir kısmının birbiriyle bütünleşmesi söz konusudur. Yani artık ülkelerin iç işlerinde yaşadığı sorunlar ile dış ilişkilerinde yaşadığı sorunlar arasındaki sınır giderek silikleşmeye başlamıştır (www.genbilim.com). Gilpin de, ekonomik küreselleşmeyi büyük ölçüde uluslararası ilişkilerdeki değişimlere bağlamakta ve küresel kapitalizmin ancak istikrarlı bir politik sisteme dayanarak var olacağını söylemektedir (Gilpin'den Akt. Koray, 2005: 15).

Öte yandan küreselleşmeyi tek bir boyuta indirgemek yerine çok boyutlu bir olgu olarak gören yaklaşımlar da var. Örneğin Shaw, gerek kültürel değişimler üzerinde duran post-modern, gerek ekonomik yapıyı öne çıkaran neo-marksist yorumların yaşadığımız sürecin bazı boyutlarını öne çıkarırken bazılarını ihmal ettiklerini ileri sürmekte ve bu süreci anlamak için daha bütünlükçü bir bakış açısına ihtiyaç duyulduğunu söylemektedir; bu nedenle de bugünkü küreselleşme sürecini bir "küresel devrim" olarak yorumlamayı tercih etmekte ve küreselleşme tanımı da "yeryüzündeki tüm insan toplumuna ilişkin ortak bir bilincin gelişmesi" biçiminde yapmaktadır (Shaw'dan Akt. Koray,2005: 15).

1.1.2. Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Yoksullukla Mücadele Programları

Neoliberal piyasa ekonomisine içkin kar güdüsü, sürekli yayılma eğilimi göstermesine neden olur. Dolayısıyla dünya genelinde sadece ulusüstü ekonomilerin değil yoksulluğun da küreselleştiği bir dönem yaşanmaktadır. 1970'li yıllarda kapitalist sistemin tekrar krize girmesiyle neoliberal ekonomi politikaları çerçevesinde yeni bir uluslararası işbölümüne gidilmiştir. Yapısal uyum programı adı altında çevre ülkelerde uygulamaya konan neoliberal ekonomi politikaları, bir yandan piyasa mekanizmasını ekonomiye egemen kılmaya çalışırken diğer yandan sosyal Refah Devletinin kazanımlarını ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Ekonomi alanında yaşanan bu dönüşümler, yoksulluk olgusunu son yıllarda daha da derinleştirmiştir. Avrupa Komisyonu, 1980 yılında toplam yoksul insan sayısını 30 milyon, 1987 yılında 44 milyon ve 1990 yılında 52 milyon olarak belirlemiştir (Room'dan Akt. Şenses, 2003: 19).

Öte yandan dünya gelirinin ülkeler arası dağılımında da büyük eşitsizlikler görülmektedir. Örneğin 1999'da dünyada 30.2 trilyon dolarlık gelir yaratılırken, "yüksek gelirli" olarak adlandırılan ve dünya nüfusunun yüzde 15'inin yaşadığı 24 ülke, toplam gelirden yüzde 78'lik pay almıştır. Dünya nüfusunun yüzde 40.5'ini (2.4 milyar) oluşturan düşük gelirli ise, dünya hasılasının ancak 30'da 1'ini yaratabildiler. Böylece zengin ülkelerde kişi başına gelir 25 bin 730 doları bulurken, düşük gelirlilerde bu rakam 410 dolardır yani arada 1530 kat fark vardır (Sönmez, 2002: 88). Kuşkusuz yoksulluk sadece çevre ülkelerin sorunu değildir. Birçok merkez ülke de yoksulluk sorunuyla karşı karşıyadır. Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerde işsizliğin 1970'li yıllarda, büyümeye karşın çok yüksek oranlara ulaşması, nüfusun yaklaşık üçte birinin yoksulluk sınırı veya ona yakın bir gelir düzeyine gerilemesine ve *üçte ikilik toplum* kavramının yaygınlaşmasına yol açmıştır (Şenses, 2003: 18).

Kuşkusuz şu andaki konjonktürde merkez-çevre ya da kuzey-güney ikilemi içerisinde cereyan eden küreselleşme süreci, gerek siyasal ve ekonomik gerekse kültürel alanlarda çevrede kalan yoksul kitleler için ciddi olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir (Dağtaş, 2001: 102). Hirst ve Thompson (1998)'a göre, yeni, büyük oranda uluslararasılaşmış, fiilen kontrol dışı dünya piyasa güçlerine bağlı küresel ekonomi fikri yerleşik bir anlayış haline gelmiştir. Bu anlayış işçilere ve yoksullara, hayatları ve umutları uluslararası rekabet sunağında kurban edildikten sonra geriye kalanlara razı olmaları gerektiğini söylemek için kullanılmaktadır:

Yalnızca zengin ülkeler ve büyük şirketler yararına oluşturulmuş, düzensiz, serbest piyasacı bir uluslararası ekonominin, toplum ve çevre açısından desteklenebilir bir ekonomi olması olası değildir. Gerçek ekonomik açıklık, eşitsiz rekabeti önlemek, fakir ülkelerin borç yükünü hafifletmek, yatırımı daha eşit biçimde dağıtmak ve fakir ülkeleri düşen ticaret hadleri konusunda desteklemek üzere çok taraflı bir düzenleme yapılmasını şart koşar. Böyle bir politika gelişmiş ülkeler, IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kurumlar açısından yeni öncelikler gerektirir. Bu çerçevede, telaşçı "küreselleşme" retoriği üretken olmaktan uzaktır, çünkü insanların açık ekonomiden korkmasına, korumacılığı desteklemesine neden olur (Hirst ve Thompson, 1998: 10).

Refah Devleti döneminde devletin sağladığı gelir desteği, eğitim ve sağlık hizmetleriyle yoksulluk görece sorun olmaktan çıkarken 1980'li yıllardan itibaren Refah Devletinin tasfiyesiyle tekrardan artış göstermiştir. Bunun örneklerini SSCB'den ayrılan eski sosyalist bloku ülkelerinde görmek mümkündür. IMF ve Dünya Bankası tarafından uygulanan yapısal uyum reformlarıyla bu ülkelerin piyasa ekonomisine geçişi sağlamıştır⁷ ve bugün

⁷Chossudovsky, IMF-Yeltsin reformlarının üçüncü dünyalaşmanın bir aracını oluşturduğunu ifade eder. Bu reformlar Latin Amerika ve Aşağı-Sahra Afrika'sındaki borçlu ülkelere dayatılan yapısal

görünen odur ki, doğu bloku ülkeleri ciddi bir yoksullaşma sürecine girmişlerdir. Chossudovsky (1999: 47)'e göre, soğuk savaşın sona ermesinin küresel gelir dağılımı üzerindeki etkisi büyük olmuştur:

Yakın geçmişe kadar, Doğu Avrupa ve Sovyetler birliği, gelişmiş "Kuzey"ın bir parçası olarak görülüyordu –maddi tüketim, eğitim, sağlık, bilimsel gelişme vb. düzeylerini OECD ülkelerinde geçerli olan düzeylerde karşılaştırmak büyük oranda mümkündü. Ortalama gelirlerin genel olarak daha düşük olmasına karşın, batılı uzmanlar Doğu Bloku ülkelerinin özellikle sağlık ve eğitim alanlarındaki başarılarını kabul etmişti. ...IMF destekli reformlar sonucunda yoksullaşan eski sosyalist blok ülkeleri Dünya Bankası tarafından artık Üçüncü Dünya'nın "düşük" ve "orta gelirli ülkeler"inin yanındaki "gelişmekte olan ekonomiler" olarak sınıflandırıyor... Kategorilerdeki bu kayma Soğuk Savaşın sonuçlarını ve Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'nin "Üçüncü Dünyalaşma" sürecini yansıtıyor. (Chossudovsky, 1999: 47)

Gün geçtikçe yoksul ülkelere bir yenisi eklenmektedir; 1998'de 26 olan en yoksul ülke sayısı, 2001 yılı gelişmiş ülkeler zirvesinde (G-8) 40 olarak açıklanmıştır (Sallan-Gül, 2002: 110). IMF ve Dünya Bankası güdümünde uygulamaya konan istikrar ve yapısal uyum programlarının ortak hedefleri vardır. Bunlar arasında, piyasa yanlısı dışa açık modelin bir gereği olarak ithalat liberasyonu, reel ücretler üzerinde denetim, finansal liberasyon, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ve genel olarak devletin küçültülmesinin yanı sıra daraltıcı para ve maliye politikaları ve sosyal harcamaların kısılması sayılabilir (Şenses, 2003: 17). Neoliberal ekonomi politikaları bir yandan merkez çevre ülkeler arasındaki gelir eşitsizliğini açarken aynı zamanda ülkelerin kendi içinde bölgeler arasında da gelir eşitsizliğini körüklemiştir. Samir Amin (1999), Yeni Dünya Düzeni olarak adlandırılan küresel

uyum programının tam bir kopyasıydı (Chossudovsky, Michel; Yoksulluğun Küreselleşmesi, İstanbul, Çiviyazıları, 1999:270).

kapitalizmin dünya ölçeğinde eşitsiz gelişmeye yol açtığını vurgulamaktadır. Amin (1999: 16-18)'e göre kapitalist ülke tekelleri dört alanda yayılmaktadır. Bunlar teknoloji tekeli, finansal akımları kontrol eden tekeller, gezegenin doğal kaynaklarının tekelci kullanımı, kitle imha silahları üzerindeki tekellerdir.

Görüldüğü gibi, küreselleşme teorisinde amaç, her ne kadar tüm insanlığın yaşam standartlarının yükselmesi, uluslararası bütünleşme ve sonuç olarak da dünya refahı ve ortak bir barış olsa da bunun tutmadığı görülmektedir. Ülkeler arası ve ülkeler içi gelir dağılımı yoksul kesimler aleyhine hızla bozulmaktadır ve günümüzde birçok insan açlıkla yüz yüze kalmaktadır. Ticaretin serbestleşmesi ya da piyasanın küreselleşmesinin ardından birçok ülkede zincirleme olarak ekonomik krizler yaşandığı, serbestleşen ticaretin birçok ülke için büyüme ve refah değil küçülme ve yoksulluk getirdiği de yadsınamaz. Serbest ticaret büyümeye ve zenginleşmeye hizmet etmektedir, ancak bunun daha çok tek taraflı bir büyüme ve zenginleşme olduğu da görülmektedir.

Yoksulluğun giderek uluslararası bir boyut kazanması yoksullukla mücadele konusunun öne çıkmasına neden olmuştur. Son yıllarda yoksullukla mücadele konusunun DB ve IMF'nin gündemine girmiş olması, yoksulluğu yaratan sistemin içinden böyle bir müdahale gelmesi açısından anlamlıdır. Bunun yanı sıra yoksulluğun sadece ekonomik değil sosyo-kültürel bir veri olarak kabul görmesi de ayrıca önemlidir. UNDP'nin Amarta Sen'in önermelerinden yola çıkarak geliştirilen İnsani Gelişme (Human Development) ve İnsani Yoksulluk (Human Poverty) kavramları, yoksulluğu parasal bir olgu olarak kabul etmekten öte bireyin toplumsal varoluş hakları ile ilişkilendirmesi nedeniyle önemlidir. UNDP bu kavramlarla, küreselleşme sürecinin mağdurlarına (mağdur ülkelere ve ülkeler içinde oluşan mağdur toplumsal kesimlere) dikkat çekmeyi ve dünya ülkelerinin ve halklarının kaderlerini belirleyen ekonomik bütünleşme süreçleri ile bu süreçleri finanse eden kurumların yaklaşımlarını bir takım insani değerler yönünde etkilemeyi hedeflemiştir (Oruç, 2001: 75). UNDP ilk defa 1997 İnsani Gelişme

Raporu'nda insani gelişim kavramının yanı sıra insani yoksulluk kavramına da yer verilmiştir. İnsani yoksulluk kavramı, bireyin yaşayabilmesi için gerekli olan asgari gelirden öte, bireyin toplumsal hayata katılabilmesi için gereken yaşam koşullarından ne oranda mahrum kaldığını yani insanların yaşadıkları yoksunluğu (*deprivation*) açıklamaya çalışmaktadır. İnsani yoksulluk kavramı diğer yaygın yoksulluk yaklaşımları ile örtüşen noktalar taşımakla beraber kapsam olarak yoksulluk olgusunun insanlık onurunu kırıcı ve çok yönlü boyutlarını da açıklamayı hedeflemektedir (Oruç, 2001: 79). UNDP'nin kullandığı başlıca yoksulluk endekslerinden İnsani Gelişim Endeksi, iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standardı esasına dayalı bir insani gelişim tanımından yola çıkarak gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmakta, sosyoekonomik göstergeleri ekonomik büyümeyle ilişkilendirmekte ve gelişmiş ülkeler ve AGÜ'nün durumlarını birlikte izleyerek uluslararası kıyaslamalar yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (Şenses, 2003: 100). 2000 yılına ilişkin İnsani Gelişim Raporu, araştırılan 174 ülkenin 46'sında yüksek düzeyde bir insani gelişim bulunduğunu, 93'ünün ortalarda kaldığını, 35 ülkenin de altlarda yer aldığını ortaya koymaktadır (Koray, 2001:236). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 2006 Raporuna göre, dünyada 2.5 milyar insan günlük 2 dolar gelir düzeyinin altında yaşıyor, yani yoksul. Bu kesim dünya nüfusunun yüzde 40'ını oluşturmalarına rağmen dünyanın toplam gelirinin sadece yüzde 5'ini alabiliyor. En zengin yüzde 10 ise toplam gelirin yüzde 54'üne sahip. 850 milyon kişi açlık ve kötü beslenmeyle karşı karşıya ve 1,1 milyar kişi temiz içme suyuna erişemiyor. Dünyada saatte 1.200 çocuk ise önlenebilir hastalıklar nedeniyle ölüyor.

1.1.3. Yoksulluğun Tanımı ve Farklı Yüzleri

Yoksulluk birçok tanımı olan, bu yüzden de içeriği ve kapsamı çok net olmayan bir kavramdır. Bu bağlamda yoksulluğun tanımı yoksulluğa nereden

bakıldığına göre farklılık gösterebilir⁸. Yoksulluk tanımında üzerinde durulması gereken nokta, yoksulluk göstergesi olarak salt ekonomik kıstasların mı yoksa bunların ötesinde ve bunlara ek olarak sosyal ve hatta siyasal kıstasların mı dikkate alınacağı sorusuyla ilgilidir. Yoksulluk araştırmalarının yakın bir geçmişe kadar iktisat ağırlıklı bir gelişme göstermiş olmasının bir yansıması olarak ekonomik göstergelerin ön plana çıktığı görülmektedir (Şenses, 2003: 62).

Yoksulluk, en yaygın kullanımıyla asgari yaşam standardına erişememe durumudur. Başka bir ifadeyle yoksulluk maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve tüketim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecektelirden yoksun olma halidir (www.canaktan.org). Yoksullar ise kendileri ve ailelerinin yaşamlarını sürdürmeleri ve yeniden üretebilmeleri için gerekli mal ve hizmetlere sahip olmayan, en temel gereksinimlerini bile karşılamaya yetecek bir geliri olmayanlar olarak düşünülmektedir. Literatürde yoksulluk olgusu genel olarak, farklı kriterlere göre iki şekilde tanımlanmaktadır; asgari gelir ve tüketim harcamalarını esas alan *mutlak yoksulluk* ve toplumdaki gelir dağılımının belli bir oranını esas alan *görelî yoksulluk* tanımı.

Mutlak yoksulluk hane halkı ya da fertlerin biyolojik olarak kendilerini üretebilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyidir. Tanımın yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan asgari besin bileşenlerini veya kaloriyi esas alması ona mutlaklık niteliği kazandırmaktadır (www.canaktan.org). Mutlak yoksulluk sınırı, spesifik bir refah düzeyi (yaşam standardı) ile bağlantılıdır. Belirli bir yaşam standardının altında kalan kesim yoksul olarak adlandırılır. Bu yolla yoksulluk sınırının belirlenmesi farklı zaman ve gruplar itibarıyla karşılaştırmaların yapılmasını olanaklı kılar. Zira aynı refah seviyesindeki kişilere aynı şekilde davranılacağını garanti eder

⁸ Literatürdeki tartışmalar için bkz. A.B. Atkinson, "On The Measurement Of Poverty" *Econometrica*, 1987, A. Gilie, "The Origin of the Poverty Line" *The Economic History Review*, 1996, F. Şenses "Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk" İletişim: İstanbul, 2003.

(www.canaktan.org). Aynı zamanda 1970'li yılların ilk yarısında, Dünya Bankası ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) çalışmalarında ön plana çıkan ve yoksulluğu, gıda, sağlık, eğitim, barınma gibi ihtiyaçların karşılanması esasına göre tanımlayan Temel İhtiyaçlar yaklaşımı da özünde bir mutlak yoksulluk yaklaşımı olarak nitelenebilir (Şenses, 2003: 64). Mutlak yoksulluk tanımlarından en bilinenlerinden biri, DB'nin yoksulluk sınırını günlük 1 dolar olarak belirleyen yaklaşımıdır. Bu yoksulluk sınırı, kişinin günde bir dolarlık tüketim yapması halinde aç kalmayacağı varsayımına dayanmaktadır ve kuşkusuz çok da eleştiri almaktadır. Örneğin Chossudovsky (1998), DB'nin yoksulluk sınırı olarak geliştirdiği "günde 1 dolar" gelir standardını, dünya yoksullarının sayısını manipüle ettiği ve yoksulların bir "azınlık" olarak gösterilmesine hizmet ettiği gerekçesiyle eleştirmektedir. Ne var ki, Dünya Bankası'nın "günde 1 dolar" yaklaşımından hareket edildiğinde, kalkınmış ülkelerde neredeyse hiç yoksul kalmamaktadır (İnsel, 2001: 64). Öte yandan bu yaklaşımın günde bir dolarla dünyanın her köşesinde karın tokluğunun sağlanabileceği yanılgısını içerdiği ve günde 1 dolar ile satın alınabilecek gıda miktarı ve besin değerinin ülkeden ülkeye farklılaşabileceğini de göz ardı ettiği söylenmektedir. Sahra altı Afrika ülkeleri dahil birçok yoksul ülkede ve özellikle Latin Amerika ve Afrika kıtalarının metropollerinde günde bir doların açlık ve ölüme karşı güvence satın almaya yetmeyeceği ortadadır (Oruç, 2001: 80).

İnsanların toplumsal varlık oldukları, asgari gereksinimlerin nicelik ve niteliklerinin o toplumun tarihsel ve toplumsal gelişme düzeyine bağlı olarak değiştiği, bu nedenle de durağan, tarih ve toplum dışı mutlak yoksulluk tanımlarının anlamlı olmadığı anlayışı göreceli yoksulluk tanımının özünü oluşturmaktadır (İnsel, 2001: 66). Dolayısıyla göreceli yoksulluk, bir ihtiyaç eksikliği hesabı üzerinden değil, içinde bulunan toplumun sunduğu olanaklara ulaşamama, onlardan yararlanamama hâli olarak tanımlanabilir. Göreceli yoksulluk sınırı, toplam nüfusun belirli bir yüzdesinin yer aldığı gelir ya da harcama düzeyinin yarısından daha az gelir veya harcama seviyesine sahip olan kesimlerin yoksul olarak kabul edilmesi ile belirlenir

(www.canaktan.org). Bu oran Avrupa Birliği üyesi ülkeleri bu düzeyi %50, ABD %40, İsveç ise %60 olarak belirlemiştir.

Son yıllarda, bu iki yoksulluk tanımının birlikte kullanılması gerektiği ileri sürülmekte, bu şekilde yoksulluk ölçütü olarak daha gerçekçi bir veri tabanı oluşturulabileceği düşünülmektedir. Bu anlayışa göre, yoksulluk tanımına girebilmek için hem resmi olarak saptanan asgari geçim esasına göre belirlenmiş gelir düzeyinin altında olmak hem de ulusal gelir dağılımında alt yüzde 20'lik dilim içinde yer almak gereklidir. Ancak bu tanım, temelde yaşamsal sorunları olan kesimi kapsayan yoksulluk kavramı ile gelir farklarının bir ifadesi olan eşitsizlik kavramını birlikte ele aldığı için eleştirilmekte, bu kavramların birbirlerinden ayrı tutulması gerektiği ileri sürülmektedir (İnsel, 2001: 66).

Yoksul konumda kalma süresi dikkate alındığında iki tip yoksulluktan söz edilebilir. Bunlardan birincisi, *uzun dönem/ kalıcı/kronik yoksulluk*, ikincisi ise *kısa dönem* veya *konjonktürel yoksulluk* olarak tanımlanabilir. Bu oranın düşüklüğü, yoksullar içinde büyük bir kesimin kısa zamanda yoksulluk sınırının üzerine çıkma şansı taşıdığını, yüksekliği ise yoksulluk çizgisi altında uzun süre veya daima kalma riskinin yüksek olduğunu gösterir. Örneğin, kimi araştırmalar bir yıldan daha fazla göreceli yoksulluk çizgisinin altında kalmaya devam eden yoksul nüfus oranının Avrupa ülkelerinde % 20'den %45'e kadar değiştiğini göstermektedir (İnsel, 2001: 69). Kronik yoksulluğun çok yaygın olduğu AGÜ'de de yoksulluk süresinin kendisinin önemli bir yoksulluk nedeni olduğu söylenebilir (Şenses, 2003: 210).

Yoksulluk kavramı, içeriği tanımlayan farklı ideolojik yaklaşımlardan etkilenecek biçimlenmektedir dolayısıyla bu yaklaşımlar yoksulluğu tanımlarken önemlidir. Yoksulluğa bakışı işlevselciler⁹ (Liberaller-

⁹ Gans toplumun yoksullara ihtiyacı olduğunu ileri sürer, yani yoksulluk işlevseldir ve bu dört fonksiyon şunlardır: 1- Ekonomik Fonksiyonları (düşük ücretlerle toplumun kirli işlerini yaparlar, istihdam için daha düşük maliyetlidirler, bazı mesleklerin-polis, tefeci vb.- varlık sebebidirler, ikinci

muhafazakârlar) ve yapısalcılar olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Genel olarak işlevselci görüş, yoksulluğun nedenlerini ekonomik, politik ve kurumsal yapıda aramak yerine yoksulların kişilik oluşumuna ve özelliklerine bağlar. İşlevselci görüşe göre yoksulluk, kapitalist gelişmenin istenmeyen geçici bir sonucu ve bireysel bir sorundur, yani yoksulluk bireysel sorumsuzluğun ağır bastığı sosyo-kültürel bir sürecin, tehlikeli ve aşağı sınıfların yoksulluk kültürünün bir sonucu olarak değerlendirilir (Sallan-Gül, 2002: 111). Bu görüşün temsilcileri sosyal Refah Devletini de eleştirir çünkü devletin sağladığı yardımlar insanları yoksulluk içinde yaşamaya özendirilmektedir. Bu yardımların hiçbir yararı yoktur, bunlar sadece yoksulları tembelliğe sevk etmektedir ve yoksulluğu süreklileştirmektedir. Kırsal alanlardan kitleler halinde kente göç eden ve sanayi toplumunun gereksindiği kişilik ve uzmanlığa sahip olmayan bu kesimler kentlerdeki yoksulluğu arttırmış, böylece yoksulluk kentlere taşınmıştır. Özetle, işlevselci görüşe göre yoksulluğun nedeni yoksulların kendilerinden kaynaklanan yeteneksizlikleridir, kişilik yapılarıdır ve ahlaki olmayan tavırlarıdır. Kentlerde bu sınıf var oldukça yoksulluk da olacaktır; dolayısıyla bu kesime aktarılacak kaynaklar sorunun çözümünde önemli bir katkı sağlamayacaktır.

Yapısalcı görüş ise, yoksulluğun nedenlerini bireylerin dışındaki etkenlere bağlayarak açıklar. Yoksulluk bireysel değil, toplumsal bir olgudur. Görüş, yoksulluğu açıklarken kişilerin bireysel/davranışsal özelliklerinden öte yapısal değişkenlerle olan bağı üzerinden tanımlar. Bu görüşün içinde yer alan Marksist bakış açısına göre yoksullar, kapitalist üretim tarzının ve sermaye birikim sürecinin zorunlu yan ürünleridir. Dolayısıyla yoksulluğu kapitalizmin köklerinde aramak gerekmektedir çünkü kapitalist ekonominin

el eşyaları alırlar ve kalitesiz hizmetleri kullanırlar böylece yeteneksiz doktorlar iş bulur) 2- Sosyal Fonksiyonları (toplumsal normları çiğnedikleri için toplumda neyin değerli olduğunun anlaşılmasını sağlarlar, yapılan yardımlar aracılığıyla yukarı sınıflar merhametlerini gösterme imkanı bulurlar...) 3- Estetik Fonksiyonları (Mısır Piramitleri gibi sermayenin göz kamaştırıcı başarılarını üretirler, yukarı sınıf için estetik ürünler üretirler ör: New Orleans Jazz,) 4- Politik Fonksiyonları (yukarı sınıfın savaşlarda mücadele ederler, şehirler inşa eder şehrin dışında kalırlar, büyüyen uluslararası gücün insani birikimleridir ayrıca politikaya katılmadıkları için sosyal bir devrimin itici gücü olmaktan uzaktırlar.)

gelişme koşullarından biri işsizliktir. İşçi sınıfının ataları zorla serseri ve dilenci haline dönüştürülmüşlerdir (Marx, 1997: 698). Çünkü, yoksulluk kapitalizmin varlığı için bir ön koşuldur, bu nedenle yoksulluk kapitalist toplumun bir ürünüdür. Kısaca yapısalcı görüşü özetlemek gerekirse yoksulluğun nedeni bireylerin dışındaki etmenlerdir, hastalık, yaşlılık ise sonuçlarıdır. Kapitalizm ve piyasa ekonomisi emeği sömürülmesi yoluyla yoksulluğa neden olur.

ABD’li araştırmacı M. Harrington daha çok gelişmiş ülkeler için geçerli olmak üzere üç tarihsel yoksulluk sistemini ayırt etmektedir (Akt. Özbudun, 2002: 53): ilki işçi sınıfı yoksulluğu (19.yüzyıl sonları, 20. yüzyıl başları), ikincisi, 1945-1970 döneminde yükselen refah düzeyinden pay alamayan (ve genellikle azınlıklarla ilintili olan) “yoksulluk cepleri”, üçüncüsü ise, küreselleşmeyle bağlantılı yoksulluktur. Harrington üçüncü sistemde bahsettiği “yeni” yoksulluğun yalnızca geleneksel olarak kırılgan kesimleri (göçmenler ve vasıfsızlar) değil, ağır sanayinin düşük ücretli ülkelere kaydırılması ve teknolojinin istihdam daraltıcı baskısı nedeniyle vasıflı işçileri ve beyaz yakalıları da vurduğunu belirtmektedir. Yani bir zamanlar kapitalist sistemin içindeki bu kesimler küresel kapitalizmin mantığı sonucu bilinçli olarak işgücü piyasalarından dışlanmış durumdadırlar. AB Komisyonu’nun 1996 Raporu’na göre, 12 Avrupa Birliği ülkesinde yoksul olarak tanımlanan insanların sayısı, 1975’de 38 milyondan, 1992’de 53 milyona çıkmıştır; 1995 yılında 372 milyon nüfuslu AB Ülkelerinde 17.8 milyon kişi, yani toplam işgücünün %10.7’si işsizdir.

Özbudun (2002: 58-59) ise yeni yoksulluğu tanımlayan ortak özellikleri şöyle sıralamaktadır: Çokuluslu şirketlerin faaliyetlerine ve IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların "yeniden yapılandırma" politikalarına bağlı oldukları ölçüde, "küresel"dir; yani hem Kuzey (sanayileşmiş/gelişmiş), hem de Güney (azgelişmiş, "sanayileşmekte olan" vb.) ülkelerinde (farklı görünümelerde tezahür etmekle birlikte) yaygınlaşmaktadır. Dünya kaynaklarının paylaşımında ortaya çıkan eşitsizlikle ülke-içi kaynakların bölüşümündeki

eşitsizlik, tek bir rasyonelin ürünüdür. "Geri dönüşsüz" ilan edilen neo-liberal politikaların bir sonucu olduğu ölçüde, "geri dönüşsüz"dür. Neo-liberalizmin ücretleri düşürücü, istihdamı ve kamusal alanı daraltıcı baskısı, dünya nüfusunun büyüyen bir kesimini işsizliğe ya da güvencesiz, marjinal, "esnek" işlerde sefalet ücretleriyle çalışmaya mahkum kılmaktadır. Sosyal bütçelerde yapılan kısıtlamalar sonucu eğitim hizmetleri yoksullar için "erişilmez"leşirken, erişilebilir durumdaki eğitimin kalitesi (dolayısıyla vasıf kazandırıcı özelliği) de giderek düşmektedir. Bu durum, yoksulluğu, "dışlanmışlar"ın çoğunluğu açısından kuşaklar boyu içinden çıkılmaz bir "kısır döngü"ye dönüştürmektedir. Yalnızca temel gereksinimleri karşılayamamakla değil, iktisadi/siyasal/ toplumsal ve kültürel (egemen kültürel yapılardan) "dışlanmışlık"la da karakterize olmaktadır. **İktisadi dışlanmışlık**, üretim süreçlerinin dışına düşmenin yanı sıra, düşük alım gücü nedeniyle mal ve hizmetlere erişimin sınırlandırılması görünümünü almaktadır ve bu erişim olanaklarından dışlanan nüfus kesimleri, dünyanın her yerinde büyüme eğilimi göstermektedir. **Siyasal dışlanma**, nüfusun kimi gruplarının, temel insan ve siyasal haklardan bazılarını yararlanamayışıdır. Bunlar, UNDP'nin tanımıyla, kişisel güvenlik, hukukun egemenliği, ifade özgürlüğü, siyasal katılım ve fırsat eşitliğidir. Yoksullaşma, iktidar mücadeleleri, etnik-dinsel çatışmalar gibi çokulusluların ve enerji kaynaklarıyla aktarım yolları üzerindeki denetimlerini artırma peşindeki Kuzey ülkelerinin stratejilerinden hiç de bağımsız olmayan istikrarsızlaştırıcı gelişmeler, Güney ülkelerinin halklarının büyük bölümünü temel siyasal ve insan haklarından yoksun bırakırken, Kuzey'de siyasal dışlanma, mevcut mekanizmalara katılımı engelleyici bir umutsuzluk/apati görüntüsünü almaktadır. **Toplumsal dışlanmanın** ise üç yönüne dikkat çekilmektedir: i) sosyal hizmetlere (örneğin sağlık ve eğitim, içme suyu, sıhhi tesisler) erişimsizlik; ii) işgücü pazarına erişimsizlik; iii) toplumsal doku zaafının ölçeğinde yansımaları bulan toplumsal katılımsızlık (örneğin, suçlarda, uyuşturucu kullanımında, aile bağlarının çözülmesinde, genç suçluların sayısında, cezaevi nüfusunda, evsizlikte... artış). Gerek Kuzey, gerekse Güney'de yoksulluk "etnikleşmekte", "gençleşmekte" ve "kadınlaşmakta"dır. Son araştırmalar, yalnızca siyahların

ve Hispaniklerin yoksullar içinde orantısız biçimde temsil edildiği ABD ya da göçmen ve mültecilerin "en alttakiler"i oluşturduğu Batı, Avrupa ülkelerinde değil, örneğin Japonya'da, Tanzanya'da, Güney Afrika'da, Hindistan'da, Malezya'da, Brezilya'da vb.'de etnik aidiyetleri nedeniyle ayrımcılığa uğrayan grupların toplumun en avantajsızları olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınlar, yalnızca yoksul hanelerin çoğunun reisi oldukları ABD'de ya da Batı Avrupa'da değil, dünya yoksulları arasında da ilk sırada gelmektedir. Kuşkusuz, kadınlara bağlı olarak çocuklar da. Bir başka deyişle, dünya yoksulluğu, artan ölçülerde, belirli toplumsal grupları vuran bir sorun haline gelmekte, bu da sınıfsal çözümlemelerin etnisite ve toplumsal cinsiyet ile ilişkilendirilmesini zorunlu hale getirmektedir¹⁰ (58-59-60). Merkez ülkelerde 1980'li yıllarda hızla artan işsizlik sonucu ortaya çıkan *yeni* yoksulluk çevre ülkelerde kentleşmeyle birlikte kitleselleşmektedir. Sosyal siyasal ve ekonomik olarak dışlanan bu kesimin içinde bulunduğu durumu dönüştürme gücünün olmadığı vurgulanır.

Yeni yoksulların tanımlanmaya çalışıldığı "sosyal dışlanmışlar", "marjinaller", "sınıfaltı kitle" gibi kavramların ilk üçü Fassin'in (2004: 85) tanımıyla toplumsal mekanın üç durumuna işaret etmektedir: "iç/dış", "merkez/çevre" ve "üst/alt". "Dışlanma" kavramı Fransa'da (ve giderek Avrupa Birliği literatüründe), "marjinalleşme" Latin Amerika'da, "*underclass* /sınıf-altı" ise ABD'de kullanımda olan kavramlardır (Özbudun, 2002: 54). Yoksulluk ve dışlanma arasında üç farklı ilişki vardır (Bhalla ve Lapeyre, 1999: 17-28); bunlardan ilki ekonomik dışlanmadır, gelir, üretim, mallar ve hizmetlerden faydalanma hakkı sorunları ile ilgilidir. Bir diğeri sosyal dışlanma, sağlık, eğitim, içme suyundan yararlanma hakkı sorunlarıyla ilgilidir. Ve politik dışlanma, politik katılım ve fırsat eşitsizliğiyle ilgilidir. Sosyal dışlanma, belirli bireylerin veya grupların mekânsal olmasa da, toplumsal

¹⁰ Reisleri kadın olan hane halklarında yoksulluğun yoğun olduğu görülmektedir. Örneğin ABD'de reisleri kadın olan hane halklarında yoksulluk %45'e ulaşmıştır ve üçte biri yoksulluk çizgisinin altında yaşamaktadır (Segal'den aktaran Şenses 2001:140). Bunun gibi 1980'li yılların ortalarında İtalya'da yoksulların beşte biri 14 yaşından küçüklerden oluşmaktadır. Birçok ülkede kadınlar ve çocuklar, özellikle kentsel yoksulluğun en yoğun olduğu kesim olarak ortaya çıkmaktadır (Şenses, 2001:141).

ilişkiler ve katılım anlamında tamamen veya kısmen içinde yaşadıkları toplumun dışına itilmeleri, toplumun sunduğu fırsatlara ulaşamamaları ve yararlanamamalarıdır. Sosyal dışlanma, bireyin toplumla bütünleşmesini ve kendi geleceğini oluşturmada fırsatlara tam olarak erişimini sağlayan temel gereksinimlerden yoksun kalması, dayanışmanın zayıflaması ve hatta ortadan kalkması, toplumla bağlarının kopması, temel yurttaşlık haklarından yoksun bırakılma durum ve süreçleridir (Sapancalı, 2007: 239). Bu nedenle sosyal dışlanma bireysel seçimlerin değil post-endüstriyel kapitalizmin işleyişinin yapısal bir sonucudur. Bu nedenle sosyal dışlanma, bireysel değil yapısal analizi gerektirir (Sapancalı, 2007: 240). Sosyal dışlanma, nedenleri açısından küresel, etkileri bakımından ise yerel bir süreç olarak değerlendirilebilir. Sosyal dışlanma, küresel düzeyde gerçekleşen ekonomik değişikliklerin, artan rekabet koşullarının, üretim sürecindeki dönüşümün, yeni-liberal politikaların, toplumsal ve siyasal kurumların yeniden yapılanma süreçlerinin, göç hareketlerinin ve eşitsizliklerin, ulusal ve yerel düzeyde işgücü piyasaları üzerinde yarattığı sonuçlar bağlamında ele alınmalıdır. Böylece sosyal dışlanmanın en önemli ve asıl nedeni kapitalizmin ulaştığı yeni aşama olarak gösterilebilir (Sapancalı, 2007: 240). Dışlama sadece emek piyasalarından ya da tüketim ilişkilerinden dışlanmayla sınırlı değildir. Dışlama aynı zamanda kent planlama, ulaşım ağları ve özel konutların çevrelenmesi gibi uygulamalarla kamusal mekânlardan da dışlamayı içermektedir.

"Marjinalleş(tir)me" ise 1970'lerin Latin Amerika tartışmalarına damgasını vuran "merkez-çevre" dikotomisine dayanan bir kavramdır ve genellikle kapitalist sistemle hiçbir zaman bütünleşememiş, kırsal kökenli kent yoksullarına işaret eder bir tarzda kullanılmaktadır (Özbudun, 2002: 56). Latin Amerika'da (ve Güney ülkelerinin büyük çoğunluğunda) kent yoksulları aynı zamanda büyük ölçüde, yakın bir kırsal geçmişe dayanan etnik gruplardır ve bu haliyle yoksullukları ve dışlanmışlıkları, uğradıkları tarihsel

ve aktüel hukuksal ve fiili ayrımcılık biçimleriyle iç içe örülmektedir¹¹. Bundan dolayı Latin Amerika'da "marjinallik" sorununu, sömürge geçmişiyle birlikte ele alma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır¹² (Özbudun, 2002: 56).

İlk kez Gunnar Myrdal tarafından kullanılan *underclass*/sınıfaltı¹³ kavramı yapısal işsizliğe yapısal işsizliğe ve giderek daha umutsuz bir biçimde geniş ulustan ayrı düşerek onun yaşamını, hedeflerini ve başarılarını paylaşamaz hale gelenlere işaret etmek için kullanılmıştır. "*Underclass*" tezinin, yoksul ve yoksunluklarının sorumluluğunu bizzat yoksullara yükleyen bir anlayışın biçimlenişine yol açtığı ve neo-liberal politikalar doğrultusunda, örneğin refah uygulamalarından ve sosyal güvenlik politikalarından kesintiler yapılmasına gerekçe olarak kullanılmasına yol açtığı belirtilmelidir (Özbudun, 2002: 57). ABD'li vergi mükelleflerinin vergilerinin nafile yere harcandığı, refah (*welfare*) yardımlarından geçinen "asalak", "ahlaksız", hatta suça yatkınlığı ölçüsünde "tehlikeli" bir kesim olarak sunulmaktadır "*underclass*" ve tarihin garip bir cilvesi, "toplumsal devingenliği"yle, yani yeterince hırslı ve kararlı bir bireyin toplumsal merdivenin basamaklarını tırmanmasının önünde hiçbir engel olmadığı bir "fırsatlar ülkesi" olmakla böbürlenilen ABD toplumu, "*underclass*" kimliğinde, toplumun geri kalanından aşılmaz engellerle ayrılmış ve yalıtılmış, ürkütücü bir "kast"la karşı karşıya kalmıştır (Özbudun, 2002: 57). *Underclass*, en şiddetli davranışsal sorunlarla karşı karşıya kalan yoksul grup olarak genellikle ABD'ye özgü bir olgu olarak tanımlanmakta ve ağırlıkla siyahlar ve Hispaniklerden oluşmaktadır (Şenses, 2003: 211). Psikopatolojik ve/veya kültürel bir "kast" içine hapsedilen ve sosyal yardımların kısılmasına

¹¹ Dünya Bankası için yapılan Latin Amerika'da yerli yoksulluğu üzerine bir araştırma için bkz. G. Psacharopoulos ve H. A. Patrinos, "Conclusion", *Indigenous People and Poverty in Latin America*, (Eds. G. Psacharopoulos ve H. A. Patrinos), World Bank Publications, Washington, 1994, s. 205-213.

¹² Latin Amerikalılar için marjinalleşmenin toplumsal boyutlarının çarpıcı bir örneği Bolivya'da Aralık 2005 patlak veren ayaklanmaların ardından Bolivya Devlet Başkanlığı'na seçilen ilk yerli olan Evo Morales'in yaptığı konuşmadır. Konuşmada bu ayaklanmaların "ayrımcılık, marjinalleştirme ve en önemlisi neoliberalizmin yarattığı yıkımlara karşı" olduğunu belirtmiştir. Evo Morales, "Bizim Mücadelemiz ABD Emperyalizmine Karşıdır, Ben Sadece Halkın Gücüne İnanırım", Çev.Sendika.Org, http://www.latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=375

¹³ Şenses'in belirttiği gibi yoksulluk konusunda yaygın olarak kullanılan kimi terimler "hakim sınıf" tercihlerini yansıtmaktadır (Şenses, 2003: 338). *Underclassın* çeşitli çevirileri mevcut; sınıf-altı, alt-sınıf, sınıf-dışı, dip-sınıf... vb. bu çalışmada toplumsal bir kategoriye yansıtması bakımından geri kalan bölümlerde "aşağı sınıf" kavramı tercih edilecektir.

gerekçe oluşturmak üzere hedef tahtası haline getirilen *underclass*, ABD'nin "dışlanmışlar"ından oluşuyordu: 1960'lı yılların "Sivil Haklar Hareketi"nin sağladığı yasal reformları ekonomik fırsatlara dönüştürerek orta sınıfa terfi eden ve böylece banliyölere taşınan hemcinslerinin gettolarda yalnız bıraktığı siyahlar, ağırlıklı olarak yasadışı yollardan ülkeye göç eden Orta/Latin Amerikalılar, Asyalılar, Güneydoğu Asyalıların büyük bölümü, rezervasyon yoksulluğundan kaçan Kuzey Amerika yerlileri... "Çokkültürcü" ABD'nin yeni yoksulluğunun "etnik bir yoksulluk" olduğu rahatlıkla söylenebilir (Özbudun, 2002: 57).

Aşağı sınıf kavramı hem bir hiyerarşiye hem de pasif bir itaatkârlığa vurgu yapar. Kavram muhafazakâr ve liberal bakış açısıyla, kendilerine ve ailelerine bakmaktan aciz ve anti-sosyal davranışlara eğilimleri niteleyen "kişisel" yaklaşımla; radikaller için ise Karl Marx'ın lümpen proletarya kavramı gibi, hakim ekonomik ve politik güçler tarafından belirlenen ancak üretici rolleri bulunmayanlar olarak "yapısalcı" yaklaşımla açıklanmaya çalışılmıştır.

Muhafazakar/Liberal söylem yoksulluğu kültürel ve davranışsal bir veri olarak ele almaktadır. Yaklaşım alt sınıf kavramını yoksullukla açıklamaktan kaçınır çünkü alt sınıfta yaşanan yoksulluğun nedeni yapısal değil ahlaki olarak yaşanan çöküntüyle ilgilidir. Bir başka deyişle alt sınıfta görülen ahlaki bozukluğun nedeni yoksul olmaları değildir, aksine bu değerler çürüdüğü için yoksullaşmışlardır. Kişiselci yaklaşıma göre yoksulluğun nedeni bireysel başarısızlıklar ve davranışsal eksikliklerdir. Toplumsal bağ bireylerarası gönüllü ilişkilerden doğar. Bu nedenle dışlanma olgusu bireysel seçimlerin gönüllü bir sonucudur. Bu bir tercih meselesi olduğundan bireyler düştükleri durumdan kendileri sorumludur, kısaca toplumsal adalet ya da toplumsal sorumluluk diye bir şey yoktur. Bu yaklaşım dışlanmışları ikiye ayırır, ilk gruptakiler gerekli yeteneklerden yoksun, sakat ve dezavantajlı durumda oldukları için dışlanmış insanlardır. Diğer gruptakiler ise kamu yardımları nedeniyle toplumsal ve ekonomik yaşama katılmayı reddeden insanlarıdır. Alt sınıf ikinci gruptakilerden oluşur. Yani alt sınıfı kamu yardımı alarak işgücüne

girmeyi reddeden insanlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla alt sınıf Refah Devletinin yarattığı asalak insanlar grubudur. Kısaca bu yaklaşımda alt sınıf olgusu daha çok kişisel özellikler ve davranışlarla ilişkilendirilmekte ve ayrımcılık ve işgücü piyasalarının temel özellikleri ve işleyiş biçimi gibi etmenler yeterince dikkate alınmamaktadır (Rodrigues ve Melendez'den Akt. Şenses, 2003: 212). Bu yaklaşımın öncüsü sayılan Charles Murray (1999)'a göre alt sınıf, üretici iş, aile, cemaat gibi yaşamın temel taşlarını parçalamış ve bunları ahlaki olmayan formlarda sürdürenlerden oluşmaktadır. Ona göre alt sınıfı tanımlayabilmek için üç gösterge vardır. Düşük gelirli gençler arasında emek gücünün dışında kalma, düşük gelirli genç kadınlar arasında evlilik dışı çocuk sahibi olma ve suçtur. 1960'lı yıllarda uygulamaya konan sosyal yardım programlarının kapsamının zaman içinde giderek genişlemesi ve yardım miktarının artması, bazı yoksulların davranışlarında önemli değişiklikler yarattı; evlenmeyi ve evlilik dışı çocuk sahibi olmayı özendirici, düşük ücret karşılığında çalışmayı ise caydırıcı yönde etkili oldu (Şenses, 2003: 212). Tanımlamaya göre alt sınıf, evsiz, işsiz, evlilik dışı çocuğu olan, kendi isteğiyle çalışmayan, uyuşturucu bağımlısı kimselerin oluşturduğu bir topluluktur.

Radikal yaklaşımın alt sınıf tanımlamasında genel bir tablo çizilir. Toplumsal hayatın alanından bir şekilde "dışlanmış" duruma düşen herkesi içine alan bir tanımlamadır bu. Dışlanmışları oluşturanlar tembelliklerinden değil, çalıştıkları halde iş güvencesine sahip olmadıklarından ya da düşük ücretli işlerde çalıştıklarından dolayı yoksullaşmış insanlardır. Radikaller tarafından bu konu, insanların kültürlerinin bir sonucu olarak değil de, toplumsal sınıf ilişkilerinin bir sonucu olarak değerlendirilir ve dolayısıyla yaklaşım alt sınıf kavramını sınıf ilişkileri ve ırk üzerinden ele alır. Bu yaklaşımın öncüsü konumundaki Wilson, yoksulluğun nedenlerini kişisel etmenler ve sosyal yardım politikası yerine, ekonomideki yapısal değişiklikler ve onların da etkisiyle ortaya çıkan sosyolojik değişikliklerle ilişkilendirmektedir. Bu yaklaşıma göre imalat sanayinin gerilemesi, iş yerlerinin şehir dışına taşınması ve bunların da katkısıyla artan işsizlik,

özellikle şehir merkezlerinde oturan siyahlar üzerinde etkili oldu (Şenses, 2003: 213). Wilson'a göre, ekonomik dönüşüm sonucunda görece üst gelir gruplarındaki siyahların şehir merkezlerinden, işyerlerinin taşındığı banliyölere göç etmeleri, sosyal sınıflar arasındaki bütünleşmeyi ortadan kaldırdı (Akt. Şenses, 2003: 213). Wilson'a göre muhafazakâr siyaset hem artan ırkçı düşmanlıklardan yararlanmakta hem yoksulluğu daha güçlü sosyal programlarla desteklemek yerine bireysel beceriksizlik olarak göstererek hakim inancı güçlendirmekte ve gerilimin artmasına neden olmaktadır.

Banfield'a göre, normal sınıf formunda yoksulluk, yaşamak için yeterli paraya ihtiyacı olanları (yaşlılar, fiziksel engelliler, bağımlılar, çocuk sahibi anneler) kapsar; alt sınıf formunda, gelirleri ikiye ya da üçe katlansa bile sefalet ve pislik içinde yaşamayı tercih edecekleri kapsar. Bu değiştirilmesi ya da dönüştürülmesi mümkün olmayan yaşam biçimi ve kültürüdür. Dolayısıyla yoksulluk alt sınıf kültürünün nedeni değil sonucudur, sorunun kaynağı toplum değil bu sınıf üyelerinin kişilikleri ve kültürel davranışlarıdır. Lewis (1959: 16)'e göre ise yoksulluk, kendi modalitelerine sahip ve kendi belirgin toplumsal ve psikolojik sonuçlarına yol açan ayrı bir kültüre yol açabilmektedir, *"Bana öyle geliyor ki, yoksulluk kültürü bölgesel, kentsel, hatta ulusal sınırları kesmektedir. Örneğin, Londra, Porto Riko, Mexico City varoşları ve Meksika köyleriyle ABD'ndeki alt sınıf siyahlarında aile yapısı, akrabalık bağlarının doğası, karıkoca ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin niteliği, zaman yönelişi, harcama örüntüleri, değer sistemleri ve cemaat duygusu arasındaki dikkate değer benzerlikleri çok etkileyici buluyorum"* (Lewis, 1959:16).

Lewis (1959)'e göre, yoksulluk koşullarına bir "uyarlanma stratejisi" olarak "yoksulluk kültürü", aile içi toplumsallaşma mekanizmaları aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılan, kendine özgü bir yapısı, bir rasyoneli ve savunma

mekanizmaları olan bir yaşam tarzıdır. "Yoksulluk kültürü"¹⁴ kavrayışı, ABD sağı tarafından yaygın bir biçimde benimsenmiş ve yoksulluğun, yoksulların "suç"u, kendini sürekli yeniden üreten bir yaşam tarzı olduğu yolundaki argümanlara destek olarak yaygın biçimde kullanılmış, yoksulluk psikopatolojisi üzerine pek çok araştırmaya kaynaklık etmiştir, dahası bu tez, yoksulluk yardımlarının kısıtlanmasını öngören neo-liberal siyasalara da malzeme sağlamıştır¹⁵. Yoksulluğu kendine özgü bir psikopatolojisi olan süregen bir "kültür" ya da "alt kültür" olarak tanımlama girişi, kuşkusuz ardında yatan yapısal nedenleri (bölüşüm ilişkileri) perdelemek anlamına gelecektir (Özbudun, 2002: 61). Lewis'e göre, bu kültürü biçimlendiren koşullar şöyle sıralanabilecektir: Nakit ekonomisi, ücretli emek ve kar yönelimli üretim; Vasıfsız işgücü için süregen ve yüksek oranlı işsizlik; düşük ücretler; gönüllü ya da resmi kuruluşların düşük gelirli toplumsal, siyasal ve iktisadi örgütlenme olanakları sağlamadaki yetersizliği; İki-yanlı akrabalık sistemi;

Lewis'in gösterdiği adres açıktır; "yoksulluk kültürü", kapitalizmin bir altkültürü olarak biçimlenmektedir, gerçekten de yoksulluk kültürü, toplumsal ve iktisadi sistemi serveti görece küçük bir grubun eline yönlendiren ve böylelikle de keskin ayrımlara neden olan kapitalizmin daha geniş kültürüne içkindir, dahası kendisini izleyen sağcı toplumbilimcilerin göstermek istedikleri gibi, "çıkışsız" ya da "çözumsuz" de değildir (Özbudun, 2002: 61).

Yoksullar sınıf bilincine ulaştığında ya da sendikal örgütlerin etkin üyeleri haline geldiklerinde veya dünyaya uluslararası bir bakış edindiklerinde, halen umutsuzca yoksul olsalar da, yoksulluk kültürünün bir parçası olmaktan çıkarlar. İster dinsel olsun, ister barışçı, isterse devrimci, yoksulları örgütleyen ve onlara umut veren,

¹⁴ Türkiye'de yoksulluk kültürü yaklaşımıyla hazırlanmış bir çalışma için bkz. Orhan Türkdoğan, (1977), "Yoksulluk Kültürü", 2. baskı, Dede Korkut: İstanbul.

¹⁵ Özbudun'a göre, Lewis'e dayandıran tutucu toplumbilimcilere yönelen eleştiriler ne denli haklıysa, Lewis'i yoksulluğun gerisindeki yapısal nedenleri perdelemekle eleştirmek, o denli insafsızcadır. Çünkü Lewis'in kendisi, "yoksulluk kültürü" ile kapitalizm arasındaki ilişkiyi net bir biçimde kurmaktadır (61).

*dayanışmayı etkin biçimde teşvik eden, daha geniş gruplarla özdeşleşme olanağı sunan her hareket, yoksulluk kültürünün psikolojik ve toplumsal çekirdeğini kırar*¹⁶ (Lewis'den Akt. Özbudun, 2002: 61-62).

Çiğdem (2007: 209)'e göre, yoksulluğun bir underclass konum olarak somutlaşmasındaki belirsizlik, Türkiye örneğinde daha da şiddetlenmektedir çünkü, bu durumda altında olunacak "yer" konusunda da bir şey söylemek güçleşmektedir. Türkiye'nin somut sınıfsal yapısında ve bu sınıfsal yapıya karşılık gelen nesnel toplumsal, kültürel ve ideolojik ayrışmaların oluşmasındaki negatif geçişlilikler göz önüne alındığında, "sınıfaltı olmaklığın" neye tekabül ettiği konusunda, çok somut ve kesin ifadelerle dile getirilecek bir gerçeklik olmadığı açıktır (Çiğdem, 2007: 209). Başka bir boyut, yoksulluk konusunun politik arka planıyla ilgilidir; eğer somut bir yoksulluk durumundan bahsediyorsak, bu duruma karşılık gelen politik bir gerçeklik var demektir ve bu gerçeklik ortaya konulmadan söz konusu yoksulluğu anlamak ve daha da önemlisi anlatmak mümkün gözükmemektedir (Çiğdem, 2007:209).

1.1.4. Yoksulluğun Gösterenleri: İşsizlik, Mekân, Şiddet

"Yoksulluk şiddetin en kötü formudur"

Mahatma Gandhi

¹⁶ Özbudun'a göre Lewis'e yöneltilebilecek daha anlamlı eleştiri, yoksulluğu, içinde yer aldığı tikel bağlamdan soyutlayıp tek ve genel-geçer bir "yoksulluk kültürü" (ya da alt-kültürü) portresi çizdiği. Gerçekten de, İşte Hayat'ı kaleme aldığı 1950'li yıllarda, kapitalizm koşullarında da olsa, farklı tarihsel birikim modelleri izleyen ve farklı kültürel biçimlenişlere sahip olan toplumlar için türdeş bir "yoksulluk kültürü"nü varsaymak, erken bir girişim gibi gözükmemektedir. Londra'da (ağırlıklı olarak İngiliz) işçi sınıfını, ABD'nde (kölecilik bakiyesi) siyahları ve Meksika'nın kentsel varoş ve kırsalındaki yerlileri türdeş bir yoksulluk kültürünün mensupları olarak görmek, çeşitli ezilme ve sömürü modaliteleri arasındaki farklılıkları muğlâklaştırmaktadır. Öte yandan, yoksulluğu toplumsal ilişkiselliklerinden soyutlayarak ele almak, daha doğru bir deyişle yoksulluktan söz ederken toplumda geçerli bölüşüm mekanizmalarından ve bu mekanizmaları yönlendiren iktidar ilişkilerinden söz etmemek, ister istemez yoksulluğu "faili meçhul" kılan, eksik bir anlatıdır. Bu bakımdan, Lewis'in yaklaşımında, kültür, sınıf ve etnisite ilişkileri belirsizdir.

İşsizlik yoksulluğun en önemli nedenlerinden biridir. Genel bir tanımla düzenli bir işi dolayısıyla belirli bir geliri olmayan insan yoksuldur¹⁷. Böylece yoksulluk emek sorunuyla birlikte tartışılabilir yani işsizlik emeğin hakları üzerinde baskı yaratma aracı olarak tanımlanabilir. İşsizlik kapitalist sistemin kendisini yeniden üretmesi için olmazsa olmaz koşullardan biridir. Laçiner (2007: 323)'e göre, yoksulluğun işsizlikle örtüşmesi çağdaş bir olgudur ve kapitalizme gelinceye kadar yoksulluk, işsizlik nedeniyle içine düşülen bir durum değil, aksine üretici iş yapmanın mahkûm edildiği bir durumdur. Özellikle 1980 sonrası ülkemizde uygulanan neoliberal politikalar sonucu işsizlik gittikçe yapısal bir boyut kazanmıştır. Sosyal devletin tasfiyesi, esnek çalışma koşulları (vergi, sigorta gibi işçi yükümlülüklerinden kurtulmak için, eve iş verme, göçmen işçi çalıştırma vb.), teknoloji kullanımının artması, istihdam yaratılmaması, özelleştirme gibi etmenler işsizliğin kalıcı bir sosyal durum haline gelmesinin nedenlerinden bazılarıdır. Devletin ekonomideki ağırlığının çekilmesiyle beraber, günümüzde değişen koşullarla birlikte yoksulluk, aynı zamanda çalışanların¹⁸ da sorunudur. Bunların yanı sıra ontolojik açıdan bakıldığında “iş”in temelini oluşturan üretken, yapıcı, yaratıcı etkinlik, insanın türsel özelliği, yani insanı insan kılan şeydir (Laçiner, 2007: 324). Bir “iş” yapabilme imkanı elinden alınmış olan ve yapabilecek işler için gereken formasyon veya yetenekten yoksun addedildiği için işsizleşen ve hep de bu durumda kalabilecek olan o (yoksul) yığınların bu koşullarda var olma amacı veya nedeni, var olmalarını anlamlı kılacak ne olacağı (Laçiner, 2007: 324) sorusu önemli görülmektedir. Dolayısıyla işsizliğin en temel özelliği olan “üretmekten” bir biçimde alı konulmak, yoksulluğu bir paylaşım sorununun ötesine, varoluşsal bir temele taşımaktadır.

Yoksulluğun bir başka göstereni yaşanan mekânıdır. Türkiye’de 1970’li yılların ortalarına kadar devam eden ithal ikameci sanayileşmenin krize girmesiyle birlikte kentleşme süreci de dönüşümler yaşamıştır. Bu krize

¹⁷ 2000 yılında kent yoksulluğu üzerine yapılan bir çalışmada “zengin kimdir?” sorusuna, “düzenli bir işi (asgari ücret bile olsa) olandır” yanıtı verilmiştir. <http://www.bia.net>

¹⁸ Çalışan yoksulların büyük kısmını, güvencesiz, düşük ücretli ve geçici enformel sektörde çalışanlar oluşturmaktadır.

kadar olan sürecin iki temel bileşeni: orta sınıflara yönelik yapsatçılık ve alt sınıflara yönelik gecekondu (Pınarcıoğlu ve Işık: 2001: 33). Düşük gelirli insanların kent çeperlerinde yaşadıkları “gecekondu”¹⁹ bölgeleri, önemli bir yoksulluk mekânıdır. Gecekondu olgusu, kente iş aramaya gelen emek göçünün, barınma sorununu çözmek için kentin çeperinde bir araya gelerek oluşturduğu alt sosyal statülü mahallelerdir. Kente gelen yeni göçmenler için gecekondu kente tutunmalarını kolaylaştırmıştır. Kriz öncesi toplumsal uzlaşmada hakem rolünde olan devlet krizle birlikte bu rolünden çekilmiş, refah devletine özgü birçok uygulama son bulmuştur. Bunun yerine özelleştirmeci, rekabetçi, sınıfsal gerilimlere dayanan bir sosyoekonomik dönem başlamıştır. Zenginler ve yoksullar arasındaki gelir uçurumu ürkütücü boyutlara ulaşırken, daha da önemlisi, zenginler ile yoksullar arasında şimdiye dek olmadığı ölçüde kültürel duvarların örüldüğü ve neredeyse birbirlerini hiç görmedikleri bir döneme girilmiştir. Bu yeni dönemde devletin güvenlik açısından yararlanma olanağı neredeyse hiç kalmayan alt sınıflar, bir anlamda kaderine terk edilmiştir (Pınarcıoğlu ve Işık: 2001: 35). Bu dönemde kentin bir ucunda, kentin çeperlerinde eskisinden çok farklı yöntemlerle ve ilişkilerle var kalmaya çalışan ve bu uğurda daha önceden yapmayı tasavvur bile edemeyeceği çok şeyi yapmaya hazır kent yoksulları; arada bir yerlerde kooperatifler yoluyla kentteki paylaşım kavgasına katılan ve kent çeperindeki geniş arazilere göz diken orta sınıflar; ve diğer ucunda, kentin en prestijli alanlarında ‘kapattığı’ arazilerde özel güvenlik sistemleri ile korunan yüksek duvarların ardında yaşayan ve değil artık terk ettiği kente, topluma bile dönüp bakmayan üst sınıflar vardır (Pınarcıoğlu ve Işık: 2001: 36).

¹⁹ Pınarcıoğlu ve Işık (2001: 32)’a göre varoş yoksulları arasında da oldukça önemli bir kaybedenler ve umutsuzluğa düşmüşler kesimi olsa bile, büyük çoğunluğu kesinlikle pasif bir seyirci olarak kalmak niyetinde değil; “Bir anlamda kaderini kabullenmiş ve artık yükselebilmek, kent ve toplum içindeki konumunu iyileştirebilme umudunu büyük ölçüde yitirmiş görünen kent içi yoksulları birçok yönüyle Batılı literatürdeki sınıfsal kitle (underclass) tanımına uyarken, varoş yoksulları, kendi önüne konan seçenekleri reddedip, yeni seçenekler yaratma uğraşına giren ve bu uğurda çok şeyi yapmaya hazır göçmen (işçi) figürüne benziyor. Kentiçi yoksulların tersine bu kesim son derece dinamik. Kaderine razı olmak bir yana, kent içinde tutunmak ve yükselebilmek için bir dizi sıkıntıya katlanabilen, bir savaşıma girmeyi göze alan bir kesim. bu uğurda, yasal ile yasal olmayan, formel ve formel olmayan arasındaki son yirmi yılın Türkiye’si’nde giderek incelen çizgide gezinmeyi kolaylıkla kabullenen bir kesim.”

Yoksul mahallesi tipolojilerini üç tür uzaklıkla tanımlamak mümkündür (Ocak, 2007: 141): Birincisi, kentin yerleşik alanlarının dışında kalacak biçimde uzağa yerleşmektir. Kentle arasında ciddi bir mesafe olan mahallelerdir. Kentle ilgili iktisadi, sosyal ve kültürel ilişkiler de mesafelidir. İkinci uzaklık, zamanla kentin gelişme alanı içerisinde kalan, çevresinden dolaşılan veya üstünden atlanarak geçilen yoksul mahallelerinin kurduğu uzaklıktır. Kentin içinde apartmanların arasında kalan mahallelerdir ve zamanla kent arazilerinin dönüşüm sürecinde ortadan yıkılırlar. Üçüncü uzaklık ise, kentin, genellikle eski kent merkezinin uzantısı olan fiziksel alanları, zaman içerisinde, ‘çöküntü alanları’ haline gelmesiyle, eskiden prestijli olan bu alanların kalıntıları içerisinde oluşan yoksul mahallelerdir. Anlaşılabacağı gibi bu uzaklık fiziksel uzaklık değildir daha çok sosyal ve kültürel uzaklıktır.

Gecekondularda yaşayan kent yoksullarının büyük bir kısmını göçle gelenler oluşturmaktadır. Medya tarafından geniş toplum kesimlerine duyurulan olaylar da, gecekondu bölgelerinde yoğunlaşan köyden göç etmiş toplulukları şiddetin olası kaynağı olarak görme eğilimini güçlendirmektedir (Erman, 2002: 195). Böylelikle yaşanan mekân şiddetle ilişkilendirilmektedir. 1980 öncesinin mazbut gecekondu kavramı günümüzde yerini şiddet yanlısı tehlikeli grupların varlığına işaret eden varoş²⁰ kavramına bırakmıştır. Mekânla şiddeti ilişkilendiren açıklamalardan biri, gecekonduların içinde etnik farklılıkları ve siyasi muhalefeti barındırmasıdır. Gecekondular ekonomik ve siyasi iktidara karşı muhalefetin yükseldiği yerlerdir. Özellikle köylerinden zorla göç ettirilen ve büyük kentlere tutunmaya çalışan Kürt halkı, kentteki şiddetin kaynaklarından biri olarak görülmektedir. Köyüyle ilişkisi tamamiyle kopan, kentte “potansiyel terörist” damgasını kolayca yiyen, var olan göçmen topluluklarınca kabul görmeyen ve dışlanan, kente hazırlıksız ve toptan göç

²⁰ Ocak (2007: 137), varoş kavramının medyanın ürettiği ve daha üretirken tükettiği bir kavram olarak tanımlar. Varoş sözcüğü gecekondu kavramının açıklamakta yetersiz kaldığı yeni sosyal, kültürel olguları açıklamak amacıyla kullanılmaktadır.

etme durumunda kaldığı için, iş, ev ve diğer konularda yardım alacak ilişki ağlarını kuramamış olan ve ayrıca çoğunluğu yoksul ve çok çocuklu ve geniş ailelerden oluşan bu göçmenlerin ve özellikle gençlerin, kentsel şiddetin yeni aktörleri olabilecekleri düşünülmektedir (Erman, 2002: 196).

Şiddetin en dar tanımı, fiziksel şiddete, yani mağdurların bedensel olarak zarar görmeleri eylemlere işaret eder. Fiziksel şiddetin olmaması demek toplumda şiddetin yaşanmadığı anlamına gelmez. Daha genişletilmiş bir kavram, şiddetin ekonomik ve psikolojik biçimlerini de kapsar (User vd., 2002: 158). Burada mağdurların yalnızca fiziksel olarak hırpalanmaları değil, ekonomik yoksunluklara uğratılmaları, manevi baskı ve işkence görmeleri, korkutulmaları ya da aşağılanmaları gibi haller söz konusudur (User vd., 2002: 159). Genişletilmiş bir şiddet kavramını Johan Galtung tanımlar; “yapısal şiddet”. Saldırganın belli ve somut bir aktör olduğu şiddet eylemlerine *doğrudan şiddet* adını vermiş, ortam koşulları ve etkileşim biçimlerinin bireysel gelişimi kısıtlaması ile ortaya çıkan *yapısal şiddet*i ise, hem mikro ölçekteki ilişkilerin hem de toplumsal ve toplumlararası düzlemdeki ilişkilerin çözümlemesinde kullanılabilecek bir kavram olarak önermiştir (Akt. User vd., 2002: 159). Galtung’a göre bir bireyin (grubun ya da toplumun) fiziksel ve entelektüel gelişimi potansiyelinin altında kalıyorsa, bu şiddettir, ancak birey ya da grubun uğradığı kaybın engellenebilir olması da, tanım açısından ayrıca önemlidir²¹(Akt. User vd., 2002: 159). Dünyada yaratılan değerlerin bölüşümü konusunda yaşanan adaletsizlikler de yapısal şiddettir, çünkü yoksulluk önlenemez bir sorundur. Dünya Gıda Programı’nın (WFP) rakamlarına göre dünyadaki her yedi kişiden biri açlık çekiyor, her gün 24 bin kişi açlık nedeniyle ölüyor ve İsveç Barış Araştırmaları Enstitüsü’nün (SIPRI) hesaplarına göre, silahlanmaya harcanan paranın her yıl yalnızca yüzde onu ayrılırsa, sekiz yıl içinde tüm dünyada beslenme, barınma, eğitim ve sağlık sorunları çözülebilir (Akt. Helvacı, 2002: 409).

²¹ Yazar bu noktayı tüberküloz örneğiyle açıklamıştır: geçmiş yüzyıllarda kişilerin tüberkülozdan ölmüş olmaları şiddet sayılmaz ama hastalığın aşısı ve ilaçlarının mevcut olduğu günümüzde dünyada hala bu hastalıktan ölenlerin bulunması, yapısal şiddetin varlığını ortaya koyar (Akt. User vd., 2002:159).

Yapısal şiddet bir sistem sorunudur ve bunun yoksul hayatlarında pek çok somut izlerini bulabiliriz. Emeği sömürülen, hakları çiğnenen yoksullar, yaşam koşulları nedeniyle sürekli kaygı hatta dehşet içinde yaşamaktadırlar. Gördükleri, istedikleri ile yaşamları örtüşmeyen yoksullar, yapısal şiddete maruz kalmaktadırlar. Çünkü yapısal şiddet sisteme bütünleşmiştir ve eşitsiz güç ilişkileri ve yaşam koşulları aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Ortada şiddet eylemini sergileyen somut bir aktör yoktur (User vd., 2002: 159).

Yoksulluğun diğer bir göstereni ise sokak çocuklarıdır. Yaşamlarını sürdürebilmek için sokaklarda yaşayan ya da çalışan sokak çocukları kentlerde ortaya çıkan toplumsal bir olgudur. Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren yasal metinlerde yer almaya başlayan “sokak çocukları” kavramı, 2001 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği’nde “ailesi ile ilişkisi az olan, ailesi olmayan, evden atılan, evden kaçan ve gününün tamamını sokakta geçirip, gereksinimlerinin tamamını veya önemli bir kısmını sokakta karşılayan 7-18 yaş grubu çocukları” olarak ifade edilmektedir (Alada v.d., 2002: 254). Sokak çocukları büyük ölçüde yoksulluğun, aile parçalanması ya da istismar ve şiddetin sonucunda evden kopuş yaşamaktadırlar ve kendilerini tanımlayan ön sıfatın olumsuzluğu kadar toplumun hijyen kesimleri tarafından genelde bir ön kabulde “insanların yaşamlarına hiçbir katkısı olmayan ve ıslah edilemez, zarardan başka herhangi bir rolü olmayanlar” olarak değerlendirilmektedirler (Alada v.d., 2002: 249). Oysa kent yoksulluğunun taşıyıcısı olan sokak çocukları kapitalist sistemin bölüşüm sürecinden doğan eşitsizliklerin bir sonucudur.

Mekânla yoksulluğun kesiştiği bir başka nokta eğitim, sağlık, güvenlik, alt yapı gibi temel gereksinimlerin niteliksiz olmasıdır. Eğitim toplumsal bir olgudur. Eğitimin temel işlevi toplumsal yeniden üretimde bireyin sosyalizasyonunu gerçekleştirmektir. Sınırlı da olsa bir meslek edinme imkanı veren eğitim ve bunun kurumsal yansıması olan okullarda yeni

kapitalist bireyin üretildiği alanlardır. Kapitalizmin gelişiminin erken aşamalarında, eğitimin temel işlevi görece homojen bir vatandaşlık bilincini geliştirmek ve bu kanalla kapitalist ilişkilerin üzerinde yükseleceği alt-yapıyı hazırlamak olmuştur²². Kapitalizmin geldiği aşamaya bağlı olarak yani yapısal bir sürecin ürünü olarak eğitim, dünyanın neredeyse her yerinde aynı eğilimi göstermektedir: piyasalaşma. Bu dönemde eğitimin genel çerçevesi ise birey için geleceğe yönelik yatırım olarak görülmesidir.

Dünya Bankası, OECD uzmanlarının özellikle son zamanlarda üzerinde durdukları eğitimin sermaye için yeni yatırım alanı olması yönündeki vurgular, böylelikle eğitim-sermaye ilişkisi yönündeki tartışmalar, sermayenin yeniden üretim krizine karşı yeni değerlendirme alanı olarak eğitimin metalaşması yönüne kaymıştır. Eğitimin bireysel getirisinin toplumsal getirisinden daha fazla olduğu yönündeki açıklamalar, daha sonra beşeri sermaye kavramlaştırması ile daha teorik bir çerçeveye oturtulmuştur (Ercan, 2008).

Küreselleşmeyle birlikte bilgi özel ve ayrıcalıklı bir mülkiyet biçimine dönüşmüştür. Yani özünde insana ilişkin olan bilgi, yerini piyasa da karlılığa yönelik bilgiye bırakmıştır (Ercan, 2008). Bu dönemde uygulanan neoliberal eğitim politikaların temel savunusu, devletin bu süreçten çekilmesi yönündedir. Çünkü devlet eğitime yaptığı müdahalelerle eğitimin standardını düşürmekte, karlılık sağlanmadan maliyetleri arttırmaktadır, dolayısıyla kamunun egemenliğindeki eğitimin kaynaklarının rasyonel olmayan kullanımına neden olmaktadır. Eğitim rekabetçi piyasa mantığına göre pazarda satılan bir meta boyutuna indirgenir. Böylece genel olarak yaratılan toplumsal zenginliğin paylaşımının artarak eşitsizleştiği bu toplumsal yeniden yapılanmada, eğitim hakkının kullanılması daha da eşitsiz bir özellik

²² Ercan'a göre, burada tanımlanan biçimiyle eğitim tam da M.Friedman'ın vurguladığı anlamda yurttaşlık eğitimidir. Fakat bu eğitim anlayışı, kapitalizmin toplumsal bir ilişkiler sistemi olarak gelişmesine bağlı olarak değişim geçirmiştir. Yurttaşlık eğitimi, giderek yaygınlaştırmak, aynı zamanda muazzam üretim ve tüketim makinesine dönüşen toplum için, bilimsel ve teknik bilgiye duyulan ihtiyaç artmıştır. Eğitim sistemi böylece vatandaşlık eğitiminin yanı sıra bilimsel ve teknik bilgi donanımı için gerekli vasıflı emek üretecek bir işlevi üstlenmiştir.

kazanmıştır (Ercan, 2008). Tüm bu uygulamalar sonucunda eğitim; ekonomik değişkenler içinde tanımlandığı ölçüde bir hak olmaktan çıkarılmış ve eğitimde eşitlik ilkesi göz ardı edilmiştir (Ercan, 2008).

Eğitim, hiç bir ayırım gözetmeksizin tüm insanların gelişmelerini sağlayan en temel haktır. Geniş kitleler için yoksulluğa karşı direnebilmenin önemli bir aracı olan eğitim olanaklarından eşit bir biçimde yararlanma fırsatı uygulanan politikalar sonucu gün geçtikçe ortadan kalkmaktadır (Ercan, 2008). Türkiye’de bu süreç 1980’li yıllarda uygulanmaya başlanan neoliberal politikalarla başlamıştır. Toplumsal hayatın tüm alanlarını tahrip etmiştir. İnsanların en temel haklarından olan eğitim olanaklarından eşit bir biçimde faydalanma hakkı da bu süreçten büyük ölçüde etkilenmiştir. Bir taraftan neo-liberal politikalar sonucu hem gelir dağılımında ortaya çıkan bozulma, hem de kamu harcamalarının bu politikalar doğrultusunda kısılması, çalışan kesimlerin eğitim hakkına bir darbe indirmiştir. Bu politikalara ek olarak eğitim alanının kendisinin neo-liberal ilkeler doğrultusunda düzenlenmesi, çalışan kesimlerin eğitim olanaklarına ulaşma yollarını büyük ölçüde tıkamıştır (Ercan, 2008). Eğitim gibi insani ihtiyacın Pazar konusu haline gelmesi korkutucudur. Eğitimin alınıp satılan bir mal haline getirilmesi, eğitimin en temel özelliği olan, özgürleştirici içeriğinin boşaltılması anlamına gelmektedir (Ercan, 2008). Türkiye’deki yoksulların %31.94’ünü okur-yazar olmayanlar, %24.42’sini okur-yazar olup da bir okul bitirmeyenler, %38.91’ini ise ilköğretim mezunları oluşturmaktadır (Erdoğan, 2008). TÜİK verilerine göre eğitim ve yoksulluk arasında doğrudan bir ilişki vardır, eğitim düzeyi yükseldikçe yoksulluk seviyesi düşmektedir.

Kamusal hizmetlerin piyasalaşmasına bir diğer örnek sağlık alanında yaşana dönüşümlerdir. Sağlık, her yurttaş için eşitlik ve hak temelinde erişilebilecek ve yararlanılabilecek bir kamu hizmetidir. Neoliberal dönüşüm çerçevesinde sağlık da paralı hale gelmektedir. 20 Mayıs 2006 tarihinde çıkarılan 5502 sayılı yasayla SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) adı altında birleştirildi. Tek çatı olarak isimlendirilen

bu kuruma bağı sigortalıların emeklilik ve sağık hakları ise, en alt düzeyde, yani “yoksullukta” eşitlenmeye çalışıldı, ayrıca sağıkta tek çatı sağık kuruluşlarının özelleştirilmesi hedefine ulaşılabilmesinin hukuki alt yapısını oluşturmuştur (Demirbilek, 2008).

1.1.5. Türkiye’de Yoksulluk

Neoliberal ekonomi politikaları geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde pek çok ülkede uygulanmış ancak retoriğin tersine bu uygulamaların sonunda birçok ülkede işsizlik, eşitsizlik ve yoksulluk artarak yapılaşmış, giderek artan bir kesimin sorunu olmayı sürdürmüştür. Türkiye’de bu süreç 24 Ocak Kararları olarak bilinen Özal dönemi ekonomi politikalarıyla birlikte başlamıştır. 12 Eylül 1980 darbesinin hazırladığı toplumsal muhalefetin ve emeğin disiplin altına alma girişimiyle Türkiye yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde yoksulluk olgusunu besleyen süreçler işsizlik, gelir dağılımı dengesizliğinin artması, toplumsal ve mekânsal kutuplaşmaların belirginleşmesi, sosyal adalet düşüncesinin gerilemesi, kamusal hizmet alanının daraltılmasıdır. Dolayısıyla kazanılmış birçok sosyal ve siyasal hak, neoliberal dönüşümler çerçevesinde aşınmış, ücretlerde ciddi düşüşler yaşanmıştır.

12 Eylül’le farklı bir sürece giren yeniden yapılanma süreci 2000’li yıllara gelindiğinde iyice eşitsiz bir hal almıştır. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 1987 ve 1994 yıllarında yapılan Hane Halkı Gelir Dağılımı Anketi sonuçlarına göre, nüfusun en düşük gelire sahip olan yüzde 20’si 1987 yılında ulusal gelirin yüzde 5.24’ ünü alırken, 1994 yılında bu oran yüzde 4.86’ ya gerilemiştir. En yüksek geliri elde eden nüfusun yüzde 20’ si ise ulusal gelirden aldığı payı yüzde 49.94’ten yüzde 54.88’e artırmıştır (Dağdemir, 2002: 1). 1999 sonunda IMF desteğinde yürürlüğe konulan üç aylık istikrar programının gelir dağılımına etkileri, programın yaşandığı 2000 Kasım ve 2001 Şubat şoklarının öncesi ve sonrasında da dar gelirli kesimlerin aleyhine seyretmiştir (Sönmez, 2002: 91). Özellikle Türkiye içinde

yapısal bir sorun olan gelir eşitsizliği 2001 kriziyle birlikte toplumsal bir patlama yaratacağı endişesi yaratmıştır.²³ Sönmez (2002: 91) 2001 yılında Türkiye ekonomisinde yüzde 9 küçülme yaşandığını, bu yüzden Türkiye'nin toptan bir yoksullaşma sürecine girdiğini vurgular. Dolayısıyla zaten eşitsiz olan gelir dağılımı daha da eşitsiz bir boyut kazanmıştır. DİE verilerine göre, 2001'in ikinci çeyreğinde üretim % 11,2 azalmıştır. 2000 sonunda istihdam edilenlerin sayısı 20.578.000 kişi iken, 20001 Mart ayı sonun da 19.222.000 kişiye düşmüştür. TÜİK yoksulluk araştırmasına göre Türkiye'deki yoksulluğun genel manzarasını şu şekilde ortaya koymak mümkündür (Sapancalı, 2007: 264): 2004 yılı sonuçlarına göre Türkiye'de bir milyona yakın kişi (909 bin) açlık sınırında olup, yaklaşık 18 milyon kişi (17 991) yani toplan nüfusun dörtte biri gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırının altında yaşamını sürdürmektedir. Göreceli yoksulların % 50'si altında bir gelire sahip olan bireylerin sayısı ise yaklaşık 10 milyonu bulmaktadır.

Türkiye'de yoksulluk riski kırsal kesimde kentsel kesime oranla daha fazladır. Yoksulluk riski kentlerde yüzde 16, kırsal kesimde yüzde 40 düzeyindedir (Sapancalı, 2007: 265). Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'na verilen niyet mektuplarında, tarımsal reform programını, devletin tarımsal üretim ve tarımsal sanayide doğrudan bir rol almaktan çekilmesi, sektördeki devlet varlıklarının ticarileştirilmesini ve özelleştirilmesini içermektedir (Sapancalı, 2007: 266). Türkiye'de de yoksulluk, son yıllarda kentlere göçün artması ve kentlerde geçinme olanaklarının zorlaşmasıyla birlikte yeni bir nitelik kazanmıştır. Geçmişte köyden kente gelenlerin zamanla iş ve gelir olanakları açısından durumlarını düzeltme imkânı bulunurken yeni gelenler için bu olanaklar azalmıştır. Yoğun talep baskısı karşısında yükselen gecekondü kiralari ve ekonomik krizlerin de etkisiyle dalgalanan enformel iş olanaklarının yanı sıra hemşeri desteği bulmakta da zorlanması nedeniyle, toplumla bütünleşme olasılıkları büyük ölçüde ortadan kalkmakta ve bunun sonucu olarak yeni bir yoksulluk biçimi ortaya

²³ Türkiye dünyanın geliri en adaletsiz dağıtan ülkeleri arasında gelirin yüzde 20'lik dilimlere göre dağılımı esasında Türkiye adaletsizlik açısından dünyanın ilk 20 ülkesi arasında (Sönmez, 2002: 89).

çıkılmaktadır. Geleneksel dayanışma örüntülerinin giderek kaybolduğu yeni yoksulluk devredilemeyen bir nitelik kazanmış, yoksulluktan kurtulmanın sadece bir zaman meselesi olduğu nöbetleşe yoksulluk²⁴ yerini, kalıcı özellikler taşıyan yeni kentsel yoksulluğa bırakmıştır (Önder ve Şenses, 2007). Sistem dışına atılmış, kronik bir yoksulluğa mahkûm, mücadele yeteneğini kaybetmiş, kent içinde tecrit edilmeye çalışılan bu yoksullar, bu gün ne tüketici olarak ne de üretici olarak sistem açısından önemlidir (Akaya, 2002: 212).

Yoksulluk ve dışlanma arasında üç farklı ilişki vardır, bunlardan ilki ekonomik dışlanmadır, gelir, üretim, mallar ve hizmetlerden faydalanma hakkı sorunları ile ilgilidir. Bir diğeri sosyal dışlanma, sağlık, eğitim, içme suyundan yararlanma hakkı sorunlarıyla ilgilidir. Ve politik dışlanma, politik katılım ve fırsat eşitsizliğiyle ilgilidir. Kentlerde ortaya çıkan bu yapı, esnekleşen çalışma yaşamı ve gelişen teknolojiyle birlikte yedek iş gücü ordularına olan ihtiyacın azalmasıyla açıklanmaktadır. Eğitim bireyin toplumdaki statüsünü belirlemede hala önemli bir unsurdur. Dışlanmanın temel kaynaklarından biri eğitimde fırsat eşitsizliğidir. Türkiye’de eğitime erişimde ciddi sorunlar vardır. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı yaklaşık yüzde 13’dür ve genç nüfus içinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 4’tür dolayısıyla hayli yüksektir (TÜİK, 2005). Sağlık bireyin hem gelişimi hem de topluma katılımı açısından önemlidir, dolayısıyla sağlıklı yaşam koşulları sosyal dışlanmanın bir başka boyutunu oluşturur. Sağlık hizmetlerine erişim düzeyi, doğuştan yaşam beklentisi, bebek ölüm oranları, bulaşıcı hastalıkların yaygınlığı, kişi başına düşen hekim sayısı, sağlık harcamaları düzeyi gibi birçok değişken sağlık hakkının ne düzeyde gerçekleştiğinin

²⁴ Pınarcıoğlu ve Işık “Nöbetleşe yoksulluk” kavramını, kent yoksullarının yoksulluğa karşı geliştirdikleri mücadele mekanizmalarından biri olarak açıklarlar (2002). Nöbetleşe yoksulluk temelde kente önceden gelmiş göçmenler ile bazı ayrıcalıklı kesimlerin kente yeni gelen göçmenlerin üzerinden zenginleşmeleridir. Nöbetleşe yoksulluk mekanizması kente daha önceden göç eden kesimlerin daha sonraki göçmenlere yoksulluklarını devredebilmeyi sağlayabilen bir ilişkiler ağını mümkün kılabilir. Bu anlamda nöbetleşe yoksulluk, kent yoksullarının birbirini atlama tahtası olarak kullanarak birbirlerinin üzerinden zenginleşebilmelerine olanak sağlayarak, kendi aralarında kurdukları eşitsiz güç ilişkileridir. “

göstergeleridir. Türkiye’de doğuştan yaşam beklentisi, ortalama 68.6, bebek ölüm oranı binde 28’dir. Bunlar dünya ülkeleri kriterlerine göre kötü rakamlardır. Dolayısıyla bu göstergeler sosyal dışlanmanın Türkiye’deki boyutları için fikir verebilmektedir.

1.2. MEDYA ve TEMSİL

1.2.1. Liberal Çoğulcu Yaklaşım

Kitle iletişimi araştırmalarının incelendiği üç dönemden ilki, 1910'larda başlayıp 1940'a kadar süren evredir; bu evrede, kitle toplumunun ortaya çıkması, 1.Dünya Savaşı döneminde kitle iletişim araçlarının propaganda ve manipülasyon amaçlı kullanımları ve totaliter rejimlerin yükselişi gibi etmenlerin etkisiyle, güçlü medya karşısında pasif, "atomize olmuş kişiler" görüşünün başatlık kurduğu söylenir (İnceoğlu, 2008). 1940-1960'lar arası olan ikinci evre kitle iletişiminin bir disiplin olarak geliştiği dönemdir. Bu dönem ABD’de yapılan etki araştırmaları ve bu araştırmaların sonucunda "medyanın etkisinin sınırlı olduğu" bulgusuyla tanımlanır. 1960'ın sonundan itibaren (üçüncü evre) Avrupa kaynaklı, gerek uzun vadeli etkileri ve kurumsal yapıları kendine sorun edinen bir ölçüde reformist denebilecek "ana damar" çalışmalar, gerekse radikal, neo-Marksist çerçevede eleştirel yaklaşımlar yayılmaya başlar (İnceoğlu, 2008).

Kitle iletişim araştırmalarına iki temel yaklaşımdan söz edilebilir; bunlardan ilki iktidarı toplumsal yapıya dağılmış olarak gören liberal çoğulcu yaklaşımdır, diğeri ise iktidarın yönetici sınıf ya da küçük bir elit grubun elinde toplanmış olarak gören Marksist eleştirel yaklaşımdır. Liberal çoğulcu yaklaşımlar haberi nesnel bir gerçeklik olarak kabul etmektedirler. Bu yaklaşıma göre medya toplumun gözü ve kulağıdır, gerçeğin temsilcisidir. Bir bakıma medya siyasal otoritenin denetleyicisidir ve çoğulculuğun garantörüdür. Çoğulcu liberal düşünce basını; yasama, yürütme ve yargının

yanında dördüncü güç olarak niteler (İnal, 1996: 14). Profesyonel gazetecilik normları da bu çerçevede oluşmuştur. Bu normlarda en çok üzerinde durulan “nesnellik” ilkesini Glasser söyle açıklar; “gerçekten de gazetecilikte nesnellik statükodan taraftır. Nesnellik, gazetecilerin, Alvin Gouldner’ın doğru olarak tanımladığı gibi ‘statükonun yöneticileri olan’ önemli kişi ve elitlere bağımlılığını teşvik ettiği için doğası gereği muhafazakârdır” (Akt. İnal, 1996: 15). Liberal basın anlayışının temelinde arzın talebi belirlediği görüşü yatar. Günümüzde pazarın dinamikleri basının çıktılarını açıklamak için şiar edinmiş olanların sıkça karşılaştıkları, medya çıktılarındaki tekbiçimcilik ve benzeşmeye yönelik eleştirilere karşı kendilerini savunurken öne sürdükleri görüş halkın talebinin sunumu belirlemesidir olduğunu söyleyen İnal (1996: 21)’a göre:

Bu gün özel kanalların artması ve izlenmelerinin yaygınlık kazanması ile sayıları hızla artan program türlerine baktığımızda karşımıza çıkan “şiddet” ve “özel yaşıntıyı” haber programlarıdır. Halk böyle programlar istiyor mantığı ile bu haber değerini haklılaştırmaya çalışmak, kamusal sorumluluk taşıyan bir habercilik anlayışı ile pek de bağdaşmamaktadır. Diğer yandan basın özgürlüğü adına bireylerin özel yaşantılarına bir röntgenci merakı ile dalan gazeteciler; “hangi ‘liberal’ özgürlükten söz ediyorlar acaba?” sorusu ise büsbütün yanıtsız kalmaktadır. Yani piyasa mekanizmasına ve liberal basın anlayışına dayanarak bile, günümüzde yaşanan “habercilik” anlayışını savunmak çok güçtür.

Nesnellik tarafsızlık ve dengelilik gibi liberal çoğulcu yaklaşımın temelini oluşturan profesyonel gazetecilik normları, haberin pazara sunulan bir metaya dönüştürülmesinin yani basının kapitalistleşmesinin bir sonucudur. Bu bakış açısı içinde üretilen değer yargılarından arınmış gazeteci miti, aynı zamanda farklı görüşlere eşit mesafede duran bir gazetecilik anlayışını da vurgular. Liberal çoğulcu bakış açısı, gazetecilerin tarafsızlıklarını, nesnelliklerini koruyabilmeleri ve doğruları aktarabilmeleri için mutlaka

sorunun tüm taraflarına gönderme yapmaları gereği üzerinde durur (İrvan, 2001: 80). Bu pratikte pek de geçerli değildir, dengelilik ilkesi altında olaya ilişkin akredite haber kaynaklarının görüşlerine yer verilmektedir. Bu da örtükte olsa haber kaynaklarının haber içeriğini belirlediği anlamına gelmektedir. Medyanın basitçe haberi yaratmadığını yönetici sınıfın ideolojisini de açıkça aktarmadığının altını çizen Hall v.d. (1978: 59)'e göre, aslında medya olayların birincil tanımlayıcısı değildir. Medyanın, iktidarla olan yapısal ilişkisi sonucunda, 'güvenilir kaynaklar' olarak ayrıcalıklı erişime sahip olanların tanımlarını yeniden üreten ikincil bir rolü söz konusudur. Bu bakış açısından, medya haber üretiminde birincil tanımlayıcılara göre yapısal bir bağımlılık içindedir.

1.2.2. Eleştirel Yaklaşım

Eleştirel yaklaşım, liberal çoğulcu yaklaşımdan farklı olarak iletişim sürecini toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamıyla ele alır. Sınıflı bir toplumun sürüp gitmesinde medyanın rolüne vurgu yapan bu yaklaşımların hareket noktası, medyayı ideolojiyi dolayısıyla toplumsal iktidarı yeniden kuran bir kurum olarak görmeleridir. Medya, iletişim ve toplumsal iktidar arasındaki ilişkiyi inceler²⁵. Marksist ve Marksist yönelimli eleştirel yaklaşımlar, tümüyle ve ya belli bir ölçüde Marx'ın diyalektik yönteminden hareket eden kuram ve yaklaşımlardır (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 57). Marx'ın diyalektik yöntemi ve tarihsel materyalizm çerçevesinde *veya ondan önemli ölçüde etkilenecek şekilde yapılan ilk eleştirel kitle iletişimi araştırmalarında 1920'lerin başında kurulan Frankfurt okulu görülür. İki dünya savaşı arasında egemen olan pasif izleyici/kitleler anlayışı kapitalist ve faşist düzeni eleştiren Frankfurt okulu tarafından, farklı bir yorum tarzı içinde ele alındı. Frankfurt okulu kültür*

²⁵ Fejes, anadamar Amerikan araştırmasının da iktidarla ilgilendiğinin öne sürülebileceğini söyler. O'na göre, eleştirel araştırmacılar sınıflı bir toplumun sürüp gitmesinde medyanın oynadığı rolleri sorgularken, anadamar araştırmacılar daha ziyade belli bir siyasetçi, parti ya da çıkar grubunun iktidarını yaratmada ve sürdürmede medyanın oynadığı rol üzerine odaklanır. Bu anlamda iktidarla ilgilenmek her iki gruptan araştırmacıların ortak bir noktasıdır. Başlıca farklılık, her birinin iktidar ve medya hakkındaki sorularının temelinde yatan toplum projesi ve bundan kaynaklanan iktidar anlayışlarıdır (Fejes, 1999: 310).

endüstrisi eleştirisi geleneğini kurdu. Aynı dönemde çıkan Gramsci'nin egemenlik, kültür, sınıf ve mücadele anlayışı, 1970'lerde Stuart Hall ve benzeri eleştirel kültürel incelemeciler tarafından Marksist düşünceye değişiklikler getirerek kitle iletişimi incelemelerinde kullanılmaya başlandı (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 70). 1970'lerin ortalarında eleştirel yoğunlaştı. Medya çeşitli sınıf görüşlerinin çatıştığı ideolojik bir alan olarak görülmeye başlandı. Ekonomik çıkar ve ideolojik temsiller arasında görülen bağ eleştirel yaklaşımları medyanın toplumsal çıkarlar yerine egemen çıkarlara hizmet ettiği tezine götürmüştür.

Eleştirel yaklaşımlar üç temel yaklaşıma ayrılır. Yapısalcı yaklaşım, ekonomi-politik yaklaşım ve kültürel çalışmalar. Kültürel çalışmalara kadar Marksist eleştirel gelenek içinde medya metinleri daha çok üretim ilişkileriyle ilgili olarak düşünülmüş ve gerek araççı yaklaşım içinde gerekse ekonomi politik yaklaşımı içinde bu metinlerin okuyucusu olan kişi ve gruplar başlı başına önemli bir araştırma konusu olmamıştır (İnal, 1996: 43). Diğer yandan bu çalışmaların ortak noktası toplumdaki güç/iktidar ilişkilerini ideoloji sorunsalı çerçevesinde açıklamalarıdır.

Yapısalcı yaklaşım²⁶, dilbilim, antropoloji, göstergebilim ve psikanalizde bulunan düşüncelerden esinlenir. Yapısalcılar sosyal, ekonomik veya siyasal inşa yerine, dilsel inşadan geçerek sosyalin eleştirel veya destekleyici betimlemesini yaparlar (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 368). Yapısalcılığın öncüsü olan Levi-Strauss'un yapısalcılık görüşünde “yapı” toplumun yapısı değil, düşüncelerin, insan aklının kalıpla yapısıdır. Paralel olarak, yapısalcılıkta sözü edilen yapı, toplumsa yapı değil, incelenen “metnin” yapısıdır (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 369).

²⁶ Murdock, yapısalcı Marksist yaklaşım içinde toplumsal yapının ekonomik, ideolojik ve siyasal kertelerin oluşturduğu bir bütün olarak ele alınmasının basına yönelik tartışmalarda yapısalcılığa dayanan iki yönsemenin ortaya çıkmasına neden olduğunu belirtirken, bunlardan ilkinin ideolojik ve siyasal kertelerin üzerinde duran ve medya metin analizlerine kapıyı açan yaklaşım, ikincisinin ise ekonomi üzerinde duran ve ekonomi politik analize yol açan yaklaşım olduğunu vurgular (Akt. İnal, 1996: 90).

Yapısalcılığa göre: Dilin yapısının kendisi gerçeği üretir. İnsanlar ancak dil yoluyla düşünebilirler. Bu nedenle insanların gerçeği bilişleri dilin yapısı tarafından çerçevelenir ve saptanır. Yapısalcı görüşte “gerçek” hakkındaki bilgimiz şifrelenmiştir ve konvensiyoneldir. Gerçek, işaretler ve anlam verme pratiklerinden oluşan konvensiyonlar tarafından ve konvensiyonlardan geçerek inşa edilir. Bu “gerçeğin sosyal inşası” olarak bilinir. Dil bizi konuşur. Anlamın kaynağı bireyin kendi varlığı veya deneyimi değildir. Anlamın kaynağı dili yöneten işaretler ve gramerler, zıtlar ve operasyonlar setleridir. Yapısalcılıkta, anlam farktan geçerek olur. Anlam işaretin nesne ile tanınması değildir. Anlam anlamlandırma sistemindeki işaretler arasındaki fark tarafından çıkartılır. Yapısalcılığa göre imajlar dünyamızın çoğu ikili (binary) zıtlıklarla ve zıtlıklar tarafından yapılır. Yapısalcı analiz ikili zıtlıkların incelenmesini içerir: Doğa ve kültür; insan ve hayvan; eski ve yeni; kadın ve erkek; iyi ve kötü; zengin ve fakir; özgürlük ve sınırlama; egemen ve egemenlik altındaki; görünüş ve gerçek; birey ve toplum; özel ve kamu; benzerlik ve farklılık; içine alma ve dışta tutma gibi. Yapısalcılıkta anlam vermenin merkezinde insan değil dilsel yapı vardır. Anlamı üreten bireyin kendisi değil, yapıdır. Özellikle dil anlamın merkezidir. Bireyin kimliği bir dilsel sistemin ürünüdür. Yapısalcılık durağan bölünemez birey fikrine karşı “özne” fikrini sunar. Yapısalcılık metnin okunmasını ve kültürün okunmasını sağlar. Göstergebilimden (semiotics) geçerek, yapısalcılık her şeyi “metinsel” olarak görmeye götürür. Yapısalcılık işaretlerin incelemesi olan “göstergebilim” için temel oluşturur. Her doküman, her kültür ve inanç sistemleri metin olarak incelenebilir (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 369-370).

Yapısalcı yaklaşımın²⁷ başlıca amacı medyadaki anlamlandırma ve temsil sistemini ve süreçlerini incelemek olmuştur (Fejes, 1999: 311). İdeolojiyi bir şekilde çarpıtılmışta olsa ekonomik temelin basit bir yansımından ziyade kişinin dünyayı tasarladığı optik olarak gören Althusserci bir ideoloji nosyonu ile çalışan yapısalcı araştırma, bireyin dünyayı yaşantıladığı medya metinlerindeki üstü örtük düşünce kategorilerini incelemeye çalışır (Fejes, 1999: 311). Althusser'e göre, yönetici sınıflar doğrudan, kendi adlarına ve apaçık çıkarlarla değil, "yerinden etmeler" ile devletin "yansızlığı" ve karmaşık bir biçimde kurulmuş ideolojilerle yönetir (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 372). Althusser'de ideoloji bireylerin kendi varoluş koşullarıyla hayali ilişkilerinin bir temsidir. Yani ideoloji gerçekliğin bir temsili değil, gerçeklikle kişilerin yaşadıkları ilişkinin bir temsidir. Althusser burada Gramsci'nin çalışmasına iki vurgu farkı dışında yaklaşır (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 372). Birincisi, ideolojinin alanı, karmaşık olduğu ve sadece yönetici düşüncelerden değil, egemen ve alt sınıflar arasında "düşüncelerdeki" ilişkiler tarafından oluşturulmuş bir ideolojik temalar alanından meydana geldiği için, devletin ideolojik aygıtlarının ürettiği kendi çelişkileri içindeki yönetici ideoloji olmalıdır. Böylece, ideolojik üretim sınıf mücadelesinin yapıldığı yer olur. İkincisi, devletin ideolojik aygıtlarının başardığı birlik biçimi "uyumdan" çok "dış gıcirtısıdır". Althusser'in bu "sürekli olan mücadele" ve ideoloji alanındaki "çelişkili üretim" düşüncesi, üzerinde ısrar etmesine rağmen, kuramsal tartışmasının kenarında kalır. Kuramsal tartışma bir sistemin toplumsal ilişkilerinin devamlı üretimi görüşünde toplanır.

Althusser (1991)'e göre İdeolojinin maddi bir varlığı bulunmaktadır. Dolayısıyla aygıtların ve pratiklerin içindedir. İdeoloji bireyleri özne olarak çağırır. Her birey bir özne olduğunun günlük pratikler içinde farkına varır ve

²⁷ Yapısalcılık farklı ve birbirine karşıt yönelimleri içerir. Bunların önde gelenleri arasında Trubetzkoy, Jakobson ve Ferdinand de Saussure'un "yapısal linguistics" yaklaşımları, Titchener'in "yapısal psikolojisi", Claude Levi-Strauss'un "yapısal antropolojisi", Louis Althusser'in "Marksist" yapısalcılığı, Roland Barthes'in "yapısalcı literary eleştirisi" vardır (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 370).

cevap verme aşamasında kendi ideolojik inşasına katılır. Gramsci'de ise hegemonya ve sivil toplum kavramları anahtar durumundadır. Gramsci hegemonya sözcüğünü egemenin kendi iktidarı için egemenlik kurduğu insanların rızasını alma biçimidir. Böylece hegemonya sadece zor ögesini içeren ideolojiden daha geniş bir kategori olarak göze çarpar, hegemonya ideolojiyi kapsar ancak ideolojiye indirgenemez (Eagleton, 1996: 162). Hegemonya kurmak için toplumsal yaşamda birisinin kendi dünya görüşünü bir bütün olarak toplum bünyesine baştan sona yayarak ve bu şekilde kendi çıkarlarıyla toplumun çıkarlarını büyük ölçüde eşitleyerek ahlaki, siyasi ve entelektüel önderlik kurması demektir (Eagleton, 1996: 167). Gramsci'de hegemonya sivil toplum alanıyla ilişkilendirilirken baskı ise devletle ilişkilendirilir. Medya da diğer sivil toplum organları gibi egemen sınıflar için destek üretir. Tabiatı gereği sürekli inşa durumunda olan hegemonya, söylemsel iktidarın yeniden üretimi meselesidir. Medya egemen sınıfların elinde bir ideolojik araçtır ve ideolojinin yeniden üretimini sağlayarak, mevcut iktidarı meşrulaştıracak biçimde işler.

Ekonomi politik yaklaşım ilk olarak klasik iktisatçılar/düşünürler tarafından 19. yüzyılda kullanılmıştır (Geray, 2004: 46). Ekonomi politik yaklaşım kapitalist üretim dinamiklerini sorunlaştırır ve ekonomik temele vurgu yaparlar. Üretim dinamiklerinin kamusal alanı nasıl şekillendirdiği önemli bir sorunsalıdır. Medyayı endüstriyel yapılar olarak ele alırlar, bu anlamda medya metinlerinin üretim ve tüketiminde ekonomik ve toplumsal koşulların nasıl gerçekleştiği üzerinde dururlar. Ekonomik ilişkilerin egemen ideolojinin üretilmesini nasıl şekillendirdiği önemlidir. Temel ve üst yapı modelini kullanan daha klasik bir ideoloji nosyonuna dayanan siyasal ekonomi yaklaşımı medyanın, medyaya sahip olanların ve denetleyenlerin sınıfsal çıkarlarını meşrulaştıran yanlış bir bilinç ürettiğini ve yaydığını ileri sürer (Fejes, 1999: 311). Ekonomi politik yaklaşım, medya içeriğinin belirlenmesinde en önemli etmen olarak medya kurumlarının ekonomik çıkarlarını gördüğü için, asıl ilgi alanı medya sektöründeki yoğunlaşma ve tekelleşme eğilimleri olmuştur (İrvan, 2001:79). Medya içeriğini asıl belirleyen

etmen medya kurumlarının ekonomik çıkarlarıdır (İrvan, 2001:79). Kültür endüstrileriyle bu endüstrilerin ürünleri arasındaki ilişki en iyi Şekilde ekonomik belirlenim terimleriyle anlaŐılabılır (İrvan, 2001:79). Dolayısıyla medya kurumlarının mülkiyet yapılarına bakmadan medya içeriğinin nasıl olduğunu anlamaya çalışmak eksik bir çaba olarak kalacaktır (İrvan, 2001:79). Bu yaklaşımın önde gelen temsilcilerinden Graham Murdock’a göre, *“medyanın ekonomik dinamikleri medyanın işleyişini ve içeriğini biŐimlendirmektedir. Medya sahiplerinin haber üretim sürecine müdahale etmelerine gerek yoktur, çünkü egemen mülkiyet yapısı medya içeriğinin bu yapıyı sürdürmesini güvence altına almaktadır”* (Akt. İrvan, 2001: 79). Mevcut kapitalist yapısıyla medya sistemi, erişim için gerekli olan maddi kaynaklara sahip olmayan sınıfları ve görüşleri dıŐlamaktadır. Bu yapı içerisinde medyaya eriŐebilenler, mevcut iktidar dağılımını en az eleŐtirecek kişiler olmaktadır (Murdock ve Golding’den Akt. İrvan, 2001:79). Eleştirel ekonomi-politik yaklaşımın genel özelliklerinden bazıları Şunlardır (Geray, 2004: 47-48): Yaklaşım bütüncüdür. Ekonomik  rg tlenme yapısını, toplumun siyasal ve kültürel yaŐamıyla etkileşim içinde ele alır. Mülkiyetin ve üretim örgütlenmesinin incelenmesi önem taşır. Maddi ve simgesel kaynakların eşitsiz dağılımının iletişimsel eylemleri nasıl etkilediği üzerinde durur. Toplumdaki ekonomik örgütlenmeyle üstyapı (hukuksal, politik, zihinsel süreçler) arasındaki iliŐkide önceliği ekonomik örgütlenmeye verir. Yaklaşım tarihseldir. Ekonomik örgütlenmenin ve egemenlik ilişkilerinin ve bunların iletişimsel boyutlarının tarihsel süreçteki deĐiŐiminin izlenmesiyle ilgilidir. İletişim araçlarının/teknolojilerinin ortaya çıkıŐının ve geliŐimlerinin araŐtırılmasına önem verilir. Yaklaşım ticari ve ticari olmayan iletişim kurumlarının davranışları inceleme alanına girmektedir. Kamu organlarının ve devletin iletişim alanına müdahalesini incelemeyi hedefler. Değişim doğrultusunda önerilerde bulunur.

Medya metinlerine odaklanması bakımından yapısalcı yaklaşıma benzeyen kültürel çalışmalar, yapısalcı yaklaşımın iletilere atfettiği özerkliğin tersine, medya içeriğinin ve etkisinin üretildikleri toplumsal  evre tarafından

biçimlendirdiğini öne sürerler. Ayrıca ekonomik indirgemeciliğe karşı çıkan kültürel çalışmalar, kültürün, toplumsal varlık ve toplumsal bilinç arasında temel üstyapı ayrımının izin vereceğinden çok daha karmaşık bir diyalektik olduğunu (Fejes, 1999: 312), medyayı da toplumsal rızanın kazanıldığı ya da kaybedildiği bir alan olarak kabul ederler. Medya toplumsal iktidar mekanizmalarından biridir dolayısıyla toplumsal anlamın oluşturulmasında önemli bir rolü vardır. Stuart Hall, kültürel çalışmalarda iki paradigmanın yan yana geldiğini belirtir (Akt. Geray, 2004: 48). Bunlardan bir tanesi yapısalcılık diğeri de kültürcülük olarak tanımlanmaktadır. Yapısalcılık, bilinci ve iletişimi diğer geniş anlamda ekonomik ve siyasal toplumsal güçlerce belirlenmesine odaklanırken, kültürcü yaklaşım, kültürün özerkliğine vurgu yapmaktadır. Hall, yapısalcı geleneğin Marx, Althusser ve Levi-Straus'u içerdiğini vurgulamaktadır. Kültürcü yaklaşımsa, kültürün özerkliğini vurgulayarak, modern dönemde üzerinde en fazla mücadelenin verildiği alan olarak kültüre işaret etmektedir (Geray, 2004: 48). Kültürel çalışmalar geleneği, her iki paradigmayı Gramsci'nin hegemonya kavramıyla bir araya getirebilmiştir. Çünkü, varolan toplumsal yapıyı güçlendiren egemen dünya görüşleri olarak tanımlanan hegemonya kavramı hem özerkliği hem de belirlenmeyi içermektedir. Kültürel çalışmalar geleneğinin önemli katkılarından biri iletişim alanında alımlama üzerine gerçekleştirdiği araştırmalardır. Birmingham Kültürel Çalışmalar Merkezi'nde yapılan araştırmalarda, medya kuruluşları tarafından kodlanan iletilerin farklı toplumsal geçmişlere sahip gruplar tarafından alımlanması üzerine yapılan araştırmalarda, “egemen okuma”, “görüşülen okuma” ve “muhalif okuma” olarak tanımlanan alımlama biçimlerinin olabileceği ortaya çıkarılmıştır (Geray, 2004: 48-49).

Hall (1999)'da ideolojinin alanı görece özerktir. Medya toplumsal özneleri kuran, ideolojik pratiğin eklemlenme alanı olarak başlı başına bir güçtür. Medyanın ideolojik yönünü sorgulayan Hall (1999: 233), kitle iletişim araçlarıyla, egemen grupların ve sınıfların öbür gruplara ve sınıflara dair bir hayat, anlam, pratik ve değer ‘imgesi’ inşa etmenin temelini sağladığını vurgular. Tüm bu ayrı ve bölük pörçük parçalardan toplumsal totalitenin

tutunumlu bir şekilde 'bütün' olarak kavranabileceği imgeleri, temsilleri ve düşünceleri sağlamaktadır. Hall (1999)'a göre medya bir hammadde olan olayı bir ürün olan habere dönüştüren kurumsal ajandır. Neyin haber değeri taşıdığına karar veren zımni (saklı, gizli) mekanizmalar, ideolojik ve mesleki kodlar vardır. Ve haber ya da enformasyon her zaman bu kodlar içinde eklemlenir ve iletilir (Akt. Mutman, 1995:35). Medya metinleri, ekonomik ve siyasal seçkinlerin işine yarayan ideolojik bir dünya kurmaktadır. Medya bunu dilsel ve görsel mekanizmalar, ideolojik ve mesleki kodlar aracılığıyla yapmaktadır. Örneğin medyada belirli sorunlar gündeme taşınır ve bunun dışındaki sorunlar gündemden uzaklaştırılır, bu uzaklaştırma yani sansür açıkça yapılmaz, retorik yoluyla, örtük kurumsal kodlar yoluyla gerçekleştirilir.

Eagleton (1996) Marksist düşüncede ideolojinin dört anlama geldiğini saptamaktadır; ideoloji, kendilerini tarihin temeli olarak gören ve insanların ilgisini toplumsal ilişkilerin dışına çekmeye çalışan baskıcı bir siyasi iktidarın ayakta kalmasına hizmet eden yanıltıcı veya toplumsal bağları kopartılmış inançlar anlamındadır. Bir diğeri egemen toplumsal sınıfların maddi çıkarlarını doğrudan doğruya dile getiren ve onun yönetimini desteklemeye yarayan fikirler anlamındadır. İdeoloji içinde bir bütün olarak sınıf mücadelesinin verildiği ve devrimci güçlerin doğru bilincini de içeren kavramsal formdur. Ve son olarak, meta fetişizmi nedeniyle gerçek insani ilişkiler şeyler arasındaki gizli ilişkiler olarak görünür ve bunun ideolojik sonuçları vardır; toplumun gerçek işleyiş tarzı gizlenir, toplum parçalanır. Marx'da ideoloji iki şekilde ele alınır; ideoloji bir yanılsamadır ve yabancılaşmadır. Egemen sınıfın ezilen sınıfın kandırmak amaçlı kullandığı bir stratejidir. İdeoloji piyasa aracılığıyla üretilir. Piyasa herkesin özgür olduğu yanılsamasını yaratır ve dolayısıyla bu ilişkiler aracılığıyla ideoloji yeniden üretilir.

Bourdieu (1995), sembolik iktidara ilişkin kuramsal bir bakış açısı geliştirmiştir. Sınıf tanımını "habitus" kavramı üzerine oturtan yazara göre sembolik alan sınıf savaşımının gerçekleştiği yerdir ve bu alan var olan sınıf

ilişkilerindeki eşitsizliği gözlerden gizler. Buna göre ekonomik ve kültürel kapitali birbirinden ayırmak gerekir. Toplumsal alanda bilgi ve uzmanlığı belgeleyen sertifikalar vb. belgeler bir çeşit sermayedir. Dolayısıyla kültürel sermaye bir boş zaman işidir ve bu boş zaman ancak ekonomik sermayeyle yaratılabilir. Kültürel sermayeyi elde etmek konusunda farklı sınıflar arasında gözlenen boş zamana sahip olama anlamındaki eşitsizlikler, ilerleyen süreçlerde kültürel pratikler içinde katmanlaşmayı da meşrulaştırır ve pekiştirir (Bourdieu, 1995: 68). Sınıfsal konumları dolayısıyla kültürel kapitale ulaşımı mümkün olanlar üretimleri ile bu güç/iktidar ilişkilerini pekiştirirler, böylece siyasal, ekonomik, askeri seçkinlerin yanı sıra sembolik seçkinler de var olan güç/iktidar ilişkilerinin sürmesi yönünde harekete geçerler (İnal, 1996: 68). Bu sembolik seçkinlerin arasında medyada çalışan profesyoneller ve yazarlarda vardır (Bourdieu, 1995: 68). Sembolik seçkinler, doğrudan iktidarı ellerinde bulundurmasalar bile, ürettikleri kültürel ürünlerle katkıda bulundukları iktidar ilişkilerinin doğrudan olmasa da dolaylı olarak sürmesini sağlarlar.

Tonny Bennet (1988: 315), medyanın gerçekliği tanımlayıcı rolünü propaganda, hukuk ve düzene yönelik ideolojik işlev ve egemen ideolojinin yeniden üretimi olarak üç düzeyde saptamıştır; medyanın propaganda özelliği, haber olarak belli politik görüşü sunmasıdır; hukuk ve düzene ilişkin ideolojik işlevi, “egemen toplumsal normları” tehdit eden grupları, yani muhaliflerin eylem ve davranışlarını ‘sapkın’ olarak sunmaktadır; egemen ideolojiyi yeniden üretmesi, egemen sosyal normların doğal olduğu anlayışını yerleştirmeye çalışır.

Van Dijk (1996:337)’e göre siyasal, ekonomik ve kültürel seçkinlerin yanı sıra simgesel seçkinlerin de iktidarın uygulanması ya da sürdürülmesi için gerekli ideolojik destek için zarurilerdir. Yazar eklemlenmenin üretim tarzını ‘simgesel seçkinler’ olarak gazeteciler, yazarlar, sanatçılar ve akademisyenler tarafından denetlendiğinin altını çizer:

Bu grupların kendi iktidar bölgelerinde içinde söylem türleri hakkında karar verme konusunda görece özgürlükleri ve böylece görece iktidarlardı vardır ve söylemin başlıklarını üslubunu ya da sunumunu belirlerler. Bu simgesel iktidar yalnızca eklemlemeyle de sınırlı olmayıp tesirin tarzına kadar uzanır: Kamusal tartışmanın gündemlerini oluşturabilirler, hangi başlığı anlamlı olduğuna karar verebilirler, enformasyonun miktarına ve tipine, özellikle de kimin kamusal olarak ve hangi tarzda tarif edilebileceğine dair düzenlemeler yapabilirler. Bu gruplar kamusal bilginin, inançların, tutumların, normların, değerlerin, ahlakın ve ideolojilerin imalatçılarıdır. O nedenle bu grupların simgesel iktidarı aynı zamanda bir ideolojik iktidar biçimidir. (Van Dijk 1996:337).

Van Dijk (1996) toplumsal iktidarın başlıca özelliklerini sıralar. Bunlardan ilki toplumsal iktidar gruplar, sınıflar ya da öbür toplumsal oluşumlar arasındaki ya da toplumun birer mensubu olarak kişiler arasındaki ilişkinin bir özelliğidir. Analizin basit ama temel bir düzeyinde, toplumsal iktidar ilişkileri karakterist olarak etkileşimde tezahür eder. Böylece, A'nın gerçek ya da potansiyel eylemleri B'nin üzerinde toplumsal denetim uyguladığı vakit A grubunun B grubu üzerinde iktidara sahip olduğunu söyleriz. Bizzat eylem nosyonunun failer tarafından yapılan denetim nosyonunu içermesinden ötürü, A'nın eylemleri tarafından gerçekleştirilen B üzerindeki toplumsal deneti, B'nin özdenetiminin bir sınırlandırımına yol açar. Başka bir anlatımla, A tarafından gerçekleştirilen iktidar uygulaması, B'nin toplumsal eylem özgürlüğünün sınırlandırılmasıyla sonuçlanır. Toplumsal iktidar sıklıkla dolaylıdır ve insanların 'zihinleri' yoluyla işler; bu iktidar biçimleri tipik bir şekilde ikna yoluyla ya da öbür söylemsel iletişim biçimleri yoluyla uygulanır. İktidar uygulanması, korunması yada meşrulaştırılmasında söylemin rolü vardır. İktidar bir temele yani kaynaklara yada uyumsuzluk durumunda yaptırımların uygulanmasına ihtiyaç duyar. Bu kaynaklar çoğunlukla zenginlik, toplumsal konum, mevki, statü, otorite, bilgi, uzmanlık ya da çoğunlukta grubun yalnızca üyesi olmak gibi toplumsal olarak değerli

addedilen, ama eşitsiz olarak dağıtılmış yüklemelerden ya da iyeliklerden oluşur. İktidar, eğer temeli toplumsal olarak anlamlı kaynaklardan oluşuyorsa bir toplumsal denetim biçimidir. İktidarın uygulanması ya da korunması bakımından hayati olan bir öge de, B üzerinde A'nın zihinsel denetim uygulayabilmesi için A'nın arzularını, isteklerini, yeğleyimlerini ya da niyetlerini B'nin bilmesi gerektiği olgusudur. Bu bilgi kültürel inançlardan, normlardan ya da değerlerden çıkarsanabilir; bir ideolojik çerçeve içinde paylaşılan bir oydaşlaşma yoluyla edinilebilir. Toplumsal iktidarın uygulanması ve korunması ideolojik bir çerçeveyi öngerektirir. Toplumsal olarak müşterek, bir grubun ve üyelerinin çıkarla ilişkili temel bilişlerinden oluşan bu çerçeve esasen iletişim ve söylem yoluyla kazanılır, onaylanır ya da değiştirilir (Van Dijk, 1999: 332-335).

1.2.3. Haberin Söylemi

Haber bir söylemdir. Haberi bir söylem olarak kavramak ise, bu söylemin oluşum ve alımlama süreçlerini de içine katan bir çözümleme anlayışını benimsememizi zorunlu kılar. Haberi bir söylem olarak kavramak bizleri, siyasal, ekonomik ve kültürel yapı içinde medyanın konumuna ilişkin bir sorgulamaya yöneltir (İnal, 1996: 22). Haber metinlerinin üretimi dört temel unsura dayanmaktadır. İnal (1996: 95-96)'ın belirttiği gibi bu unsurların toplumsal güç/iktidarın kurulduğu maddi koşulların altını çizmesi açısından önemlidir ve tarihsel bir analizin önemini de beraberinde getirmektedir: bunlardan ilki, haberin söylemi, gazeteciliğin günlük pratikleri içinde oluşur. Diğer bir deyişle habercilik zamansal, mekânsal ve mali sınırlılıkları aşmaya yönelik bir iş olarak örgütlenmiştir. İkincisi, haberin söylemi gazetecilerin profesyonel ideolojileri içinde oluşur. Diğer bir deyişle basının ticari bir işletmeye dönüşümü ve daha sonra oluşan yatay ve dikey tekelleşme olgusu ile birlikte gelişen gazetecilik normları, söylemi biçimlendirir. Üçüncüsü, haberlerin söylemi haber metinlerinin üretildiği somut tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenir. Toplumsal formasyon içinde kesitsel olarak oluşan

siyasal, ekonomik güç/iktidar ilişkileri metinlere yansır. Ve sonuncusu, haberin söylemi medyanın ekonomi politikası içinde yapılır. Diğer bir deyişle karlılık kaygısı, daha fazla kişiye yönelik içeriklerin hazırlanmasını gerektirir. Bu da çeşitliliği sınırlarken benzeşmeye yol açan ve daha çok satan konuların seçilmesine neden olur.

Toplumda var olan söylemlerin üretildiği tek yer haber metinleri değil elbette ancak diğer medya metinlerinden bir farkı kapalı metinler olmasıdır. Haberlerin içine sızan farklı söylemler, haberin düzenlenişi içinde daha çok egemen söylemlerin öne çıkması ve metnin bu söylemler çevresinde kapanması ile sonuçlanmaktadır (İnal, 1995:116). Haber metinlerinin kendine özgün bir söylemi vardır. Bu söylem kaynak kişi ve kuruluşların söylemlerinden ayrı olarak düşünülemez ve ancak söylem üretildiği koşullarda yani bağlamı içinde anlaşılabilir. Ayşe İnal (1995:116), haber söylemi nedir? sorusunu, kaynak kişi ve kuruluşlarca üretilen durum tanımlarının haber üretim sürecinde nasıl olup da haberin söyleminin içine yerleştikleri ve burada inanırılıklarını kurdukları sorunu olarak yanıtlar. Haberinin tarafsız ve nesnel olamayacağını belirten İnal (1995: 117), bunun iki temel sorunla ilişkili olduğunu belirtir; bunlardan birincisi haberin hazırlanma sürecinde kaynak kişilerle kurulan ilişkilerdir, ikincisi ise haberin kullandığı dildir. Bunlardan ilki haberin zamana karşı üretilen bir ürün ve profesyonel normlarla kurulan bir metin olmasıdır, dolayısıyla bu uzlaşım sal kod haberi kapalı bir metin haline getirmektedir. Bir ikincisi haberin dilidir ki bu günlük dilin kullanımıyla ilişkilidir ancak bununla sınırlı değildir. Medyanın olanaklı kıldığı bütün kod sistemini de içinde barındırır. Örneğin yazılı basın sadece konuşma dilindeki sözcükleri kullanmakla kalmaz her gazetesinin ve her sayfa düzeninin kendine özgü bir sentaksı vardır. Diğer yandan haber söylemi içinde konunun çerçeveselenmesi ve bu süreç içinde egemen söylemlerin inanılır bir konuma yerleşmesi sadece sözcüklere ilişkin seçimlerle anlaşılabilir bir süreç de değildir. Anlam aynı zamanda dilin cümle yapıları (sentaks) içinde oluşmakta, belli vurgular yapılmakta ve pekala bu yolla da habere yorum girmektedir (İnal, 1995:115). Farklı iletişim araçları farklı

kodlarla anlam üretirler. Yazılı basın da anlam üretirken sadece konuşma dilindeki sözcükleri ve cümle yapılarını kullanmakla kalmaz, tercih ettikleri sayfa düzeni ile kendilerine özgü bir sentaks oluştururlar. Bir gazete sayfasının sentaksını büyük puntolarla basılan başlıklar, farklı puntolarla basılan alt başlıklar, fotoğraflar ve sayfa süzeni oluşturur (İnal, 1995:117). Dolayısıyla anlam sadece kullanılan günlük dil aracılığıyla değil, farklı araçların kullandıkları özgün kodlarla yani araçların semiyotiği içinde oluşur. Bu şekilde toplumsal gerçekliği kırarak yeniden kurarlar.

Hall (1978) ise egemen söylemin haber içinde yeniden kurulduğunu söyler. Haberde görüşleri sunulan seçilmiş kişiler, iktidar sahibi kurum ve kuruluşların görüşlerini yansıtır. Hall (1978) bunları “birincil tanımlayıcı” olarak niteler. Gazeteciler ise birincil tanımlayıcıların görüşlerini halkın diline çeviren “ikincil tanımlayıcı”larıdır. Haber metni egemen söylemlerin etrafında kapanmaktadır. Haber metinlerinde alternatif açıklamalar, farklı görüş açıları her zaman bütünüyle dışlanmasa da bu alternatif söylemlerin haberin anlatı yapısı içinde temsili yine sorunlu bir durumdur (İnal, 1996: 100). Metin içinde alternatif veya karşıt açıklamalar çoğu kez inanılır bir konuma yerleşmekten çok egemen söylemlerin içinde eritilir. Böylece karşıt olabilecek açıklamalar dışlanır ve çerçeveyi oluşturabilecek konuma ulaşamazlar. Kısaca haber metinleri hem metin söylemlerinin egemen söylem içinde eritilmesiyle kapalıdır, hem de farklı okuma biçimlerine izin vermez. Haber içinde sözcük seçimleri belli bir ideolojik seçimi yansıtır. Örneğin “özgürlük savaşçısı” ve “terörist” sözcükleri iki farklı ideolojiyi yansıtmaktadır. Bunlardan birine karar vermek aynı zanda ideolojik bir tavidir. Gazete metinlerinde haber olayın çerçevelenmesi başlık, alt başlık, giriş cümleleri, spot ve fotoğraflardan oluşan haberin özet girişi içinde olur. Söylem toplumsal sınıfları ve ilişkileri yansıtmakla kalmaz, onları kurar ve yeniden yapılandırır. Medyada kimin, ne şekilde temsil edileceği, söylemin üreticisine bağlıdır. Haberin üreticisi haber kaynakları ve aktörleridir. Dolayısıyla haberin kaynağı haberin ilk bilgisinin üreticisidir yani enformatik yapısına ve doğruluğunun oluşumuna katkı yapan kişi, kurum, yazılı belge vb.dir.

Van Dijk (1999: 336) söylem ve iktidar ilişkisinin yakın olduğunu ve söylemin iktidar sınıfının bir tezahürü olduğunu belirtir. İktidarın söylem üzerindeki denetimini; söylemin yeniden üretimi, eklemlenmesi, dağıtımı ve tesiri bazında analiz eden Van Dijk (1999), kitle medyası örgütlerinin ve bunların anonim sahiplerinin, söylemin hem finansal hem de teknolojik üretim koşullarını denetlediklerinin altını çizer. Söylem tiplerini, başlıklarını, enformasyon miktarını, argümanların seçimi ya da sansür edilmesi ve retorik işlemlerin doğasını belirleyen simgesel seçkinler ve onların söylemleridir. Bu koşullar kanaatlerin, ideolojilerin oluşumunda ve yeniden üretilmesinde güçlü birer etken olan kamusal bilginin içeriklerini, örgütlenişini, inanç hiyerarşilerini ve oydaşlaşmanın kapsamını belirler (Van Dijk, 1999:342). Haber medyasında bu süreç kısıtlı başlık seçimi ve daha genel olarak toplumsal ve siyasal gerçekliklerin özgül yeniden inşaları yoluyla uygulanırken, bu sürecin kendisi çeşitli seçkin aktörlerin, grupların, sınıfların çıkarlarına ağırlık verilmesini destekleyen haber ve haber değeri hakkındaki mesleki ideolojiler sistemi tarafından yönetilir (Van Dijk, 1999: 342). Haber aktörlerinin bu tercihleri toplumsal iktidarın yeniden üretimini sağlar.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULARI

2.1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI ve YÖNTEMİ

2.1.1. Araştırmanın Kapsamı

Yoksulluğun basında temsiline bakıldığı bu araştırmada, Hürriyet gazetesinin Şubat 2001 Kriz dönemi haberleri incelenmiştir. Kriz dönemlerinde bölüşüm daha da adaletsizleşir ve bu adaletsizlik sosyal-kültürel hayata önemli ölçüde yansır. 2001 yılında yüzde 9 küçülen Türkiye’de toptan bir yoksullaşma süreci yaşandı denilebilir. Böyle olunca İkinci Dünya Savaşı yıllarından bu yana en büyük daralmayı yaşayan Türkiye ekonomisinde bölüşülecek milli gelirin de bir hayli küçülmesi, zaten eşitsiz olan gelir dağılımı tablosunu daha da adaletsiz bir çizgiye çekmiştir (Sönmez, 2002: 91). Araştırmada Şubat 2001 krizini önceleyen bir ay (Ocak 2001) ve sonralayan bir ay (Mart 2001) tarihlerini kapsayan üç ay içinde yayınlanan haberler veri kabul edilmiştir. Veriler Ocak-Mart 2001 tarihleri arasında Hürriyet gazetesinde yayınlanan haberler arasından rastlantısal örneklem tekniğiyle toplanmış ve veriler üzerinde eleştirel söylem çözümlemesi yapılmıştır. Köşe yazıları, dış haberler ve spor haberleri araştırmanın dışında tutulmuştur. Araştırmada, hem tekeli haber medyasına örnek oluşturması bakımından hem de yüksek tirajı²⁸ dolayısıyla toplumla en çok buluşan gazete olması bakımından Hürriyet gazetesi seçilmiştir.

Konuyla ilgili haberler toplanırken yoksulluğun/yoksulların birebir konu edinildiği haberlerin yanı sıra bu kavramın kullanılmadığı ancak ilişkili olduğu haberler de veri kabul edilmiştir. Bunlardan haberlerde en çok rastlanılanı

²⁸ Hürriyet 2002–2005 yılları arasında yayınlanan gazeteler içinde tirajı en yüksek gazetedir, 2002 yılında tirajı 461,504 iken bu rakam 2005’de 522,880’e yükselmiştir. <http://www.medyatava.net>, 31.05.2007

işsizlik gösterenidir. Genel bir tanımla düzenli bir işi dolayısıyla belirli bir geliri olmayan insan yoksuldur²⁹. Ancak günümüzde değişen koşullarla birlikte yoksulluk, aynı zamanda çalışanların³⁰ da sorunudur. Çalışma dönemimiz olan 2001 yılının sekizinci beş yıllık kalkınma planı raporunda belirtildiği üzere ülkemizde çalıştığı halde yoksul olanların oranı %50'lilere çıkmıştır. Bir başka gösteren yaşanan mekândır. Düşük gelirli insanların kent çeperlerinde yaşadıkları “gecekondu” bölgeleri, önemli bir yoksulluk mekânıdır. Gecekondu olgusu, 1960’dan sonra kente iş aramaya gelen emek göçünün, barınma sorununu çözmek için kentin çeperinde bir araya gelerek oluşturduğu alt sosyal statülü mahallelerdir. Eğitim, sağlık, barınma, güvenlik, alt yapı gibi temel gereksinimlerin niteliksiz olması, mekânla yoksulluğun kesiştiği bir başka noktadır. Yoksulluğun diğer bir göstereni ise sokak çocuklarıdır. Yaşamlarını sürdürebilmek için sokaklarda yaşayan ya da çalışan sokak çocukları kentlerde ortaya çıkan toplumsal bir olgudur. Kent yoksulluğunun taşıyıcısı olan sokak çocukları kapitalist sistemin bölüşüm sürecinden doğan eşitsizliklerin bir sonucudur.

2.1.2. Araştırmanın Yöntemi

Althusser’in ideoloji kavramsallaştırması çerçevesinde medya, okul, kilise ve sendikalar gibi ideolojik aygıtlar arasında yer alır ve bu aygıtlar egemen ideoloji yeniden üretir ve meşrulaştırır. Kısaca medya sunduğu egemen değer setiyle egemen sınıf ideolojisini yeniden üretir. Dolayısıyla medyanın ne söylediği kadar söylediklerini ürettiği toplumsal koşul ve bağlamlar da aynı derecede önemlidir çünkü haberler bir seçme ve inşa etme sürecinin sonucudur. Kapitalist toplumlarda medyanın kurumsal yapısını içinde olduğu ve kendini tekrar tekrar ürettiği ekonomi politik ilişkiler belirlemektedir. Dolayısıyla üretilen haber metni kurumun yanı sıra çıkar çevrelerinin ortak ürünüdür. Kısaca kapitalist toplumlarda haber üretim süreci

²⁹ 2000 yılında kent yoksulluğu üzerine yapılan bir çalışmada “zengin kimdir?” sorusuna, “düzenli bir işi (asgari ücret bile olsa) olandır” yanıtı verilmiştir. <http://www.bia.net>

³⁰ Çalışan yoksulların büyük kısmını, güvencesiz, düşük ücretli ve geçici enformel sektörde çalışanlar oluşturmaktadır.

mülkiyet yapıları ve eşitsiz güç ilişkilerinden ayrı düşünülemez. İzleyicilerin hangi gündem hakkında ne düşünecekleri medya profesyonelleri tarafından belirlenir. Dolayısıyla medya gündemi seçer ve tanımlar böylelikle egemen söylemi meşrulaştırır. Bu çalışmada haberlerde yoksulluğun temsiline iki şekilde bakılmıştır, ilki habere konu olan yoksulluğun hangi nedenlerle gazetelere konu olduğu sınıflandırılarak, bununla ilgili örneklerle yer verilmiştir. Bu sınıflandırma oluşturulurken haberlerde yer alan temalardan yararlanılarak dört kategori belirlenmiştir;

(1) İstatistik Verilerle Oluşturulan Haberler: yoksulluğa ilişkin kurum kuruluşların yaptığı açıklamaların ve sayısal verilerin yer aldığı haberler bu başlıkta toplanmıştır.

(2) Polis- Adliye Haberleri: yoksulların ve yoksulluk durumunun suç ve şiddetle ilişkili olarak işlendiği haberler bu başlık altında değerlendirilmiştir.

(3) Dram ve Mağduriyet Haberleri: yoksulların bir biçimde aktörü olduğu intihar ve mağduriyet konulu haberler bu başlık altında değerlendirilmiştir.

(4) Yardım Haberleri: çeşitli kişi veya kurumların yoksullara karşı hayırseverlik örneği gösterdiği haberler bu başlık altında değerlendirilmiştir.

İkinci olarak haber metinleri üzerinde yoksulluğa ilişkin kodlar nitel olarak çözümlenmiştir. Nitel çözümleme yöntemi olarak eleştirel söylem çözümlemesi kullanılmıştır. Söylem çözümlemesinin eleştirel olması aynı zamanda politik bir konumdan çözümlemenin gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Bu çözümlemeyle haber metinlerinin her türlü iktidar ilişkisini kapsayan ekonomi politik bağlamı ifade edilmektedir. Bu ayrıca toplumsal bağlamından koparılmayan bir çözümlemedir. Metindeki anlam, hem metnin metinsel özelliklerinden, hem de bağlamsal özelliklerinden kaynaklanır

(Atabek, 2007: 161), önemli olan haber metinlerini toplumsal bağlamına yerleştirmektir;

Bağlamdan koparmak söylem çözümlemesi yapmak değildir: Çözümleyici ele aldığı metni ve çözümlemesini toplumsal, kültürel ve politik bağlamlarına yerleştirmelidir. Bir metnin tüm bağlamını belirlemek olanaksız olabilir. Ancak metni bir bağlama yerleştirmek gereklidir. Bağlama yerleştirme, hem metnin çözümlenmeye layık olduğunu göstermek için, hem de hangi konumdan bakılarak çözümleme yapıldığını belirtmek için gereklidir. (Burman'dan Akt. Atabek, 2007: 158).

Bu çerçevede haberler incelenirken metinlerde yoksullar tanımlanırken seçilen sözcüklere, haber başlıklarına, haberleri güvenilir kılmak için gösterilen haber kaynaklarına, yoksula ses verilip verilmemesi noktasında habere konu olan yoksulun özne ya da nesne konumunda sunuluşuna bakılmıştır.

2.1.2.1. İçerik Çözümlemesi

Haber metinleri üzerinde yapılan çalışmalarda iki farklı kuramsal yaklaşımın varlığından söz edilebilir (İnal, 1995: 112). Bunlardan ilki profesyonel gazetecilik ideolojisi içinde var olan temel ilkeleri sorgulamaksızın, haberi, bu ilkeleri ölçüt alarak inceleyen çalışmalardır. Bu çalışmalarda içerik çözümlemesi tekniği uygulanarak, haber metnindeki yanlışlık sergilenmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşımda haberde yanlışlıktan anlaşılan siyasal bir görüşün açık ve ya örtük olarak savunulmasıdır. Partilere eşit yer ayırma yanlışlığın giderilmesi için bir çözüm olarak görülmüş ve "dengecilik" ilkesine uyulduğu takdirde basının tarafsızlığının korunabileceği kabul edilmiştir (İnal, 1995: 113). İçerik çözümlemesi, toplumsal bilim araştırma teknikleri arasında "kitle iletişim araçlarındaki" içeriğe yönelik kullanılan bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır, sonraları bireysel (psikolojik), ve kurumsal (örneğin eğitim alanı gibi) içerikler de bu yöntemi kullanmaya

başlamışlardır (Geray, 2004: 133). İçerik çözümlemesi iletişim içeriğinin, genellikle önceden belirlenmiş sınıflamalar (kategoriler) çerçevesinde sistematik olarak gerçekleştirilmesini sağlayan bir araştırma tekniğidir (Geray, 2004: 133). İçerik, gazete haberleri veya yazıları olabileceği gibi televizyon haberleri, filmleri, radyo programlı, sinema filmleri kısacası her türlü içerik olabilir. Kısacası metinsel, görsel, işitsel her türlü içerik, her türlü belge içerik çözümlemesi tekniğiyle çözümlenebilir, Ancak içerik çözümlemesi, içeriklerin üretilişi ve izleyicilere etkisi veya alımlanması konusunda bilgi edinmeye yardımcı olmaz (Geray, 2004: 134).

Mc. Quail, içerik çözümlemesi tekniğinin temel özelliklerini şöyle sıralamaktadır (Akt. İnal, 1996: 77): İçerik çözümlemelerinin bilimsel bir gerçeklik iddiası vardır. İçerik çözümlemesinde özellikle üzerinde durulan yinelenen özelliklerdir. İçerik çözümlemelerinde değer yargılarından ve sanatsal değerlendirmelerden kaçınılmaya çalışılır. İçerik için söylenen işlevsellik ön planda tutularak söylenen şeylerdir. Yani çözümleme sonunda ortaya çıkarılan özellikler bir yandan kodlama sürecinin bir uzantısı, diğer yandan da alımlama sürecinin bir belirleyicisi olarak görülür.

İçerik çözümlemesi öncelikle araştırmacının temel varsayımı çerçevesinde oluşturulan bir kategorileştirmeyi gerektirir. Bu kategorileştirmede önemli olan kategorilerin kesişmemesi ve sınıflandırmanın hiçbir birimi dışarıda bırakmamasıdır. Dolayısıyla bu sınıflandırmada içerik açık ve gerçek olarak kabul edilir. Dili bir anlamlandırma süreci olarak değil sözcüklerin şeffaf taşıyıcısı olarak görmektedir. İnal'a göre (1996: 80), içerik çözümlemesi pek çok kuramsal ve yöntembilimsel sorun taşımaktadır,

Örneğin gazetelerin köşe yazıları üzerine bir araştırma yaptığımızı varsayalım ve bu araştırmada temel sorunumuz köşe yazılarının demokratik değerleri ne oranda benimsedikleri olsun. Araştırmamızda demokrasi, çoğulculuk, liberal haklar ve kişi özgürlükleri, katılım vb. kavramları sınıflandırma birimimiz olarak seçmiş olalım. Bu

sözcüklerin metinler içinde kaç kez kullanıldıklarının sayılıp dökülmesine yönelik bir içerik çözümlemesi çalışması bize acaba bu yazarların demokratik katılımcı değerleri düşüncelerinde ne oranda taşıdıklarını verebilecek midir? ...“demokrasi” sözcüğünün hangi bağlam ve kapsamda kullanıldığına bakmazsınız sözcüğün metin içinde geçiyor olmasını veri alan bu tarz bakış açısı dildeki göstergeleri bir sorun olarak gören ve anlamlandırma süreci üzerinde duran bir bakış açısının tamamen tersidir. (İnal, 1996: 80)

İnal (1995:112)’a göre, içerik çözümlemelerinin temel amacı, siyasal tarafgirliği sergileyip gazetecileri “nesnel” haber yazmaya davet etmek, böylece çoğulcu demokrasilerde basına atfedilen konumu pekiştirmektir. Ancak içinde yaşadığımız dünya hakkında söylenen her söz, her düşünce dilin dolayımını gerektirir ve uzlaşımsal bir gerçek, mutlak bir nesnellik, tarafsızlık aslında olanaksızdır. Haber, dili kullandığı ve dil de tarafsız olamayacağı için tarafsız olamaz, yoksa gazetecilerin kendilerini tutup kişisel yorumlarını yazmamayı beceremediklerinden değil (İnal, 1995:115). 1980 haber metin analizlerinde yöntembilimsel çıkışlarını dilbilim kökenli medya araştırmacılarının önerdikleri çözümleme anlayışında bulmuşlar ve haber metin çözümlemelerine egemen olan “anamların taşıyıcısı şeffaf dil” anlayışını sorgulamışlardır (İnal, 1996: 88). Bu sorgulama ile birlikte, haberi bir söylem olarak kavramak gerektiği de ortaya çıkmış, toplumsal güç/iktidarın haber söylemi içinde nasıl kurulduğuna ilişkin bir bakış açısı gittikçe yaygın bir kabul görür hale gelmiştir (İnal, 1996: 88).

2.1.2.2. Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Bir diğer yaklaşım haberdeki yanlılığı daha genel ve bütünsel bir yaklaşım içinde ele alan araştırmalardır. Eleştirel haber çalışmalarında yanlılığın siyasal bir görüşü savunmanın ötesinde onu aşan boyutları olduğu üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalarda yapısal yanlılıktan anlaşılan tüm

haber kuruluşlarının günlük pratikleri içinde güç/iktidar sahibi kurum ve kuruluşların ürettikleri durum tanımlarını yeniden kurma olgusudur (İnal, 1995: 113). Siyasal, ekonomik, askeri ve sembolik³¹ seçkinlerin söylemleri, haber metinleri aracılığıyla meşrulaştırılmakta ve toplumsal iktidara ilişkin rızanın üretilmesinde etkili olmaktadır.

Söylem çözümlemesi, eleştirel söylem çözümlemesi haliyle, 1970'lerden sonra özellikle Avrupa akademik çevrelerinde yaygınlaşan bir yaklaşım olarak, iletişim alanına yeni bir yöntembilimsel konum sunmuştur (Atabek, 2007: 151). Söylem dil ve ideoloji arasındaki ilişkiyi anlatmak için kullanılmaktadır. Eagleton (1996:307)'a göre, *“ideoloji bir dil meselesinden öte bir “söylem” meselesidir; anlamlandırma meselesinden çok, belirli söylemsel etkiler yaratma meselesidir”* yani verili bir metnin arkasındaki gerçeklikleri aramak yerine, temsil edilen söylemin bize nasıl bir dünya kurduğunu ve önerdiğini anlamak daha anlamlı olacaktır. Dolayısıyla söylem çözümlemesi de bir okuma-yorumlama biçimidir. Thompson (1984: 98-99) dilbilimcilerin söylem çözümlemelerindeki ortak niteliklerini şöyle belirler; ilki söylem çözümlemelerinin çoğu biçimleri, ifadelerin doğallıkla oluşmuş kerteleriyle ilgilenmektedirler. Bu kertelerin çoğu günlük konuşma içindedirler. İkincisi söylem çözümlemeleri tek bir cümle sınırını aşan dilsel birimlerle ilgilenmektedirler. Ve son olarak söylem çözümlemelerinin çoğu biçimleri dilsel ve dilsel olmayan etkinlikler arasındaki ilişkilerle ilgilenmektedirler. Thompson (1984: 200)'a göre söylemsel bir çözümleme yapmak ideolojinin işleyişindeki dilsel inşaları çalışmaktır. Yani söylemi ideoloji olarak açıklamak, çoklu göndermeleri açıklayan ve onların karmaşıklığının egemenlik ilişkilerini nasıl sürdürdüğünü gösteren bir anlamı inşa etmektir. Thompson, (1984: 134) ideoloji çözümlemesinde yorumsamanın üç aşamasından bahseder bunlar; toplumsal-tarihsel çözümleme, biçimsel veya söylemsel çözümleme, yorumlama-yeniden yorumlama. Toplumsal-tarihsel çözümleme, sembollerin

³¹ Sembolikten kasıt, gerek üretenler için gerekse üretilenler için anlamlı olan inşalardır; metin, ifade, görüntülerdir.

üretildiği ve anlamlandırıldığı alanın yani arka planın çözümlenmesi önemlidir. Bir sonraki aşama olan biçimsel veya söylemsel çözümlemenin beş türü vardır; göstergesel çözümleme, konuşma çözümlemesi, sentaktik çözümleme, anlatısal çözümleme ve argümentatif çözümleme. Ve son olarak yorumlama-yeniden yorumlama aşamasında riskli ve tartışmalı anlamlar yansıtılır ve olası anlamlar yeniden yaratılır. Hammersley söylem çözümlemesini, ‘eleştirel’ söylem çözümlemesi olarak; bütüncüldür, tek tek olguları geniş sosyal bağlamlarında çözümler; *statu quo*’yu sürdürmeye yarayan ideolojilerin gizlediğini açığa çıkarır; toplumun yalnızca nasıl olduğunu değil nasıl olabileceği ve nasıl olması gerektiğini anlamamızı sağlar; dünyayı daha iyiye doğru değiştirebilmeyi sağlar ve bu değişim, baskıyı ortadan kaldırarak tüm insanların özgürleşmesini sağlar (Akt. Atabek, 2007: 155).

Söylem çözümlemesi anlamla ilgilidir. Metindeki anlam ve imaları tartışır. Metin içindeki sözcüklerin, tümcelerin, paragrafların nasıl anlamlar ve imalar taşıdığını ortaya çıkarmaya yöneliktir. Kabaca bir tümcenin kavramsal anlam yapısını “önerme” oluşturur ve bu metinsel yerel uyumu gerektirir; bu birbirini izleyen önermelerin belirli ideolojik düzenleme içinde bir araya getirilişidir. Önermelerin bir kısmı işlevsel olarak da uyumlu olabilir. Haber metinlerindeki önermeler genellikle bir belirtme ilişkisiyle birbirine bağlanmıştır: genel önermeleri daha çok ayrıntı veren daha belirli önermeler izler (Van Dijk, 2007:168). Söylemin çok önemli bir özelliği, sadece yerel olarak değil, global olarak da uyumlu olmasıdır. Ardı sıra gelen cümleler arasındaki anlam ilişkilerinin ötesinde, bir metin ayrıca toplam bir anlambilimsel bütünlüğe de sahiptir:

“Bu global uyum, hepimizin sezgisel olarak tema ya da konu diye bildiğimiz şeyle de tanımlanabilir. Konular kavramsal olarak metni özetler ve metindeki en önemli enformasyonu belirli hale getirir. Kuramsal terimlerle söylersek, konular makro önermeler olarak tanımlanabilir, yani metindeki önermeler dizilerinden örneğin seçme,

öz çıkarma ve karmaşık enformasyonu indirgeyen diğer işlemler gibi makro yöntemlerle elde edilen önermelerdir. Konuların ya da makro önermelerin hiyerarşik dizisi, metnin tematik ya da konusal yapısını oluşturur. Dili kullananlar, bu tür makro yapıları bir metni global olarak anlamak ve özetlemek için kullanırlar. Haber söyleminde, bu makro yapının en belirgin, geleneksel olarak başlıkta ve giriş paragrafında ifade edilmektedir.” (Van Dijk, 2007: 169)

Haber metinlerinde enformasyonun büyük bir kısmı açıkça ifade edilmez, ima yoluyla tamamlanır. 'Söylenmeyen'in çözümlenmesi, bazen metinde gerçekte söylenenin araştırılmasından daha açıklayıcı olabilir (Van Dijk, 2007: 170). Bu ima, sözcüklerin yan cümleciklerin, metnin arka plan bilgisine dayanılarak anlamlandırılmasıyla ortaya çıkar ve aynı zamanda ideolojik bir boyutu da içerir. Birçok ideolojik ima, sadece haber aktörleri hakkında çok az şey söylendiği için değil, aynı zamanda çok sayıda ilgisiz şey söylendiği için ortaya çıkmaktadır (Van Dijk, 2007: 170).

Haberde konular genellikle geleneksel kategorilerden oluşmuş soyut bir şema ile organize edilmiştir. Van Dijk (2007: 171) bu tür şemalar üst yapı demektedir. Öykülerde ve tartışmalarda olduğu gibi, haber metinleri de bir hiyerarşik şema izler; bu şemada Başlık, Giriş Paragrafı (bunların ikisi birlikte Özet'i oluşturmaktadır), Ana Olaylar, Bağlam, Tarih (bu ikisi ise birlikte Arka Plan'ı oluşturur), Sözel Reaksiyonlar ve Yorumlar gibi geleneksel kategoriler bulunmaktadır. Haber metinlerinde, tipik olarak bu kategoriler ve bunların global anlambilimsel içerikleri, metin boyunca kesik kesik, 'yerleştirme' olarak ifade edilmektedir; metne 'ilgi yapısı' diye adlandırılan özelliği veren bir yukarıdan aşağı strateji içerisinde, her bir kategoride en önemli enformasyon önce ifade edilir (Van Dijk, 2007: 171).

Haber dilinin ayrıca tabloid bir stili vardır. Stil, farklı sözcükler ya da farklı sentaktik yapılar kullanarak, aşağı yukarı aynı şeyi söyleme yollarının alternatifleri arasındaki seçimin metinsel bir sonucudur. Bu tür stilistik

seçimler, bariz sosyal ve ideolojik imalar taşır, çünkü bu stiller genellikle muhabirin haber aktörleri ve haber olayları hakkındaki görüşlerinin işaretidir; aynı şekilde, sosyal ve iletişimsel durumun özellikleri (bunların tabloiddeki kullanımları) ve sözcülerin grup üyelikleri, örneğın bir gazetecinin beyaz, erkek ve orta sınıf üyesi olması da etkilidir (Van Dijk, 2007: 171).

Haberde yapılan söylem özömlemesi yalnızca metinsel yapılarla sınırlı değildir. Ayrıca metinsel yapının temelinde yatan anlamlandırmaların sosyal kültörel bağlamı da önemlidir. Diğer bir deyişle gazeteci haber metnini üretirken ve okuyucu ise yapılan haberi anlamlandırırken algısal temsillerden yararlanırlar. Bu noktada ilk olarak, metinsel anlamada metnin anlamının kendisi aşama aşama ve stratejik bir şekilde inşa edilir ve bellekte bir metin olarak temsil edilir. İkinci olarak, dilin kullanıcıları ve dolayısıyla da gazeteciler ve okuyucular, metinde sözü edilen haber olaylarının tek ve kişisel bir temsiline sahiptirler, bellekteki bu bilgi temsili bir (durum ya da olay) model olarak adlandırılır ve model, metnin anlattığı olaydan, dilin kullanıcısının ne anladığını temsil eder (Van Dijk, 2007: 173). Yani modeller kişisel ve biyografik açıdan tekil enformasyonlardır, haber yapıcının ya da okuyucunun değeri yargılarını ve inançlarını da içerir. Dolayısıyla haber yapıcının zihinsel modeli, olay hakkında belirli bir ideolojik bakış açısını destekleyen görüşler içeriyorsa o haber de taraflıdır. Bu nedenle, söylemin anlamının eleştirel özömlemesi, aslında çoğunlukla konuşmacının/yazarın temel modellerindeki inançların kesin olmayan bir yeniden üretimini içermektedir (Van Dijk, 2007: 174).

2.2. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

2.2.1. Haberlerde Yoksulluğun Tematik Temsili

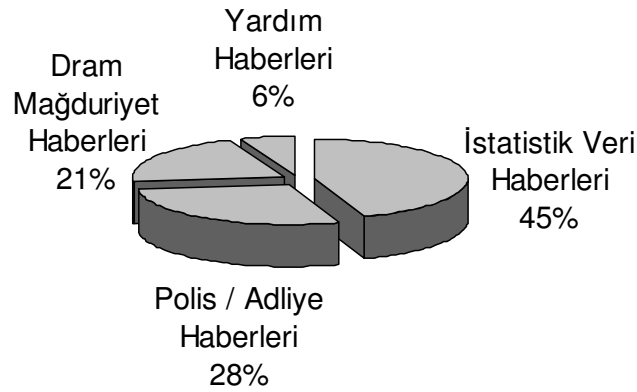
Hürriyet gazetesinde 2001 Ocak-Şubat-Mart dönemlerine ait yapılan taramada yoksullukla ilgili toplam 85 haber bulunmuştur. İlk bölümde haberleri çözümleyebilmek için çeşitli sınıflandırmalar oluşturulmuştur. Bunlar:

İstatistik Verilerle Oluşturulan Haberler: 38

Polis- Adliye Haberleri: 24

Dram ve Mağduriyet Haberleri: 18

Yardım Haberleri: 5

Şekil 1: Haberlerde Yoksulluğun İstatistiksel Oranları

2.2.1.1. İstatistik Verilerle Oluşturulan Haberler

İstatistik veriler, raporlar ve açıklamalar aracılığıyla yapılan haberlerde, yoksulluğa ilişkin çeşitli rakamsal veriler sunulmaktadır. İstatistiksel haberler üç şekilde hazırlanmıştır, haberlerin bir kısmını Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü), ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) gibi uluslararası örgütlerin genel olarak yoksulluğa ve Türkiye'deki yoksulluk üzerine yaptıkları araştırmalar, çalışmalarla ilgili haberler oluşturmuştur:

“Türkiye'nin de üyesi bulunduğu Birleşmiş Milletler Çalışma Teşkilatı'na (ILO) göre, 1997'de Asya mali krizinden bu yana işsizler ordusuna 20 milyon kişi daha eklenerek kayıtlı işsizlerin sayısı dünya genelinde 160 milyona ulaştı. ...Dünyada 3 milyar kişilik toplam işgücünün üçte biri işsiz ya da gizli işsiz, eksik istihdama maruz, günlük geliri 1 ABD dolarından daha az, düzenli iş sahibi değil, düşük ücretli. Yoksulluk sınırının altındaki 500 milyon kadar çalışanın hemen hemen tümü kalkınmakta olan ülkelerde. Mesela, 1998 yılı itibarıyla, Güney Asya'daki çalışanların yüzde 40'ı günde 1 dolardan daha az kazanıyor. Enformasyon teknolojisi sektöründeki işlerin hepsi yüksek beceri ve yetenek gerektirmiyor, ancak, iş arayanlar için temel eğitim hayati önem taşıyor.”³²

“Avrupa Birliği (AB) istatistik kurumu Eurostat, 2000 yılında, 15 üye ülkede yıllık ortalama işsizlik oranının yüzde 8,1 olduğunu, AB ülkelerinde 13,9 milyon işsiz bulunduğunu bildirdi.”³³

“Kalkınmakta Olan Ülkeler Örgütü'nün (OECD) satın alma gücü paritesini esas alarak düzenlediği “Hayat Standardı” endeksinde Türkiye 2000 yılında en yoksul ülke ilan edildi.”³⁴

İstatistiksel haberlerin diğer bir kısmını KESK, HAK-İş gibi sendikaların yaptığı yoksulluk araştırmaları, TÜSİAD gibi derneklerin, DİE, Fak-Fuk Fon Sosyal Hizmetler Müdürlükleri gibi devlet kurumlarının yoksulluk çalışmalarına ilişkin açıklamalarıyla hazırlanan haberler oluşturmuştur:

“TÜSİAD tarafından hazırlanan “Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş” başlıklı rapora göre, yeni bin yılın eşliğinde, 1999 yılında, 12 yaş ve üstü erkeklerde okumaz yazmaz oranı yüzde 5.8 iken bu oran kadınlarda

³² Hürriyet, 24 Ocak 2001.

³³ Hürriyet, 31 Ocak 2001.

³⁴ Hürriyet, 17 Mart 2001.

yüzde 22.6'ya çıkıyor. Bu oranlar Türk kadınının eğitime erişim hakkıyla ilgili olanaklardan yeterince yararlanamadığını ortaya koyuyor. Üstelik eğitimsiz kadın oranları Batı'dan Doğu'ya ve göç alan bölgelere doğru artıyor. İzmir çevresinde yüzde 8.1'le en düşük olan bu oran Diyarbakır yöresinde yüzde 42 ile en yüksek noktaya ulaşıyor.”³⁵

“Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 2000 yılı IV. dönem hanehalkı işgücü anketi geçici sonuçlarını açıkladı. Buna göre, geçen yılın son üç ayında, Temmuz-Eylül dönemine oranla, istihdamda 1 milyon 545 bin kişilik azalma oldu. Geçen yıl Eylül sonunda 21 milyon 727 bin olan istihdam edilen kişi sayısı, geçen yıl sonunda 20 milyon 182 bine geriledi. İstihdamdaki 1.5 milyon kişilik azalmaya karşın, aynı dönemde işsiz sayısındaki artış 71 bin oldu. Eylül'de 1 milyon 295 bin kişi olan işsiz sayısı, yıl sonunda 1 milyon 366 bine çıktı.”³⁶

“Halk arasında "Fak-Fuk-Fon" olarak bilinen "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu"ndan 1 Ocak 1999 tarihinden 11 Aralık 2000'e kadar ihtiyacı olan 10 milyon 550 bin 949 vatandaşa 531 trilyon 76 milyar lira yardım yapıldı.”³⁷

“Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) Genel Başkanı Sami Evren, kamu çalışanlarının yüzde 90'ının yoksulluk sınırının altındaki ücretlerle çalıştığını savundu ve yüzde yüz zammın dahi yeterli olmayacağını söyledi. Evren, son ekonomik krizle birlikte kamu çalışanlarının aldıkları ücretlerin değer kaybına uğradığını belirterek, yeni zamların da geçim sıkıntısını artıracığını söyledi.”³⁸

“Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu (Türkiye Kamu-Sen) tarafından yapılan araştırmada, Aralık ayı sonu itibarıyla 4 kişilik ailenin yoksulluk sınırı 629 milyon 242 bin lira, açlık sınırı ise 200 milyon 10 bin lira olarak belirlendi.”³⁹

“Yöntem Araştırma Danışmanlık şirketi tarafından yapılan "Dünyanın Sorunları" başlıklı araştırmada, 35'e yakın ülkede insanların işsizlik, ekonomik problemler, suç, çevre, politika, yoksulluk, sağlık, eğitim, evsizlik, yolsuzluk, sosyal güvenlik, açlık, ahlaki çöküntü, değerlerin bozulması, nüfus artışı, göç, ayrımcılık konularına bakışları belirlendi.”⁴⁰

³⁵ Hürriyet, 7 Mart 2001.

³⁶ Hürriyet, 21 Şubat 2001.

³⁷ Hürriyet, 9 Mart 2001.

³⁸ Hürriyet, 13 Mart 2001.

³⁹ Hürriyet, 7 Ocak 2001.

⁴⁰ Hürriyet, 7 Mart 2001.

İstatistik haberleri oluşturan son kısım ise çeşitli devlet yetkilileri, uzman ve kişilerin yorumlarından yararlanarak hazırlanan haberlerdir:

*"Jeofizik Mühendisleri Odası (JFMO) Genel Başkanı Prof. Dr. Ahmet Ercan, olası bir depremin İstanbul'da hangi semtleri nasıl etkileyeceğinin aşağı yukarı belli olduğunu ifade ederek, buralarda yaşayan insanları şimdiden sağlam konutlara kavuşturma giderinin 7.2 milyar dolar olacağını söyledi. ...Prof. Dr. Ercan, "Ulusal gelirden payı yılda 2 bin 850 dolar olan insanımız geçim sıkıntısı içinde kıvranırken, sağlam yerde, sağlam konuta geçecek ne umudu, ne de yatırım yapacak parası vardır. Hükümetlerimiz, buna bir çözüm bulmalıdır" dedi. Prof. Dr. Ercan, diğer bütün sorunlarda olduğu gibi depremin tek çaresinin ekonomiyi düzeltmek olduğunu kaydederek, şöyle devam etti: "Deprem salt yoksulu vurur. Yoksul derme çatma yapılarda, gelir düzeyi yüksek kişiler ise jeofizik ve inşaat projesi yapılmış binalarda oturur. Depremden etkilenmeyi azaltmak için halkın deprem bilincine erişmesi yetmez. Önemli olan, yöneticilerin halkın gelir düzeyini, Atatürk'ün gösterdiği uygar ülkeler düzeyine çıkartmasıdır. Deprem sadece bizim gibi yoksul ülkelerde kırandır" dedi."*⁴¹

*"Başbakanlık Başdanışmanı, Şehir Planlamacısı Prof. Dr. Ahmet Vefik Alp, "Çekirdek Gecekondu Temizleme Projesi"nin bu ayın sonunda Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile ABD Tarım ve Ticaret Bakanlıkları arasında imzalanacağını belirtti. ...Türkiye, gecekondu ayıbını ortadan kaldırmak için bu projeyi mutlaka hayata geçirmek zorundadır" diyen Ahmet Vefik Alp, şöyle devam etti: "Projenin amacı hem bir milyon gecekonduyu temizlemek, hem de geleneksel mimarimizin ana malzemesi olan ahşabı Türkiye'ye taşımaktır."*⁴²

*"İstanbul'da sokak çocuklarının sayısı, resmi olmayan verilere göre, 7-10 bin arasında. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Psikiyatri Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Gökhan Oral'ın, 6-25 yaş arasındaki 135 kişiyle yaptığı bir araştırmaya göre, çocukların yüzde 92'sinin ailesi Doğu Anadolu'dan İstanbul'a göç etmiş. Yüzde 24'ünün ailesinin ekonomik durumu çok kötü. Yüzde 60'ı, ancak yaşayabilecek kadar kazanıyor. Yüzde 27'si hiç okuma yazma bilmiyor. Sokakta sigaraya başlayan çocukların yüzde 58'i ucuucu maddeye alışıyor. Çocukların yeniden aile yaşamına dönme oranları ise yüzde 5."*⁴³

Hürriyet gazetesinde en çok ekonomik verilerle hazırlanmış haberlere rastlanmıştır. Görüldüğü gibi yoksulluk, en çok istatistik verilerle gündeme

⁴¹ Hürriyet, 9 Mart 2001.

⁴² Hürriyet, 9 Mart 2001.

⁴³ Hürriyet, 28 Ocak 2001.

taşınmaktadır. Bu haberlerin çoğu kurum ve kuruluş adına yapılan açıklamalardan oluşturulmuştur. Belirtilmesi gereken bir başka nokta istatistik haberler en çok krizden bir ay sonra yani Mart ayında yapılmıştır. Bu, bir yandan yaşanan ekonomik krize ciddi bir biçimde görünürlük kazandırırken diğer yandan yoksulluğu sadece ekonomik göstergelerle sınırlı bir biçimde yansıtmak yetersizdir. Çünkü yoksulluk, ekonomik bir kategori olmanın yanı sıra toplumsal bir durumdur.

2.2.1.2. Polis-Adliye Haberleri

Diğer bir sınıflandırma yoksulların fail olarak sunuldukları, genel olarak üçüncü sayfada⁴⁴ yer alan, cinayet, hırsızlık, kapkaç gibi toplumsal istikrarsızlığın işlendiği polis-adliye haberleridir. Bunlardan en fazla cinayet haberlerine yer verilmiştir:

*"Güngören'de, uzun süredir işsiz olduğu belirtilen Mehmet Ali Özcan (33) dün saat 02.00 sıralarında maddi problemler nedeniyle eşiyle tartıştı. Tartışma sırasında öfkeden gözü dönen koca, eşi Gülcan Özcan'ı (25) 5 yerinden bıçakladı. Genç kadın olay yerinde can verirken, Mehmet Ali Özcan gece boyunca cesedin başında oturup sabah saatlerinde evden ayrıldı."*⁴⁵

*"Kayseri'de, gasp amacıyla 6 kişiyi öldürdüğü, 4 kişiyi de yaraladığı suçlamasıyla tutuklu bulunan Hamdi Kayapınar'ın yargılanmasına başlandı. Kayapınar duruşmada Ailem bana sahip çıkmadı. Toplum beni sürekli dışladı. İşsiz ve parasızdım. İçimden bir ses, bana çıkıp adam vurmamı söylüyordu. Ben de çıkıp avlanıyordum" dediği öğrenildi"*⁴⁶

*"Kapkaççılar, 11 yaşın altındaki çocukları kullanmaktan vazgeçmiyor. Çünkü, sokaklarda terör estiren bu çocuklar yakalansa bile yasa gereği serbest bırakılıyor, çete de onları yeni "iş"lere gönderiyor."*⁴⁷

"GAZİANTEP'te, Şartla Salıverme ve Cezaların Ertelenmesi Yasası'ndan yararlanarak tahliye olan bir kişi, 4 işyerinden hırsızlık yaptığı

⁴⁴ Ateş'in (2002) belirlemesine göre, hürriyet gazetesi 1990'lı yıllardan itibaren polis-adliye haberlerini "üçüncü sayfa" başlığı altında sunmaktadır. Bundan sonra sayfa, kültürel-politik-ekonomik "ötekilere" daha fazla yer vermeye başlamıştır.

⁴⁵ Hürriyet, 1 Ocak 2001.

⁴⁶ Hürriyet, 26 Mart 2001.

⁴⁷ Hürriyet, 1 Ocak 2001.

gerekçesiyle gözaltına alındı. ...Durna, “Cezaevinden çıktıktan sonra kimse bana sahip çıkmadı. Parasızdım, yine çalmak zorunda kaldım” dedi.”⁴⁸

Toplumsal istikrarsızlık haberlerinde fail olarak sunulan yoksullar, maddi geçinme olanaklarını yitirmiş olmanın yanı sıra manevi olanaklarını da yani ahlakını da yitirmiş olduğu üzerinden haber yapılmıştır. Bu tür haberlerde genel olarak failin sözlerine yer verilmiş ve failin ekonomik durumundan yola çıkılarak suç tanımlanmıştır. Yani suçlunun ekonomik gerçekliğinden öte bireysel ahlakiliği üzerinde durulmuştur.

2.2.1.3. Dram ve Mağduriyet Haberleri

Bir diğer sınıflandırma yoksulların dramatik olaylar eşliğinde ve kaderci bakış açısıyla habere konu edildiği dram ve mağduriyet haberleridir:

“Bakırköy’de, işsiz olduğu için defalarca intihara kalkışan Halil Baltacı, ellerini kelepçeledikten sonra kendini asarak canına kıydı. Daha önceki intihar girişimlerinden kurtulan Baltacı dün, kendini asmak için evlerinin bodrumuna indi. Son anda kurtulmamak için ellerini kelepçeleyen Baltacı, kalorifer borusuna bağladığı iple kendini astı. Baltacının cesedi bodruma inen eşi Seher Baltacı tarafından bulundu. Polis baltacı’nın cesedini Adli Tıp morguna kaldırdı. Baltacı’nın cesedi morga kaldırılırken eşi ve kızı sinir krizleri geçirdi.”⁴⁹

“İstanbul Atatürk Havalimanı Dış Hatlar Terminali’nde dün intihar dehşeti yaşandı. Mehmet Özbey adlı hırdavatçı geliş katı B kapısı önünde yurt dışından gelecek borçlularını bir süre bekledi. Ancak beklediği kişiler gelmeyince, tabancasını başına dayayıp tetiği çekti. Özbey’in kafasını parçalayan kurşun bir minibüsün camını patlattı. Hastaneye kaldırılan Özbey kurtarılamadı. Çantasından, ‘Alacaklarımı alamadım. Bu yüzden intihar ediyorum’ notu çıktı.”⁵⁰

“Bahçelievler’deki Yenibosna Hastanesi’nde bir sağlık komedisi yaşandı. Ameliyat olan Hasan Demirci, hastane masrafının 250 milyon lirasını ödeyemeyince rehin kaldı. Demirci’nin kızı, babasını kadın kılığına

⁴⁸ Hürriyet, 5 Ocak 2001.

⁴⁹ Hürriyet, 2 Ocak 2001.

⁵⁰ Hürriyet, 3 Ocak 2001.

sokarak hastaneden kaçırdı. Hastane yönetiminin de polis kılığına soktuğu iki personeliyle Demirci'yi evinden aldırıp geri getirttiği ileri sürüldü. Demirci, 6 gün sonra borcuna karşılık senet imzalayıp serbest kaldı.”⁵¹

“Lüleburgaz SSK Hastanesi'nde yapılan yanlış iğne sonucu sol kolu dirsekten kesilen Ayşen Başaran'ın ailesi, SSK aleyhine açtıkları tazminat davasında kazandıkları 119 milyar lirayı alabilmek için yatıracakları 1 milyar 200 milyon lira harcı denkleştirmeye çalışıyor.”⁵²

“Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nde 11 ay tedavi gördükten sonra ölen oğlunun cenazesini senet karşılığında alabilen baba, 15 metre boyundaki 5 milyar liralık fatura bedelini ödeyebilmek için kamyonunu satılığa çıkardı.”⁵³

2.2.1.4. Yardım Haberleri

Ve son olarak yoksullar, çeşitli kurum ve kişilerin hayırseverlik örneği gösterdiği yardım haberlerinde yer almışlardır.

“Eğitimde başarılı olmak isteyen Gaziantep'teki öğrenci arkadaşlarına yardım elini Uğur Koleji öğrencileri uzattı. Maddi olanaksızlık yaşayan Gaziantep Mustafa Necati İlköğretim Okulu'nu 'kardeş okul' ilan eden Uğur Koleji, arkadaşları için yardım kampanyası başlattı. Öğrenciler, amaçlarının arkadaşlık duygularını geliştirmek ve maddi anlamda ihtiyaçların giderilmesi olduğunu söylediler.”⁵⁴

“Taksim Sıraselviler Caddesi'ne selvi ağaçları dikilmesi nedeniyle düzenlenen törene katılan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ali Müfit Görtuna, kürsüde konuşurken 15 yaşındaki Emrah Karakuş isimli tinerci bir çocuk “Açım” yazılı bir kartonu havaya kaldırdı. Diğer tinerci çocuklar da, “Başkanım açız. Bize yemek ve para ver” diye bağırdılar. Görtuna törenden sonra çocukların karnını bir dönercide doyururken, korumaları da para verdi.”⁵⁵

“Bakırköy Belediye Başkanı Dr. Ahmet Bahadırılı Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı'nın Bolluca'daki yuvasına yardım sözü verdi.

⁵¹ Hürriyet, 3 Ocak 2001.

⁵² Hürriyet, 11 Şubat 2001.

⁵³ Hürriyet, 26 Şubat 2001.

⁵⁴ Hürriyet, 15 Ocak 2001.

⁵⁵ Hürriyet, 24 Şubat 2001.

*Gaziosmanpaşa'ya bağlı Bolluca Beldesi'nde 50 dönüm üzerine kurulu Çocuk Köyü'nü gezen Bahadırlı, 23 Nisan'da Bolluca Belediyesi'yle ortak bir gece düzenleyeceklerini bildirdi. Gecede Mahsun Kırmızıgül ve Hülya Avşar'ın konser vereceğini söyleyen Bahadırlı, ilk planda 10 koli giyeceğin köye gönderileceğini kaydetti. Bahadırlı, Çocuk Köyü'nün genişletilmesi ve barınan 70 çocuk yerine daha fazlasının koruma altına alınması için desteğin süreceği müjdesini verdi. Bahadırlı, Bolluca'daki ilköğretim okulunun yanındaki ek binanın tamamlanmasına da yardımcı olacaklarını söyledi.*⁵⁶

2.2.2. Haberlerde Yoksulluğun Söylemsel Temsili

Haberin söylemi egemen sınıfların söyleminden yani toplumsal güç ve iktidardan bağımsız düşünülemez. Siyasal yapıya yönelik rıza ve bu rızanın oluşum sürecinde medya metinleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu açıdan haberi bir söylem olarak kavramak önemlidir. Hobsbawm, yoksulluğun üç anlamı olduğu kanısındadır: toplumsal yoksulluk, sefalet yoksulluğu ve moral yoksulluk (Akt. Çiğdem, 2007: 206). Toplumsal yoksulluk, bir anlamda göreceli yoksulluğa denk düşer, yoksulluğun ekonomik ölçütlerin yanı sıra bağımlılık, sömürü ve aşağılık hissine bağlı olduğuna işaret eder. Sefalet yoksulluğu, minimum yaşam standartlarına erişememe durumunu ifade eder. Moral yoksulluk ise toplumsal ve sefalet yoksulluğunun bir sonucudur ve toplumsal değerler sisteminde yoksulluğun yerini tanımlar. Çalışmada yoksulluğun söylemsel temsili üç başlık altında toplanmıştır: yoksulluğun iktisadi terimlerle açıklayan ekonomist/teknisist temsil, toplumsal psikopatoloji olarak gören fobik temsil ve yoksulları mağduriyet üzerinden tanımlayan popülist temsil.

2.2.2.1. Yoksulluğun Ekonomist/Teknisist Temsili

Bu haberlerde başlıklar yoksulluk açıklamaları yapan kurum ve kuruluşların ya da kişilerin alıntılılarıyla oluşturulmuştur. Başlıklar haber metninin içeriğini yansıtır niteliktedir:

⁵⁶ Hürriyet, 26 Mart 2001.

Örnek 1: “Türkiye’de 1.4 milyon işsiz var”⁵⁷

Türkiye’de geçen yılsonu itibariyle 20 milyon 182 bin kişi çalışırken, 1 milyon 366 bin kişinin işsiz olduğu belirlendi. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 2000 yılı IV. dönem hanehalkı işgücü anketi geçici sonuçlarını açıkladı. Buna göre, geçen yılın son üç ayında, Temmuz-Eylül dönemine oranla, istihdamda 1 milyon 545 bin kişilik azalma oldu. Geçen yıl Eylül sonunda 21 milyon 727 bin olan istihdam edilen kişi sayısı, geçen yılsonunda 20 milyon 182 bine geriledi. İstihdamdaki 1.5 milyon kişilik azalmaya karşın, aynı dönemde işsiz sayısındaki artış 71 bin oldu. Eylül’de 1 milyon 295 bin kişi olan işsiz sayısı, yılsonunda 1 milyon 366 bine çıktı.

Örnek 2: “Yoksulluk sınırı 650 milyon”⁵⁸

Dört kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı 650 milyon liraya dayandı. Türkiye Kamu-Sen’nin dört kişilik bir ailenin aylık gıda, konut, yakacak, giyecek, ulaşım, haberleşme, eğitim, sağlık ve diğer harcamalarını baz alarak yaptığı araştırmaya göre, yoksulluk sınırı ocak ayı sonunda 647 milyon 429 bin liraya ulaştı. Yoksulluk sınırında bir önceki yılın ocak ayına göre yüzde 40.6’lık artış meydana geldi. Ocak 2000’de dört kişilik ailenin yoksulluk sınırı 460.4 milyon lira düzeyinde hesaplanmıştı. Dört kişilik bir ailenin açlık sınırı ise yüzde 41.6 artarak Ocak 2000’deki 151 milyon 932 bin liralık düzeyinden 204 milyon 10 bin liraya yükseldi.

Örnek 3: “Yoksulluk sınırı 549 milyon lira”⁵⁹

Türk-İş, 4 kişilik bir ailenin aylık asgari gıda harcamasının, 180 milyon 703 bin liraya yükseldiğini bildirdi. Türk-İş, gıda harcamalarının yanı sıra yapılması gereken diğer asgari harcamalarla, 4 kişilik bir ailenin yoksulluk sınırını 549 milyon 250 bin lira olarak belirledi. Türk-İş’ten yapılan yazılı açıklamada, yapılan hesaplamalar sonucu 4 kişilik bir ailenin aylık asgari gıda harcamasının, bir önceki aya göre 3 milyon 350 bin lira artarak 180 milyon 703 bin liraya yükseldiği kaydedildi. Açıklamada, bu rakamdaki artışın, geçen yılın şubat ayına göre yüzde 38 olarak gerçekleştiği belirtildi.

Örnek 4: “Kişi başı milli gelirden 7 yıl geriye gidiyoruz”⁶⁰

Türkiye ekonomisinin yaşadığı en büyük kriz her Türk vatandaşının cebinden 739 dolar aldı. 2001 yılında 3 bin 242 dolara çıkması beklenen kişi başına milli gelir yüzde 45’e ulaşan devalüasyon nedeniyle 2 bin 503 dolara inecek. Binlerce işyeri kapanıp, yüzbinlerce kişi işsiz kalırken kişi başına milli

⁵⁷ Hürriyet, 21 Şubat 2001.

⁵⁸ Hürriyet, 13 Şubat 2001.

⁵⁹ Hürriyet, 26 Şubat 2001.

⁶⁰ Hürriyet, 19 Mart 2001.

gelir de 7 yıl geriye gidecek. Türkiye, kişi başına milli gelirde 3.000 dolar kısır döngüsünü bir türlü kıramıyor. Türkiye'nin 2001 yılında 3 bin 242 dolara çıkması beklenen kişi başına milli geliri, döviz kurlarının dalgalanmaya bırakılması sonrası yaşanan ve yüzde 45'e ulaşan fiili devalüasyon nedeniyle yeniden 2 bin 500 dolar dolayına düşecek. Böylece, binlerce işyerinin kapanıp, yüzbinlerce kişinin işsiz kalması sonucu her Türk vatandaşı şubat krizi nedeni ile 739 dolar fakirleşecek ve kişi başına milli gelirde 7 yıl geriye gidecek.

İstatistiksel verilerle oluşturulan haberlerde, yoksulluğa sadece beslenme, barınma gibi maddi bir olgu olarak yer verilmiştir. Bu yoksulluğa ekonomik bir görünüm kazandırmaktadır ancak bu eksik kalmaktadır çünkü yoksulluk sadece bunlar değildir, bunlarla birlikte insani bir varoluş sorunudur. Çeşitli kaynaklara dayanılarak yapılan bu haberlerde birkaç istisna dışında verilerin elde edildiği kaynakların diline dokunulmamıştır. Haber kaynaklarının dili haberin dili olarak kullanılmıştır. Neoliberal zihniyet, yoksulluk sorununu sadece iktisadi terimlerle açıklamayı tercih etmektedir. Sorunu sadece iktisadi terimlere sıkıştırmak, yoksulluğu üreten şartlara yönelmesi gereken eleştirel bakışın, yoksulluk durumunun sonuçlarına, kimi zaman ahlakçı bir etiketle birlikte yönelmesi bu zihniyetin sürdürülmesidir (Çiğdem, 2007: 207). İstatistik verilerle hazırlanan bu haberlerde de yoksulluğun nedenlerine ilişkin ekonomik verilerin dışında herhangi bir veri yoktur. Çünkü nedenlerine ilişkin bir açıklama beraberinde içinde bulunduğu sistemin güç/iktidar yapılarını ve bunların yarattığı eşitsiz toplumsal düzenin sorgulanmasını gerektirecektir.

2.2.2.2. Yoksulluğun Fobik Temsili

Basın “nesnellik” iddiasını kaynak söylemlerinden yaptığı doğrudan veya dolaylı alıntılara dayandırır. Dolayısıyla egemen medyada haberler seçilmiş kişilerin (kaynakların) görüşlerinin sunumuna dayanır. Hall vd., seçilmiş kişileri “birincil tanımlayıcı” olarak nitelerler (Akt. İnal, 1996: 99). Gazeteciler ise birincil tanımlayıcıların görüşlerini halkın diline çeviren “ikincil tanımlayıcı”larıdır. Haberlerin bir kısmını Valilik, Emniyet Müdürlüğü ve polis gibi haber kaynaklarının açıklamalarıyla oluşturulmuştur. Bu haberlerde

haber başlıkları genellikle muhabirin öznel cümleleriyle kurulmuştur. Anlatıcının konumu metin içinde belirginleştikçe veya kaynak açıklamaları anlatıcının dilinde yer aldıkça, egemen söylemlerin inanılabilirliği haber metinleri içinde tekrardan kurulmaktadır. Haber yapıcı bu yolla egemen söylemleri uyuşma dönüşürmekte ve süreç içinde hegemonyaya yönelik rızanın oluşumunda aktif bir rol oynamaktadır (İnal, 1996: 114).

Örnek 5: “Bayram önlemleri”⁶¹

İstanbul Valiliği, İstanbul'da vatandaşların Kurban Bayramı tatilini huzur içinde geçirebilmeleri amacıyla etkin güvenlik önlemleri alınacağını açıkladı. İstanbul Valiliği'nden yapılan yazılı açıklamada, arife günü, bayram günleri ve sonrasında alışveriş merkezleri, otogarlar, tren istasyonları, vapur iskeleleri, metro istasyonları ve havalimanı gibi vatandaşların yoğun olarak bulunduğu yerlerde emniyet tedbirlerinin etkin şekilde uygulanacağı ve trafik ile ilgili her türlü önlemin alınacağı belirtildi. Açıklamada özellikle yasadışı örgütlerce gerçekleştirilebilecek saldırılara karşı son derece dikkatli olunacağı, seyahat eden yolcuların güvenliğini sağlamak amacıyla da bagaj ve eşya denetimlerinin sıklaştırılacağı belirtildi. Açıklamaya göre, alınan diğer tedbirler şunlar: “Yankesicilik, kapkaç ve oto hırsızları üzerinde titizlikle çalışılacak. Kurban derilerinin, kanun ve yönetmelikler çerçevesinde toplanması için ilgili kurumlara yardımcı olunacak. Kurban Bayramı süresince cezaevlerinde açık görüş yapılması durumunda güvenlik önlemleri artırılacak. Bayram tatili süresince karakollara, ekiplere yapılabilecek intihar saldırısı ve silahlı saldırı eylemlerine karşı duyarlı olunacak. Konsolosluklara, gazete-TV merkezlerine ve bu gibi hassas noktalara karşı gerçekleştirilebilecek her türlü sabotaj için gerekli önlemler alınacak.”

Örnek 6: “Ödüllü kapkaççı avı”⁶²

İstanbul'da başa çıkılamayan suçlar arasında gösterilen kapkaç olaylarına karşı Bahçelievler İlçe Emniyet Müdürlüğü'nün ‘ödüllü av uygulaması’ sonuç verdi. Kapkaççı başına 50 milyon lira ödül alan polislerin sıkı takibi sonunda, 1999 yılında 524 olan kapkaç sayısı geçen yıl 133'e düştü. Geçen eylül ayından bugüne kadar 144 polise, toplam 11.5 milyar lira para ödülü verildiği açıklandı.

Örnek 7: “Kapkaç terörüne dikkat!”⁶³

⁶¹ Hürriyet, 3 Mart 2001

⁶² Hürriyet, 5 Mart 2001

⁶³ Hürriyet, 11 Mart 2001

İstanbul polisi 'kapkaç terörü' ile mücadeleye devam ederken, özellikle kadın, çocuk, yaşlıları hedef alan kapkaççıların yöntemleri ile bunlardan korunma yollarını da 11 maddelik bir listede topladı.

İstanbul Emniyet Müdürlüğü kayıtlarından derlenen bilgiye göre, son altı ayda ilin 32 ilçesinde 2 bin 384 kapkaç olayı gerçekleşti. Polis, yürüttüğü çalışmalarda 331 kişiyi yakalayıp haklarında yasal işlem yaptı...

Yöntemler ve önlemler

Çoğunluğu genç olan kapkaççılar, özellikle alınması ve taşınması kolay, değeri yüksek eşyayı tercih ediyor. Kendilerine hedef olarak da direnemeyecek ve peşlerine düşemeyecek kadın, çocuk ve yaşlıları seçiyor. Polis, genellikle kalabalık semt pazarları, tren ve otobüs duraklarını kendilerine mekan tutan kapkaççıların yöntemleri ile alınacak bazı önlemleri 11 maddelik bir listede toplayarak, vatandaşlara şu uyarılarda bulundu:

- *Alışverişe giderken cüzdanınızda fazla para bulundurmayın ya da paraları ayrı ayrı yerlerde muhafaza edin.*
- *Yolda yürürken, 3-4 kişinin kavga ediyor gibi yaparak paranızı çalabileceğini dikkate alın.*
- *Tanımadığınız bir kişi size arkadan yaklaşıp 'üstünüzde pislik var' diyerek elbisenizi temizler gibi yaparsa, dikkatli olun.*
- *Camilerde, şadırvanda abdest alırken askıda bulunan giysinizin üzerine başka giysi konulmasına dikkat edin.*
- *Üzerinizde mümkün olduğu kadar nakit para taşımayın, bunun yerine banka kartı kullanın.*
- *Özellikle küçük yaşta kız çocuklarının otonuzun yanına gelerek, 'lastiğiniz patlak, yağ akmış, otonuzun altında kedi veya şişe var' gibi bahanelerle dikkatinizi dağıtıp, otonuzdan çantanızı veya başka bir eşyanızı çalması, sık başvurulan bir yöntemdir.*
- *Otolarla kapkaç yapıldığını dikkate alarak, yol kenarında yürürken çanta ve cüzdanları geliş istikametinin ters tarafında bulundurun.*
- *Herhangi bir eğlence yerinde, içeceğinize dikkat edin.*
- *Halkın yoğun olarak bulunduğu yerlere gittiğinizde, üzerinizde bulunan para ve kıymetli eşyayı güvenli bir yere saklayın, yabancı şahıslarla dolar, mark ve altın alışverişinde bulunmayın.*
- *Cebinize şişkinlik yapabilecek şeyler koymayın.*
- *Kapkaç olayı meydana geldiğinde, olayı gerçekleştiren kişinin eşkali aklınızda tutmaya çalışın, Olay otomobille gerçekleşmiş ise aracın plakasını alın.*

Örnek haberlerin birincil tanımlayıcıları, İstanbul Valiliği, Bahçelievler İlçe Emniyet Müdürlüğü ve İstanbul polisidir. Dolayısıyla haber metni akredite kaynaklara bağımlı bir konumdadır. Yukarıdaki örnekler 12 Eylül darbesiyle gelen otoriter-faşizan uygulamaların kısaca kanun/nizam toplumunun bir uygulamasıdır. Polis devletin uygulamalarının bir "huzur" gereği olarak vurgulanması, "denetim" toplumunun meşruiyetini sağlamaya yöneliktir. Bu

şekilde toplum ve siyaset otoriter tarzda yeniden tanımlanmış olur. Medya, iktidar adına toplumsal alanı yeniden inşa etmektedir. Medya ile dolayımlanan iktidar “bizi”, “dışarıda tehlikeli bir dünyanın varlığına” ikna etmeye çalışarak kamusal alanı sınırlamak istemektedir. Dolayısıyla korunaklı alanların dışında sadece “tehlikeli yabancılar” kalacaktır. Bu şekilde kamusal tepki oluşturabilecek potansiyeli olan her şeyi meşru alanın dışına iteler. Haberin söyleminde kapkaç olgusuyla kurulabilecek tek bağın “av ve avcı” konumu olduğu vurgulanmıştır. Bunun gibi “terör” kavramının Türkiye’de popülaritesi oldukça yüksektir. Ne zaman, ne yüzden başına neler gelebileceğini bilmeyen insan terörize edilmiş insandır (Cangızbay, 2000: 86). Sokağın güvenliksiz bir yer olduğu ve tehlikelerle dolu olduğu, metnin makro önermesidir. Böylece suçun ne olduğunun yanı sıra, şiddetin kimin tarafından uygulandığında doğru ve yasal olduğu metin içinde kurulmuştur. Kısaca haberde kullanılan söylem, bireyi toplumsal sorunlara çözüm yolları bulmak için harekete geçirmek yerine, dış dünyanın korkunçluğuna ikna ederek pasif bir konuma itmektedir.

Örnek 8: “Katili izmaritteki kan ele verdi”⁶⁴

Anne-kız Menteşe cinayeti aydınlandı. DNA testi uygulanan katil, kiracının işsiz oğlu çıktı. ESKİ bakanlardan Nahit Menteşe'nin Milas'ta öldürülen yengesi Yıldız Menteşe (70) ve yeğeni Beysun Menteşe'yi (34), arka taraftaki evde oturan kiracılarının işsiz oğlu Yüksel Kocagöz' ün (30) öldürdüğü saptandı. Geçtiğimiz pazar günü evlerinde ölü bulunan anne-kız cinayeti, özel ekipler oluşturan polisin yoğun çalışması sonucu çözüldü. Gözaltına alınan 8 zanlı teker teker sorgulandı.

Suç aletlerini saklamış Şüphelilerin tümüne DNA testi uygulandı. Menteşeler'in evinde bulunan sigara izmaritinin üzerindeki kan ve parmak izi, buzdolabının arkasındaki kan izi, bir eldiven üzerinde bulunan kan örnekleri, Yüksel Kocagöz'den alınan kar örneğiyle uyuşturdu. Çelişkili ifadeleriyle dikkat çeken ancak suçlamaları kabul etmeyen eden Yüksel Kocagöz, daha sonra cinayeti işlediğini kabul etti. Kocagöz, çeşitli yerlere sakladığı suç aletleriyle evden aldığı altınları da polise teslim etti.

BİLEZİKLERİNİ ALACAKTİM

Cinayetin ortaya çıktığı pazar günü sabahı hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi evin çevresinde dolaşan, soğukkanlı haliyle dikkat çeken Yüksel Kocagöz ifadesinde, “İşsizdim. Çok borcum vardı. Eve hırsızlık amacıyla

⁶⁴ Hürriyet, 24 Ocak 2001.

girdim. Öldürme kastım yoktu. Yıldız Menteşe'nin bileziklerini almak için başına sopayla vurup bayıltmak istedim. Bu sırada kızı geldi. Onunla boğuştuk. Yanımdaki bıçak ve sopayla onu öldürmek zorunda kaldım. Pişmanım” dedi.

Yoksullar mağdur ya da muhtaç değillerse genellikle suçlu olarak sunulmaktadırlar. Yeni sağ ideolojinin özelliklerinden biri insanları sınıfsal gerçekleri yerine sosyal ve ahlaki sorunlar üzerinden tanımlamasıdır. Yoksulları suç ve şiddet gibi unsurlarla açıklamakta dolayısıyla yoksulları dışlayıcı bir söylemin parçası haline gelmektedir. Yoksulluğu kültürel ve davranışsal olarak ele alan egemen söylem, örnek haberlerde de yoksulları davranışları üzerinden tanımlamış, ekonomik bağlamından soyutlanarak katı bir ahlakilik üzerinden sunmuştur. Yoksulların ekonomik gerçekliklerinden öte işsizliklerine vurgu yapılması ve bir tehdit olarak sunulması toplumu polisiye etmeye yöneliktir. Suçlu (yoksul), zenginin hemen yanı başındadır, yaşam alanındadır. İnsanları suça iten meblağın (paranın) küçüklüğü, tehdidin büyüklüğüne vurgu yapmaktadır. Egemen medya suçlu tanımını toplumun “ötekileri” olarak kodlamaktadır. Yoksullar, suç haberlerinde toplumsal değerleri tehdit eden, sapkın ve suçunun cezasını çeken olarak ifade edilmektedirler. Böylece yeni ekonomik sistemin tüketemeyen yoksulları suç üzerinden tanımlanarak ekonomik alanın yanı sıra toplumsal ve kültürel alanlardan da dışlanmaktadırlar. Çoğu zaman 'tehlikeli sınıfın' saldırgan, patolojik, kendini sürekli tekrarlayan formuyla haberlerde işlenmektedir. Yoksulun ekonomi politik bağlarından soyutlanarak kurulan özne, ahlaki tercihleriyle hareket eden bir konumda sunulmaktadır. Böylece ahlaki olarak da değersizleştirilen özne toplum ortak değer dünyasından dışlanır.

Günlük gazeteler okuyucunun önemlilik sırasını anlayabileceği şekilde düzenlenirler. Önem hiyerarşisine göre haberin hangi sayfada ve nerede olduğu belirlenir. Bu, sayfanın sentaksıdır ve her gazetenin kendine özgü bir sentaks yapısı vardır. Hürriyet gazetesinde yoksulların suçla ilişkili olarak sunulduğu haberler genel olarak üçüncü sayfada yer almışlardır. Konu haberlerinin çevre haberlerle kurulan makro sentaksı önemli görünmektedir.

Örneğin, “Katil, bahçıvan” ve “Karısını 5 yerinden bıçakladı” başlıklı haberler hem birbirinin çevre haberidir hem de “Şantiyeye Molotof” haberi onların çevre haberidir. Bir diğeri “Kapkaççı çete ‘çocuk yaşta’ diye yine sokağa” başlıklı haberin çevresinde “Dansözün acı sonu” ve “Bayram tatilinde 166 kurban” haberlerine yer verilmiştir. Yine “Ellerine kelepçe takıp kendini astı” haberinin çevre haberi olarak “İki arkadaş evde ölü olarak bulundu” ve “Binbir gecenin sonu” başlıklı haberler verilmiştir. Verdiğimiz örneklerin tamamı gazetenin üçüncü sayfasında yer almıştır. Görüldüğü gibi yoksulluğun temsil edildiği haberlerin çevresinde genellikle olumsuz içerikli haberlere yer verilmiştir. Bu tür haberlerin yoksulların özne olduğu haberlerle yan yana sunulması, sayfaya bir metin görünümü vermiştir. Sayfada yayınlanan haberlerin her biri de metnin farklı paragrafı gibidir.

Örnek 9: “Ödö patladı”⁶⁵

Hafta sonunda Günay Restoran'da sahne alan Sibel Can, program öncesi kuaförüne giderken, Etiler'de sokak çocukları tarafından yolu kesildi. Önce neye uğradığını şaşırarak Sibel Can, karşısındaki çocuklara para vermek için arabasının camını açmak zorunda kaldı. Saldırıya uğradığını sanan ve korkudan faltaşı gibi açılan Sibel Can, çocukların sadece harçlık istediklerini anlayınca biraz rahatladı. BMW marka jeep ile şöför kullanmadan gezen Sibel Can, ışıklarda beklerken başına gelen bu olaydan 2 milyon lira vererek kurtuldu.

Medya kamusal alanın yoksullar tarafından istila edildiği noktasında egemen ideolojik yapıyla eklemlenir. Hall’ün (1990) belirttiği gibi, toplumsal çatışmalar keskinleştikçe ve yaşam standartlarının militan savunusu yoğunlaştıkça, devlet baskıcı yanına daha çok güvenmeye başlamıştır. Sıradan insanlarda yaratılan endişe ile ahlaki söylemler üzerinden otoriter rejim pekiştirilmiştir. Aşağıdan gelen disiplin çağrısı, yukarıdan gelen otoritenin ve toplumsal düzenin güçlendirilmesinin restorasyonuna yol açmıştır (Hall, 1990: 134). Ayrıca haberin ordaymış gibi yazılması da farklı okumalara izin vermemektedir, çünkü haber yapıcının dili olayın birinci kaynağı durumundadır.

⁶⁵ Hürriyet, 26 Şubat 2001

Örnek 10: “Kapkaççı çete ‘çocuk yaşta’ diye yine sokağa”⁶⁶

Kapkaççılar, 11 yaşın altındaki çocukları kullanmaktan vazgeçmiyor. Çünkü, sokaklarda terör estiren bu çocuklar yakalansa bile yasa gereği serbest bırakılıyor, çete de onları yeni “iş”lere gönderiyor. Atatürk Havalimanı’nda bir kadının çantasını çalan ve kaçarken yakalanan 6 kişiden 4’ü küçük yaşta olduğu için hemen serbest bırakıldı. 12 ve 20 yaşındaki diğer 2 kişi ise savcılıkta sorgulanıyor. Atatürk Havalimanı Yeni Dış Hatlar Terminali’nde bir kadının çantasını çalan kapkaççı 5 kız çocuğu ve 20 yaşındaki Askeri Pamuk, otomobille kaçmak isterken polis tarafından yakalandı. Yakalanan çocuklardan 11 yaşın altında olan 4’ü, cezai ehliyetleri olmadığı için savcılık talimatıyla serbest bırakıldı. Türk yasalarına göre 11 yaşın altındaki çocukların cezai ehliyetleri yok. Çocukların suçları, suça azmettiren yönünden kovuşturuluyor. 7 yaşındaki K.K. ile T.S., 8 yaşındaki A.Y., 9 yaşındaki B.S. 12 yaşındaki O.Ş., Askeri Pamuk’un kullandığı otomobille Atatürk Havalimanı’na geldi. 5 küçük kız, saat 21.30 sıralarında Dış Hatlar Terminali’ne girdi.

HACİHÜSREVLİ ÇOCUKLAR

Polis, davranışlarından şüphelendiği çocukları takibe aldı. Beyoğlu’ndaki Hacıhüsrev Mahallesi’de oturdukları belirtilen çocuklar, Hollanda’dan gelecek olan kızını karşılamak üzere havalimanında bulunan Neriman Öztürk’ün çantasına göz dikti.

Kızını getirecek olan uçağın iniş saatini bekleyen Öztürk’ün dergi okurken oturduğu yerin yan tarafına bıraktığı çantayı kapalı çocuklar hemen ortadan kayboldu. Çantasının çalındığını fark eden işkadını Öztürk, durumu hemen polise bildirdi. Alarma geçen havalimanı polisi, terminal çıkışlarını kesti.

Terminalin önünde bekleyen Askeri Pamuk’un kullandığı 34 COS 91 plakalı otomobile binen çocuklar kaçmaya çalıştıkları sırada karşılarında polisi buldu. Çocuklar, polis tarafından gözaltına alındı. Sorgulanan çocuklardan kardeş olan T.S ve B.S ile K.K. ve A.Y, yaşları küçük olduğu için savcılık talimatıyla serbest bırakıldı.

Yoksulların ekonomik ve siyasal dışlanması meşruiyetini sağlamak için ideolojik kaynaklarından biri, yok saymayı meşrulaştıracak yeni kavramların yaratılmasıdır. Kapkaççı, tinerici gibi nitelemeler belirli bir sınıfsal grubu etiketleyen ve birer tehdit olarak kodlayan kavramlardır. Yoksulların yaşadıkları mekânlar potansiyel suç arasında kurulan bağlam egemen söylemin en açık göstergesidir. Bourdieu’nün belirttiği gibi, toplumsal ilişkiler,

⁶⁶ Hürriyet, 1 Ocak 2001

toplumsal mesafe mekânsal mesafede maddileştiği ölçüde, mekânın iktidarın kendini dayattığı ve bir sembolik şiddet uyguladığı alanlardan biridir (Akt. Erdoğan, 2007: 54). Haber metninin temel önermelerinden biri, Hacıhüsrevli çocukların suç işlediği ve “terör estiren bu çocukların” toplumsal olarak birer tehlike olduğudur. Terör kavramı Türkiye’de kullanım alanı geniş bir kavramdır. Terörist ilan edilen kişinin hiçbir meşruluğu kalmaz. Ona karşı yapılacak olan her türlü legal ve illegal bütün müdahaleler meşrulaştırılır. Kanun önünde cezai ehliyetleri yoktur ama toplumsal alanda mutlaka hak ettikleri davranışları bulurlar. Görüldüğü gibi haberde failden kalkıp suç ve suçlu tanımlanmıştır. Haberde kullanılan dil, yoksulu mekânsal olarak suçla ilişkilendirerek ötekileştirmiştir. Haberin dili kent merkezlerinde yer alan yoksul mahallelerine karşı mesafeli ve temkinli durmayı öğütler. Ekonomik olmanın ötesinde sosyal ve kültürel olarak da ötekileşen yoksul mekanı, bilinmeyen tehlikelerle dolu yerler olarak üzerine hayali imgelerin tasarlandığı uzak yerlere dönüştürülürler (Ocak, 2007: 143).

Örnek 11: “6 kişinin katil zanlısı: Ganimet için öldürdüm”⁶⁷

Kayseri’de, 3 yıl içinde, 6 kişinin öldürülmesi ve aralarında polis memurunun da bulunduğu 4 kişinin av tüfeğiyle yaralanması olayının faili, polis tarafından yakalandı ve tatbikat yaptırıldı. Suçunu itiraf eden genç, “Bu işi av olarak değerlendiriyorum. Kurbanlarım av, avların üzerinden çıkan para ve eşyalar da av ganimetimidir” dedi...

CİNAYETLER PARA İÇİN

Kayseri Emniyet Müdürü Bekir Tanrıkulu, düzenlediği basın toplantısında, gözaltına alınan Hamdi Kayapınar’ın 5 kişiyi paralarını almak için, inşaat bekçisi Ali Aras’ı da olaya tanık olmaması için öldürdüğünü itiraf ettiğini söyledi. Tanrıkulu, Hamdi Kayapınar’ın ayrıca, İbrahim Aydemir, Bünyamin Selvitop ve Bedrettin Duvar’ı aynı amaçla av tüfeğiyle vurarak yaraladığını, 2 yıl önce de, Melikgazi Mahallesi Kızılırmak Caddesi üzerinde bulunan bir inşaatta polis ekiplerince kısırıldığını, ancak polis memuru İlhan Duruş’u yine av tüfeğiyle bacağından vurup yaralayarak olay yerinden kaçmayı başardığını söyledi. Tanrıkulu, Hamdi Kayapınar’ın cinayet ve yaralama olaylarında kullandığı pompalı av tüfeğinin ele geçirildiğini de belirtti.

“BU İŞİ AV OLARAK DEĞERLENDİRİYORUM”

⁶⁷ Hürriyet, 14 Şubat 2001.

Hamdi Kayapınar, polise verdiği ifadesinde, 14 yaşındayken 11 yaşındaki öz kardeşi Serkan'ı ipe boğarak öldürdüğünü ve 4.5 yıl cezaevinde yattığını, bu nedenle okula gidemediğini, psikolojik yapısının bozuk olduğunu anlattı. Kayapınar ifadesinde, mesleği olmadığını, babası tarafından sürekli aşağılandığını, iş arayıp bulamadığını, bu nedenle de cinayet işleyerek öldürdüğü kişilerin ceplerindeki paraları aldığını söyledi. Kayapınar, ifadesinin bir bölümünde de, "Bu işi av olarak değerlendiriyorum. Zaten avcıyım. Kurbanlarım av, avların üstünden çıkan para ve eşyalar da av ganimetidir" dedi.

"22'lik terminatör 7 kişiyi öldürmüş"⁶⁸

Kayseri'de, 1993'te 14 yaşındaki kardeşini boğarak öldürdükten sonra ailesi tarafından dışlanan Hamdi Kayapınar (22), son iki yılda 6 kişiyi daha öldürdü. Son olarak geçen hafta Talas İlçesi'nde bir inşaat şantiyesinde 3 kişiyi öldürdükten sonra yakalanan Kayapınar, bugüne kadar 7 kişinin canına kıydığı ortaya çıkınca, "Öldürdükçe, ailemden ve toplumdan öç alıyordum" dedi.

...Toplumdan öç aldım "Yakalanmasaydım, cinayet ve gasplara devam edecektim" diyen ölüm makinesi Hamdi Kayapınar şunları söyledi: "Ailem beni hiç sevmeydi. Beni hep horladılar. Toplum da dışladı. Hem ailemden hem de toplumdan öç almak için seri cinayet ve olaylara başladım."

Neoliberal sistem kişinin sadece maddi olanaklarını değil manevi değerlerini de tahrip etmektedir. Bu sistem içinde değersizleştirilen kişi kendi dışlanmasına karşı bir tepki geliştirmektedir. Medyatik-kamusal-politik dillerin dünyasından dışlanan yoksullar, cinayet haberlerinin "sapık" katil zanlıları veya çaresizlik içinde kıvranan muhtaç kişiler olarak yeniden perspektife dahil edilirler (Erdoğan, 2007c:308). Genel olarak parasızlık yüzünden işlenen suç haberlerinde, yoksul zenginin iktidarına göz koymuş olarak resmedilir. Oysa haberde iktidarın kime ait olduğuna dair birçok gösteren vardır: ... Bakanının yengesi, mimar..., işkadını..., diğer taraftan, bahçıvan, kiracının işsiz oğlu, Hacıhüsrevliler, 22'lik terminatör, ölüm makinesi... Bu örneklerde de görüldüğü gibi faillerin tarihsel arka planı olarak bozuk sicilleri verilmiştir. Failler ekonomik, toplumsal, kültürel bağlamlarından kopuk yansıtılmaktadır. Eskiden daha çok "acıma" duygusu yaratan ve yardım etme isteği uyandıran

⁶⁸ Aynı haber 15 Şubat 2001 tarihinde tekrar verilmiştir.

yoksullar, giderek korkulan ve şiddet ile özdeşleştirilen kişiler haline gelmektedirler.

2.2.2.3. Yoksulluğun Popülist Temsili

Örnek 12: “Uğur Koleji'nden Gaziantep'e yardım eli”⁶⁹

*Eğitimde başarıyı hedefleyen ama maddi imkanı olmayan Gaziantep Mustafa Necati İlköğretim Okulu'nun yardımına Uğur Koleji öğrencileri koştu. Uğur Koleji, Mustafa Necati İlköğretim Okulu'nu "kardeş okul" ilan etti. Amaçlarının arkadaşlık duygularını geliştirmek olduğunu söyleyen öğrenciler, İstanbul-Gaziantep arasındaki bu yardım elini başka okullara da uzatacaklarını söyledi.*⁷⁰

“‘Kardeş’e destek”⁷¹

Eğitimde başarılı olmak isteyen Gaziantep'teki öğrenci arkadaşlarına yardım elini Uğur Koleji öğrencileri uzattı. Maddi olanaksızlık yaşayan Gaziantep Mustafa Necati İlköğretim Okulu'nu 'kardeş okul' ilan eden Uğur Koleji, arkadaşları için yardım kampanyası başlattı. Öğrenciler, amaçlarının arkadaşlık duygularını geliştirmek ve maddi anlamda ihtiyaçların giderilmesi olduğunu söylediler. Öğrenciler, İstanbul-Gaziantep arasındaki bu dostluk köprüsünün başkalarına da örnek olmasını dilediler.

1980'li yıllarla birlikte ağırlığı iyice hissedilen piyasa merkezli refah sürecinde yoksulluk kapitalizmin geçici bir sonucu ve bireysel bir sorun olarak görülmektedir. Bu yaklaşım yoksullukla mücadele anlayışında da farklılıklar getirmiştir. Hem gelişmekte hem de gelişmiş ülkelerde piyasa dışı çözümlerde yoksulluk sorununa karşı duyarsız kalınmasına ve devletin süreçten çekilmesi gerektiği vurgularının güçlenmesine neden olmuştur. Bu dönemde yoksullar Sivil Toplum Kuruluşları'nın⁷² yardımlarına ya da kendi

⁶⁹ Hürriyet, 11 Ocak 2001.

⁷⁰ Aynı haber beş gün sonra tekrar verilmiştir.

⁷¹ Hürriyet, 15 Ocak 2001.

⁷² Fikret Şenses, sivil toplum kuruluşlarının birkaç temel unsurdan dolayı yoksulluğun azaltılmasındaki etkisinin zayıflayabileceğinin altını çizer; i) bunlardan birincisi, sivil toplum kuruluşlarıyla, değişik kademelerdeki devlet kurumları arasındaki ilişkinin uyumlu olmak bir yana, bu kuruluşlara karşı güvensizliğin bir sonucu olarak çatışma içinde olabilmesidir. ii) bu kuruluşların etki alanlarının çoğu kez yerel düzeyle sınırlı olması ve yetersiz kaynakları, etki alanlarını daraltan ve özellikle sağlık ve eğitim alanlarında, devletin yerini almalarını engelleyen bir diğer etmendir. iii) sivil

kaderlerine terk edilmişlerdir. Bütün bunlar yoksulluğa dair bir “yönetim zihniyetine” (Erdoğan, 2007b: 31) hizmet etmektedir. Simmel’in dediği gibi;

Özellikle yardım haberlerinde yoksullar birer hak sahibi olarak değil, uzatılan ele muhtaçlar olarak temsil edilmektedir. “Birinin yoksul olması gerçeği, onun özgül ‘yoksul’ toplumsal kategorisine ait olduğu anlamına gelmez... [Yoksullar] ancak yardım edildikleri andan itibaren, yoksullukla tanımlanan bir grubun parçası haline gelirler. Bu grubu bir arada tutan şey, kendi üyeleri arasındaki etkileşim değil, bir bütün olarak toplumun ona karşı benimsediği kolektif tavidir. Yoksulluk, nicel bir durum olarak kendi içinde tanımlanamaz; ancak özgül bir durumdan kaynaklanan toplumsal tepki açısından tanımlanabilir... yoksulluk benzersiz bir sosyolojik fenomendir: Birtakım bireyler tamamen bireysel bir kaderle bütünü içinde özgül bir organik konum işgal ederler; ama bu konum bu kader ve durum tarafından değil, başkalarının bu durumu düzeltmeye çalışması gerçeği tarafından belirlenir (Akt. Coser, 1977: 183).

Yoksullar, mağduriyet ve yardım haberleri söz konusu olduğunda hep edilgen cümlelerle temsil edilmekte ve hep güçsüz bir konumda kurulmaktadır. Dolayısıyla haberin söylemiyle egemen zihniyet paralellik taşımaktadır. Haber söyleminde maddi açıdan tatmin olmayı her türlü açıdan tatmin olmaya denk tutan tüketim toplumu anlayışı hararetle desteklenmektedir. Bu iki örnekte de görüldüğü gibi haber söyleminde yoksullar konuşan, anlam üreten özneler olarak değil daha çok bu üretime doğrudan katılan tarafın nesnesi olarak yansıtılmışlardır: Gaziantep Mustafa

toplum kuruluşlarının uygulamada her zaman şeffaflık, hesap verebilir ve dürüst yönetimlere sahip olmak gibi özellikler taşımadığı görülmektedir. Bu kuruluşların etkinliklerine ilişkin kapsamlı bilgilerin bulunmaması da yoksullukla mücadele konusundaki şimdiki ve gelecekteki etkilerini belirlemeyi güçleştirmektedir. iv) örgütlenme ve gelişmişlik düzeyinin birbiriyle yakından bağlantılı olmasının bir yansıması olarak, AGÜ’deki sivil toplum kuruluşlarının görece gelişmiş ülkelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Ülkeler düzeyinde de, gelişmişlik düzeyi görece yüksek bölge ve yerleşim yerlerinde yoğunlaşmaları yapısal özellikleri ve örgütlenme biçimleriyle, büyük ölçüde, var olan siyasal güç dengesini yansıtmaları, bu kuruluşların etkinlik alan ve derecesini önemli ölçüde sınırlayan unsurlar arasında yer almaktadır (2003:290).

Necati İlköğretim Okulu, “Maddi imkânı olmayan”, “Kardeş” ve “yardım eli uzanan” olarak, Uğur Koleji ise, “yardıma koşan”, “yardım elini uzatan”, “yardım kampanyası başlatan” olarak temsil edilmiştir.

Örnek 13: “Annelerinin kaderini paylaşmayacaklar”⁷³

Turkcell'in üç yıldır Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'yle (ÇDDY) yürüttüğü 'Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları' projesi geçen hafta Mardin'de 46 genç kızın yüzünü güldürdü, geleceğini aydınlattı. Yıllık 180 milyon lira tutarındaki burstan yararlanan kızlar hedeflerine bir adım daha yaklaşmış oldular. Okula gidebilmek için ailelerine yük olmayacak, defterlerini, kitaplarını ve önlüklerini artık kendi paralarıyla alabilecekler. Böylece ailelerin, 'kızları yoksulluktan okutamıyoruz' mazereti de olamayacak. 'Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları' Projesi, Doğu ve Güneydoğulu kadınlardan bazılarının belki de kaderlerini değiştirebilecek.

Harcamaları kısma, duruma göre daha ucuz malların tercihi, eğitime ve kültüre yapılan harcamaların kısılması hatta hiç pay ayrılmaması, yoksullaşmayı telafi etme biçimlerinden birkaçıdır. Örnekteki haberde de görüldüğü gibi bu kısmalardan en çok çocuklar etkilenmektedir. Eğitim sosyal bir haktır, bundan yararlanamıyor olmak ise bir hak ihlalidir. Haberde 'Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları' projesi 46 genç kıza destek olmuştur ancak bu kadarla sınırlıdır. Dolayısıyla haberde sorun tekil ve hızlıca bertaraf edilmiş gösterilmektedir. Haber yapıcısının öznel düşüncelerini yansıttığı bir başka nokta 'kızları yoksulluktan okutamıyoruz' “mazereti” dir. Çünkü bu mazeret olmaktan çok bir gerçekliği vurgulamaktadır. Bölgeler arası eşitsizliklerin açık seçik görüldüğü Türkiye’de, çocuklar ucuz iş gücü sayılmaktadır. Çevre ülkelerdeki yoğun çocuk emeği⁷⁴ kullanımının temel nedenleri olarak yoksulluk, gelir dağılımındaki eşitsizliği, iç göçü, çarpık kentleşmeyi ve aile gelirindeki hızlı düşüşleri gösterilebilir (Özdemir, Yücesan Özdemir, 2005: 8). Tabii ki, bunun nedeni, kişilerin mazeretinden çok kapitalist birikim rejimidir.

⁷³ Hürriyet, 10 Ocak 2001.

⁷⁴ Ev işlerini görmek, kardeşlerine bakmak, tarlada ya da işyerinde çalışan aile bireylerinin bakımıyla uğraşmak gibi işler genellikle kız çocukları tarafından yapılmaktadır.

Örnek 14: “Sinop'ta ahtapot gibi kadın”⁷⁵

Sinop'un Erfelek ilçesinde Ayşe Aksu adlı genç kadın, el ve ayak parmakları bir ahtapotun kolları gibi büyümesine karşın, maddi imkansızlık nedeniyle doktora gidemiyor. İlçenin Mecitdüzü köyünde oturan Ayşe Aksu (33), 18 yıl önce parmaklarında sivilceye benzer şeyler çıkınca doktora gitti. Doktorlar, karaciğerde rahatsızlık bulunduğunu belirterek, tedavi için ilaç verdi. Ancak tedaviye rağmen genç kadının sivilceleri iyileşeceğine parmakları bir anda ahtapotun kollarına benzer bir şekilde büyümeye başladı. Maddi imkansızlıklar yüzünden genç kadın bir daha doktora götürülmedi ve kaderiyle baş başa bırakıldı. Aradan geçen 15 yıla rağmen yaşama umudunu yitirmeyen genç kadın, hastalığın ayak parmaklarına da sıçraması üzerine yürüyemez ve evden dışarı çıkamaz oldu. Parmaklarının bazen çürüyerek düştüğünü ve yerine yenisinin geldiğini, bir an önce tedavi olmak istediğini belirten Ayşe Aksu, şunları söyledi: "Bu hastalık yüzünden ne gençliğimi yaşayabildim, ne de evlenebildim. Bu yüzden okula dahi gidemedim. Ellerimle bir şey tutamıyorum. Büyük acı çekmekteyim. Ailemin maddi durumu da iyi değil. Tek umudum beni tedavi ettirecek hayırsever insanların yardımını beklemek. Şu anda yürüyemiyorum. Yürüsem de insanların beni bu halde görmesini istemiyorum. Canıma kıymayı hiç düşünmedim. Tedavi olup iyileşeceğime inanıyorum." Genç kadının babası Hasan Aksu ise, "Yiyecek ekmeği zor buluyoruz, doktora nasıl gidelim. Bu acı dayanılacak gibi değil. Ne yapacağımızı şaşırdık. Bize uzanacak yardım elini bekliyoruz" dedi.

Örnek 15: “Cansu'nun dramı”⁷⁶

Doğuştan bacakları tutmayan ve sağ kolunu kullanamayan 3 yaşındaki Cansu'nun hastalığı, tahlil için gerekli paranın bulunamaması yüzünden teşhis edilemiyor. Kızını tedavi ettirmek için Artvin'den İstanbul'a gelen Ali Aydın, "Baltalimanı Hastanesi'ne başvurdum. İstanbul Tıp Fakültesi Hastanesi'ne sevk ettiler. Yeşil kartım olmasına rağmen, tahliller için para istediler. Gerekli parayı bulamadım. Cansu belki de yürüyecek. Yavrum için, hayırsever insanların desteğini bekliyorum" dedi. İnşaat işçisi Ali Aydın, kızı Cansu'ya deva bulmak için, 2 ay önce ailesini de yanına alarak İstanbul'a geldi. Aydın, eşi Selvi, 3 çocuğu, annesi ve kayınbiraderine önce İstanbul Büyükşehir Belediyesi sahip çıktı. Ancak belediye, bir süre sonra fert başına 2 milyon lira isteyince, Aydın Ailesi yağmurlu bir günde sokakta kaldı. Perişan olan aileyi sokaktan kurtaran işadamı Güner Coşkun "Cansu'nun tedavisi için bu insanlara yardım etmeliyiz" dedi.

Yoksulluğun sembolik göstergelerinden biri, sağlığını kaybetmektir. Yoksullar için hastalık, güçlkle korunan yaşam dengesinin alt üst olması

⁷⁵ Hürriyet, 10 Mart 2001.

⁷⁶ Hürriyet, 11 Mart 2001

demektir. Bu nedenle sağlıklı koşullarda hastalanma riski yüksek olan yoksullar için, hasta olmak hem çalışmamak hem de yaşam koşullarının iyiden iyiye ağırlaşması demek. Kısaca hastalık yoksulluğu çoğaltmaktadır. Bugün binlerce insan enformel sektörde ve sosyal güvencesiz çalışmaktadır. Ancak parası olanların gidebildiği hastanelerin yaygınlaşmaya başlamasının yanı sıra sağlık alanında sosyal politikalardan giderek uzaklaşmaya başlanmıştır. Yoksullar kamusal yaşamın yanı sıra, kamusal hizmetler alanının da dışında bırakılmaktadır. Bu ise, modern devletin en büyük vaadi olan fırsat eşitliğinin sadece söylemden öteye gitmediğinin resmidir. Diğer yandan Erdoğan'ın (2007: 61) belirttiği gibi yoksulluk ile sağlık arasındaki ilişkinin matrisi bedendir, yoksulluk bedene kazınır ve bedende cisimleşir, yani yoksul bedeni tahakküm ve sömürünün şiddetinin asıl nesnesidir⁷⁷.

Haberde *“kaderiyle baş başa bırakıldı”, “Tek umudum beni tedavi ettirecek hayırsever insanların yardımını beklemek”, “dram”, “Yavrum için, hayırsever insanların desteğini bekliyorum”, “Aydın Ailesi yağmurlu bir günde sokakta kaldı”* gibi cümlelerle okuyucunun duygularına seslenilmektedir. İlk örnekteki Ayşe Aksu'nun parmaklarının çürüyüp yerine yenilerinin çıkması, yoksulların “biz”den farklı oldukları hakkında daha ne kadar ileri gidilebileceğinin örneğidir. “Gerçekdışı”, “ucube” yoksullar da zaten evlerinden çıkabilecek durumda değildir.

Örnek 16: “Oğlunun cenazesini senet karşılığında aldı”⁷⁸

Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nde 11 ay tedavi gördükten sonra ölen oğlunun cenazesini senet karşılığında alabilen baba, 15 metre boyundaki 5 milyar liralık fatura bedelini ödeyebilmek için kamyonunu satılığa çıkardı.

Samsunlu Emsal Mutlu'nun, 7 yaşındaki oğlu Doğanay Mutlu, bağırsak kanseri teşhisiyle Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'ne tedavi altına alındı. Hastanede 11 ay tedavi gören 7 yaşındaki

⁷⁷ Erdoğan yaptığı yüz yüze görüşmelerde, yoksulluk ile sağlıksızlık arasında birbirini besleyen döngüsel bir ilişkinin oluşunu belirtir; yoksulluk sağlık olanaklarından yoksunluğa yol açarken, hastalık yoksulluğu derinleştirmektedir, beden bu döngünün yazım yüzeyi haline gelmektedir (2007: 61).

⁷⁸ Hürriyet, 26 Şubat 2001

Doğanay, yapılan müdahalelere rağmen kurtarılamadı. İki çocuk babası Emsal Mutlu, oğlunun cenazesini almak için hastaneye gittiğinde, toplam 5 milyar lira tutan 15 metre boyundaki faturayı görünce şaşkına döndü. Bağ-Kur üyesi olduğunu bildiren acılı babaya, fatura bedelini yatırdıktan sonra oğlunun cenazesini alabileceği iletili.

Çaresiz baba, hastane yöneticilerinin senet düzenlemesi karşılığında cenazesini alabildi. Dertli baba, parayı ödeyebilmek için geçim kaynağı olan kamyonunu satılığa çıkarmak zorunda kaldığını belirterek, duygularını şöyle anlattı: "Bağ-Kur'un hastane bedelini ödeyeceğini sanmışım. Hastane yöneticileri, büyük bir yardımseverlik yaparak bana senet karşılığında faturayı verdiler. Ancak Bağ-Kur, vezne alındısı istiyor. Parayı hastaneye yatırmadığım için vezne alındısı vermiyorlar. Ben parayı nereden bulacağım. Ancak senet yaptık. Parayı Bağ-Kur'dan alıp, hastaneye yatıracağım. Parayı alamıyorum. Çaresiz kaldım. Kamyonumu satmaktan başka çarem kalmadı" diye konuştu. Çocuğunun acısının yanında ikinci bir şok yaşadığını anlatan Emsal Mutlu, "Bu bürokratik engeller kaldırılmalı. İnsanlara çektiği acı zaten yetiyor. Bir de böyle acılar yaşatılmasın" dedi. Bu arada, Bağ-Kur İl Müdürü Hami Yücel, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi ile anlaşmalarının bulunmadığını belirterek, "Hasta sahibi hastaneye fatura bedelini öder, daha sonra bize vezne alındısı ve faturayla başvurur. Hasta sahiplerine fatura bedelleri, sırayla ödenir. Yapacağımız başka birşey yok" diye konuştu.

Haberlerde tasvir edilen yaşamlar rasgele durumlar ve olaylar olarak sunulurlar. Dolayısıyla haberde yoksulluk sorunu kendi kaderine ve şanssızlığına bağlanmıştır. Yaşanan olay bütün çıplaklığıyla yoksulluktur. Ancak olay dramatize edilmiş, "çaresiz baba" ve "dertli baba" nitelendirmeleriyle verilerek yoksulluk kişisel şartların bir boyutu olarak sunulmuştur. Buna yol açan sosyo-ekonomik arkaplana ve bağlama yer verilmemiştir. Haberde faturanın boyutlarına yapılan vurgu, somut bir durum karşısında haber yapıcının aldığı daha somut (!) tavrın bir göstergesidir.

Örnek 17: "Mezarıcı'nın annesi sokağa atıldı"⁷⁹

Almanya'da yaşamını sürdüren ve kendini Mesih ilan eden eski milletvekili Hasan Mezarıcı'nın annesi Fikriye Çil, kirasını ödeyemediği evden atılınca, sokakta kaldı ve hastaneye kaldırıldı. Yeşilyurt semtindeki evinden kirayı ödeyemediği için zorla çıkarılan 63 yaşındaki Çil, geçen pazartesi sabahı saat 06.00'da sokakta donmak üzereyken vatandaşlar tarafından bulundu. Vatandaşların 112 Acil Servisi'ni araması üzerine Çil, SSK Bozyaka

⁷⁹ Hürriyet, 6 Şubat 2001

Eğitim Hastanesi Acil Servisi'ne götürüldü. Tedavi altına alınan  il'in görme ve duyma zorluğu çektiği belirlendi. Konuşmakta zorlanan Fikriye  il'in kalp ve tansiyon sorununun da bulunduğu açıkladı.

Sosyal Refah Devletinin tasfiyesi ile birlikte geleneksel dayanışma ağlarının zayıflaması, toplumdan yalıtılmış, tek başına yaşayan kişilerin hızla çoğalmasına neden olmuştur. Yoksulların haber yapılma sebeplerinden biri de medyatik kişilerle bağının olmasıdır.

SONUÇ

Bu çalışma haberlerde yoksulluğun temsillerini incelemiştir. İlk olarak yoksulluğun hangi haberlerle gündeme taşıdığına bakılmıştır. Yapılan çözümlemelerde haber medyası yoksulluğu dört nedenle gündeme taşıdığı tespit edilmiştir. Bunlardan ilki kurum ve kuruluş açıklamalarına dayalı olarak istatistik veriler çerçevesinde gündeme gelen yoksulluktur. Bu haberlerde yoksulluk rakamlarla ifade edilmiş ve haberler yapılırken kaynak kişilerin açıklamalarına yer verilmiştir. Bir diğeri toplumsal istikrarsızlık olaylarıyla ilişkili olarak gündeme gelen yoksulluktur. Bu haberlerde yoksulluk suçla bağlantılı olarak gündeme taşınmıştır. Bir diğeri dramatik olaylar çerçevesinde yoksulluğun gündeme taşınmasıdır. Ve son olarak yoksulluk yardım haberleriyle gündeme taşınmıştır. Bu haberlerde yoksullar mağduriyetleri üzerinden gündeme taşınmışlardır.

Bir diğeri çözümleme haberlerde kullanılan söyleme yöneliktir. Bu çözümlemede şu bulgulara ulaşılmıştır; Neoliberal ideolojinin özelliklerinden biri, insanları sınıfsal gerçekleri yerine sosyal ve ahlaki sorunlar üzerinden tanımlamasıdır. Bu bakış açısı kapitalist mülkiyet ilişkilerini ve ezen-ezilen arasındaki çelişkileri yok saymaktadır; dolayısıyla haber söyleminde de, maddi açıdan tatmin olmayı her türlü açıdan tatmin olmaya denk tutan tüketim toplumu anlayışı hararetle desteklenirken, yoksulluğu/yoksulları üreten ekonomik gerçeklikler görmezden gelinmiştir. Suç ve dram haberlerinde yoksulluk bir psikopatoloji durumu olarak sunulmuş, failin ekonomik gerçekliği yok sayılmış ve toplumsal hiyerarşi meşrulaştırılmıştır. Sonuç olarak yoksulluk haberleri küresel kapitalizmin işleyişini ve ona içkin olan eşitsiz gelişmeyi, sınıf ilişkilerini yok saymaktadır. Haber söylemlerinde yoksulluk sadece beslenme, barınma gibi maddi bir olgu olarak yer verilmiştir. Oysa yoksulluk sadece bunlar değildir, bunlarla birlikte insani bir varoluş sorunudur. Egemen haber medyası, yoksulluk sorununu sadece iktisadi terimlerle açıklamayı tercih etmektedir. Çünkü nedenlerine ilişkin bir açıklama beraberinde içinde bulunduğu sistemin güç/iktidar yapılarını ve

bunların yarattığı eşitsiz toplumsal düzenin sorgulanmasını gerektirecektir. Dolayısıyla yoksulluk haberlerinde “ne” olduğu yazılmış, “neden” olduğu ise karanlıkta bırakılmıştır; nedenlerine yapılması gereken eleştiri yoksulluğun sonuçlarına yapılmıştır. Haberlerde yoksulluk güç/iktidar sahiplerinden alınan ödünç söylemleriyle kurulmuştur. Bu şekilde haber medyasında yoksulluk tesadüfî, tekil, hızlıca bertaraf edilebilen bir durum olarak resmedilmiştir. Dolayısıyla egemen ideolojinin söylemi tek çözüm yolu olarak sunulmuş, yoksulluğa ilişkin kamusal tartışmalar, alternatif söylemler yok sayılmıştır. Haber söyleminde yoksullar konuşan, anlam üreten özneler olarak değil daha çok kendisine yardım eli uzanan, mağdurlar olarak yansıtılmışlardır. Ancak suç, şiddet, ölüm gibi haberlerde özne olan yoksullar, bu haberlerde toplumsal değerleri tehdit eden, sapkın “öteki” olarak kurulmuştur. Böylece yeni ekonomik sistemin tüketemeyen yoksulları suç üzerinden tanımlanarak sadece ekonomik alandan değil, bunun yanında toplumsal ve kültürel alanlardan da dışlanmaktadır. Dolayısıyla yoksulluğu suç ve şiddet gibi unsurlarla açıklamak, yoksulları dışlayıcı bir söylemin parçası haline gelmektedir ve yoksulluk ekonomik bağlamından soyutlanarak katı bir ahlakilik üzerinden sunulmaktadır.

Bütün bu tespitlerin yanı sıra sonuç bölümünü Yıldırım Türker’in “yoksulluk çirkindir” yazısından bir alıntıyla bitirmek anlamlı görünmektedir: *Açlığın tezahürü iştah kaçırrır. Yiyecek yardımı kuyruklarında birbirini paralayan açların görüntüsü her türlü tartışmayı, her türlü gündemi hoyratça anlamsız kılar. Açların orta yerde, tokların gözü önünde bir torba erzak için vahşileşmesinin yanında hiçbir sözün ağırlığı kalmaz. Yok saymak, görmezden gelmek, aymazlıktan öte hayatın affetmeyeceği bir suçtur. Görenleri yoksulluk edebiyatı yapmakla, dünyanın gerisinde kalmış olmakla suçlayanlar da bu aymazlardır işte. Sınıf ayrımcılığıyla, kini kışkırtmakla, yoksulları ayaklanmaya teşvikle suçlarlar, görenleri. Oysa yoksulun kin üretebilmesi, isyan duygusuyla kavrulması için sınıf bilinci edinmesi, adalet duygusunun sarsılması, özgürlük heyecanına gem vuramaz hale gelmesi hiç*

gerekmez. Yoksul, gösteri ve nispet dünyasında er geç bir gün nefesine yenilecek, faul yapacaktır.

KAYNAKÇA

AKKAYA, Yüksel; “Göç, Yoksulluk ve Kentsel Şiddet”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİ Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 203-215.

AKTAŞ, Erkan; **Küreselleşme, Yoksulluk ve GDÜ**, (Erişim) www.bigazete.com 12.12.2006.

AKYILDIZ, Hüseyin; “Demokrasi ve Ekonomi”, **Demokrasi Dosyası**, Haz.: Kamil B. Raif, B. Jülide Mollaoğlu, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 475-483.

ALADA, Adalet; v.d; “Küreselleşme, Yoksulluk ve Şiddet Bağlamında Sokak Çocukları”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİ Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 235-269.

ALANKUŞ-KURAL,Sevda; “Türkiye’de Medya, Hegemonya ve Ötekinin Temsili”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 89, 2001, s. 76-110.

ALTHUSSER, Louis; **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991.

AMİN, Samir; **Küreselleşme Çağında Kapitalizm**, Çev. V. Eranus, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999.

ASLAN, Kemal; **Haber Nasıl Okunur?**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2004.

ATABEK, Gülseren Şendur; ATABEK, Ümit; **Medya Metinlerini Çözümlmek İçerik, Göstergibilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri**, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2007.

ATEŞ, Kazım; “**Türkiye’de Aşağı Sınıflar, Suç ve İktidar**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 2002.

BAUMAN, Zgymunt; **Çalışma, Tüketiciilik ve Yeni Yoksullar**, Çev. Ümit Öktem, İstanbul, Sarmal Yayınları, 1999.

BENNET, Tonny; “Media, Reality Signification”, **Culture, Society and the Media**, Routledge, London, 1988, s. 287-307.

BHALLA, A.S., LAPEYRE F.; **Poverty and Exclusion in a Global World**, New York, Palgrave Macmillan, 2004.

BORA, Aksu; “Kadınlar ve Hane: Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?”, **Yoksulluk Hâlleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Ed. Necmi Erdoğan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 97-132.

BORATAV, Korkut; “İstikrar ve Yapısal Uyum Politikalarının Bir Bilançosuna Doğru” , **Cahit Talas’a Armağan**, Der. A. Işıklı, M. Gülmez, Ankara, MB Yayınları, 1990.

BOURDİEU, Pierre; **Pratik Nedenler**, Çev. H. Tufan, İstanbul, Kesit Yayıncılık, 1995.

BUĞRA, Ayşe; “Ekonomik Kriz Karşısında Türkiye’nin Geleneksel Refah Rejimi”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 89, Yaz 2001, s. 22-30.

BURTON, Graeme; **Görünenden Fazlası-Medya Analizlerine Giriş**, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1995.

CAN, Kemal; “Şanlıurfa’da Yoksulluk Manzaraları”, **Yoksulluk Hâlleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Ed. Necmi Erdoğan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 293-306.

CANGIZBAY, Kadir, **Hiçkimsenin Cumhuriyeti**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2000.

CANGIZBAY, Kadir; “Globalleşme mi, Küreselleşme mi?”, **Komprador Rejimin Anatomisi**, Özgür Üniversite Kitaplığı: 02, Ankara, 2000, s. 151-164.

CHOSSUDOVSKY, Michel; “**Global Poverty in the Late 20th Century**”, (Erişim) <http://mtholyoke.edu/acad/intrel/chossu.htm>, 03 Mart 2006.

CHOSSUDOVSKY, Michel; **Yoksulluğun Küreselleşmesi**, İstanbul, Çiviyazıları, 1999.

ÇAĞLAYAN, Handan; “Küreselleşme ve Kadın Emeği” **İkinci Bilim ve Siyaset Dergisi**, Yaz-Sonbahar 2001, sayı 1, s.186-195.

ÇINAR, M; “Küresel Sermaye ve Ulus Devlet”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 62, 1993, s. 78-85.

ÇİĞDEM, Ahmet; “Yoksulluk ve Dinsellik”, **Yoksulluk Hâlleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Ed. Necmi Erdoğan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 203-247.

DAĞTAŞ, Erdal; “Küreselleşme ve Yeni Kimlik Politikaları Çerçevesinde Mikro-Milliyetçiliğin Yükselişi” **İletişim**, 2001, Sayı 12, s. 101-125.

DEMİRBİLEK, Özlem; “**Sağlıkta Neo-liberal Dönüşüm ve Sağlık Hakkı Mücadelesi**” (Erişim) http://www.toplumsal hukuk.org/yazi_oku.asp?sayfa_no=131&b=saglikta_neo, 15 Ocak 2008

DPT; **Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler**, DPT-2375, ÖİK-440 Ankara, 1995.

DURŞUN, Çiler; “Türkiye’de İşçi Sınıfı Kimliğinin Medyada Temsili: 1970-1997”, **Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi**, Der. Çiler Dursun, Ankara, Elips Yayınları, 2004, s. 309-353.

EAGLETON, Terry; **İdeoloji**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996.

ERCAN, Fuat; “**Neo- Liberal Eğitim Politikalarının Anatomisi İçin Alternatif Bir Çerçeve**”, (Erişim) <http://www.oes.edu.tr/yazi4.html>. 15.10.2008.

ERDOĞAN, İrfan; KORKMAZ, Alemdar; **Öteki Kuram**, Ankara, Erk Yayınları, 2002.

ERDOĞAN, İrfan; **İletişimi Anlamak**, Ankara, Erk Yayınları, 2002.

ERDOĞAN, Güzin; “**Türkiye’de Yoksulluk: Boyutu ve Profili**”, (Erişim) http://www.dapaturk.com/pub/yoksullukla_mucadele.pdf. **DİE**, 19.10.2008.

ERDOĞAN, Necmi; “Yoksulları Dinlemek”, **Yoksulluk Hâlleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Ed. Necmi Erdoğan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007a, s. 13-26.

ERDOĞAN, Necmi; “Garibanların Dünyası: Türkiye’de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar”, **Yoksulluk Hâlleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Ed. Necmi Erdoğan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007b, s. 29-46.

ERDOĞAN, Necmi; “Ağır Çekim Yoksulluk”, **Yoksulluk Hâlleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Ed. Necmi Erdoğan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007c, s. 307-312.

ESER, Uğur; “Piyasa Ekonomisi, Devlet ve Demokrasi”, **Demokrasi Dosyası**, Haz.: Kamil B. Raif, B. Jülide Mollaoğlu, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 496-515.

ERMAN, Tahire; “Kent Yoksulu ve Şiddet: Gecekondlu Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİ Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 193-202.

FEJES, Fred; “Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri Yok Olan İzleyici Sorunu”, Çev. ve Der. Mehmet Küçük, **Medya İktidar İdeoloji**, Ankara, Ark Yayınevi, 1999, s. 309-329.

GERAY, Haluk; **Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2004.

GÖKTÜRK, Atilla; “Kentsel Haklar Kent Yoksullarını Kapsar İse...”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİ Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 217-233.

GÜNEŞ, Zeynep; “**Küreselleşme ve Mai**”, (Erişim), http://www.marksist.com/zeynep_gunes/kuresellesme_ve_mai.htm 19.11.2007.

HALL, Stuart v.d.; **Policing the Crisis: Mugging, the state and Law and Order**, London: MacMillan, 1978.

HALL, Stuart; **Thatcherism and The Crisis of The Left: The Hard Road to Renewal**, Verso, London, 1990.

HALL, Stuart; “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü”, Çev. ve Der. Mehmet Küçük, **Medya İktidar İdeoloji**, Ankara, Ark Yayınevi, 1999, s. 77-126.

HALL, Stuart; “Kültür, Medya ve İdeolojik Etki”, Çev. ve Der. Mehmet Küçük, **Medya İktidar İdeoloji**, Ankara, Ark Yayınevi, 1999, s. 199-244.

HELVACI, Nevzat; “Şiddet, Yoksulluk ve İnsan Hakları (Silahlanma, Savaş, Terör, İşkence)”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİ Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 408-414.

HIRST, P, THOMPSON G; **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev. Ç. Erdem, E. Yücel, Ankara, Dost, 1998.

IŞIK, Oğuz; PINARCIOĞLU, M. Melih; **Nöbetleşe Yoksulluk Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

IŞIK, Oğuz; PINARCIOĞLU, M. Melih; “1980 Sonrası Dönemde Kent Yoksulları Arasında Güce Dayalı Ağ İlişkileri: Sultanbeyli Örneği”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 89, 2001, s. 31-61.

İNCEOĞLU, Yasemin; “**Kitle İletişim Araştırmalarında Medya-İktidar İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi**”, (Erişim), http://www.acikradyo.com.tr/default.aspx?_mv=a&aid=15894, 15,10,2008.

İNSEL, Ahmet; “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 89, 2001, s. 62-72.

İNAL, Ayşe; “Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 67, 1995, s. 111-135.

İNAL, Ayşe; **Haberi Okumak**, İstanbul, Temuçin Yayınları, 1996.

İRVAN, Süleyman; “Gündem Belirleme Yaklaşımı”, **İletişim**, Bahar 2001, s. 109-136.

KAYGALAK, Sevilay; “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği”, **Praksis**, Sayı 2, s. 124-172.

KILIÇBAY, Mehmet Ali; “Eski bir Hikayenin Yeni Adı: Globalleşme”, **Karizma**, Sayı 4.

KOCAOĞLU, M; **Sosyal Politika**, TUHİS Yayını, Ankara, 1997.

KORAY, Meryem, ALEV, Hülya; “Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımının Gerekliliği”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİ Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 441-466.

KORAY, Meryem; “Gerçeklerin “Stilize” Edildiği Bir Dünyada “Ötekileşen” Yoksulluk”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 89, 2001, s. 218-219.

KORAY, Meryem; “Küreselleşmeye Eleştirel Bir Bakış Yeni Bir Küresel Anlayışın ve Örgütlenmenin Kaçınılmazlığı”, **Petrol-İş Yıllık 2000-2003**, (Erişim) http://www.petrol-is.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/02_elestiri/index.htm, 15 Haziran 2006.

KORAY, Meryem; “Reel Küreselleşme veya Küreselleşmenin Realitesi”, **Çalışma ve Toplum Birleşik Metal İş Ekonomi ve Hukuk Dergisi**, Sayı: 7, 2005, (Erişim) <http://www.calismatoplum.org/sayi7/makale1.pdf>, 15 Haziran 2006.

KÜMBETOĞLU, Belkıs; “Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİ Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 129-142.

LAÇİNER, Ömer; “Bir Süreç ve Durum Olarak Yoksullaşmayı Sorgulamak”, **Yoksulluk Hâlleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Ed. Necmi Erdoğan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 313-324.

LOÏC, J., D. Wacquant; “**The Rise of Advanced Marginality: Notes on its Nature and Implications**”, (Erişim)

http://sociology.berkeley.edu/faculty/wacquant/wacquant_pdf/RISEOFADVANCEDMARGINALITY.pdf, 29.Kasım.2007.

MANDEL, Ernest; **Marksist Ekonomi Kuramına Giriş**, Çev. Ali Ünlü, İstanbul, Kuram Yayınları, 1998.

MARX, Karl; **Kapital**, Çev. Alaattin Bilgi, Ankara, Sol Yayınları, 1.Cilt, 1997.

MARX, Karl; ENGELS, Frederic; **Komünist Manifesto**, Çev. Süleyman Arslan, Ankara, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1976.

MATTELART, Armand; **İletişimin Dünyasallaşması**, Çev. Halime Yücel, İstanbul: İletişim, 2001.

McCHESNEY, Robert W.; “Küresel İletişimin Politik Ekonomisi”, Çev. Nil Sinem Çingir vd., **Kapitalizm ve Enformasyon Çağı**, Der.: McChesney, Robert v.d., Ankara, Epos Yayınları, 2003, s. 7-39.

MUTİOĞLU, Halil; “**Küreselleşme ve E-(tik) Devlet**” (Erişim) www.bilgiyonetim.org.tr-nt&Start=1&Count=15&Expand=7, 12 Kasım 2007.

MUTMAN, Mahmut; “Televizyonu Nasıl Sorgulamalı?”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:67, Güz 1995, s. 26-71.

OCAK, Ersan; “Yoksulun Evi”, **Yoksulluk Hâlleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Ed. Necmi Erdoğan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 133-173.

ORUÇ, Yeşim M; “Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 89, Yaz 2001, s. 73-87.

ÖNDER, Harun; ŞENSES, Fikret; “**Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi**”, (Erişim)

<http://dusuncekahvesi.googlepages.com/tr.de.yoksulluk.onder-senses.pdf>, 30 Kasım 2007.

ÖZBEK, Nadir; “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 92, s. 14.

ÖZBUDUN, Sibel; “Küresel Bir “Yoksulluk Kültürü” mü?”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİ Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 53-69.

ÖZDEK, Yasemin; “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİ Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 1-44.

ÖZDEMİR, Murat; YÜCESAN-ÖZDEMİR Gamze; “Küresel Kapitalizmde Çocuk Emeginin Ekonomi Politikası: Çocuk İşçileri ‘Oyun’ Hakkı Var mıdır?”, **Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, Temmuz-Ağustos-Eylül, 2005, s. 8-16.

ÖZDEMİR, Süleyman; **Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme**, (Erişim) http://www.sosyalsiyaset.com/documents/refah_devleti_ustlendigi_gorvrlr.htm . 22.02.2008.

ÖZGEN, H. Neşe; “Kentte Yeni Yoksulluk ve Çöp İnsanları”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 89, 2001, s. 88-99.

ÖZKAZANÇ, Alev; “Örgütlü Modernliğin Çözülmesi Sürecinde Suçun Yeniden Siyasallaşması”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİ Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 381-394.

ÖZUĞURLU, Aynur; “Yoksulluk Kavramına “Çöplük”ten Bakmak”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİ Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 175-192.

PAKSOY, Sadettin; “Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Serbest Piyasa Ekonomisi”, **Demokrasi Dosyası**, Haz.: Kamil B. Raif, B. Jülide Mollaoğlu, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 516-541.

SALLAN- GÜL, Songül; “ Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİE Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 107-118.

SAPANCALI, Faruk; “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, **Sosyal Adalet İçin Ekonomi Politikaları 2. Ulusal Sosyal Politika Kongresi**, Yay. Haz.: Perihan Sarı, Ankara, Öncü Basımevi, 2007, s. 237-286.

SERTLEK, Tufan; “Küreselleşmenin Emekçiler Üzerindeki Etkileri”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİE Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 317-321.

SOMÇAĞ, Selim; “**Küreselleşme Nedir?**”, (Erişim) http://uiportal.net/e107_plugins/content/content.php?content.192, 26 Ocak 2008.

SUĞUR, Nadir; “Küreselleşme Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme”, **Birikim**, Sayı 73, 1995.

ŞENSES, Fikret; “Neoliberal Ekonomi Politikaları, İşgücü Piyasaları ve İstihdam”, **Petrol-İş Yıllık 2000-2003**, (Erişim) http://www.petrolis.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/07_neoliberal/index.htm, 15 Haziran 2006.

ŞENSES, Fikret; **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

TABB, K. William; **Ahlaksız Fil 21. Yüzyılda Küreselleşme ve Sosyal Adalet Mücadelesi**, Çev. Ercüment Özkaya, Epos Yayınları, Ankara, 2002

THOMPSON, J. B.; **Studies in The Theory of İdeology**. Cambridge: Polity Pres, 1984.

TOKSÖZ, G; **Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik Üzerine Güncel Tartışmalar**, Ankara, İmaj Yayınları, 1999.

TÜİK, **Türkiye İstatistik Yıllığı 2005**, Yayın no. 3009, Ankara 2006.

UĞUR, A. Atilla; “Demokrasi”, **Demokrasi Dosyası**, Haz.: Kamil B. Raif, B. Jülide Mollaoğlu, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 219-228.

ULUÇ, Güliz; **Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı Olanaklar-Sorunlar-Tartışmalar**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2003.

UNCHR; **Economic Social and Cultural Rights** 2004, (Erişim) <http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/FramePage/Docs%20CHR?OpenDocume>, 01 Haziran 2007.

UNDP; “Defining and Measuring Human Development”, **Human Development Report 1990**, (Erişim)http://hdr.undp.org/reports/global/1990/en/pdf/hdr_1990_ch1.pdf, 01 Haziran 2006.

UNDP; **Human Development Report 1999**, (Erişim) http://hdr.undp.org/reports/global/1999/en/pdf/hdr_1999_ch1.pdf, 15 Ekim 2007.

USER, İnci; KÜMBETOĞLU, Belkıs; KOLANKAYA, Tolunay; “Şiddete İlişkin Bir Bilinç Yükseltme Çalışması”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİE Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 157-174.

ÜLKÜ, Güler; “Söylem Çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve Van Dijk Yöntemi”, **Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi**, Der. Çiler Dursun, Ankara, Elips Yayınları, 2004, s. 371-389.

ÜŞÜR, İşaya; “Küreselleşme ve Yoksulluk”, **Yoksulluk, şiddet ve İnsan Hakları**, Ed. Yasemin Özdek, Ankara, TODAİ Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 2002, s. 45-52.

VAN DİJK, T.A.; “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, Çev. ve Der. Mehmet Küçük, **Medya İktidar İdeoloji**, Ankara, Ark Yayınevi, 1999, s. 331-395.

VAN DİJK, T.A.; “Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinler Arası Çözömlenmesi”, Çev. Ümit Atabek, Der. Gülseren şendur Atabek ve Ümit Atabek, **Medya Metinlerini Çözömllemek İçerik, Göstergibilim ve Söylem Çözömlleme Yöntemleri**, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2007, s. 164-177.

WORLD BANK; **World Development Report 2000/2001**, Attacking Poverty, Washington, 2001, s. 62.

YAYLA Atilla; **Liberalizm**, İstanbul, Plato Film Yayınları, 2003.

EK 1: Çözömlenen Hürriyet Gazetesi Haberleri Tablosu

Ocak 2001 Haberleri	
Haber Tarihi	Haber Başlığı ⁸⁰
1 Ocak	Kapkaççı çete, ‘çocuk yaşta’ diye yine sokağa
1 Ocak	Katil, bahçıvan
1 Ocak	Karısını 5 yerinden bıçakladı
2 Ocak	1.5 trilyonluk bileti hastane önünde sattı
2 Ocak	Eksi 20 derecede oryantal
2 Ocak	Ellerine kelepçe takıp kendini astı
2 Ocak	“Az gelişmişlerin sayısı artıyor”
2 Ocak	“Adana eğitimsiz göç alıp eğitimli göç veriyor”
3 Ocak	Bir köle ticareti eksikti
3 Ocak	Hastane komedisi
3 Ocak	Havalanında intihar
3 Ocak	Depremzede kadınların 'dayak' şikayeti
5 Ocak	Eşi kazada ölen kadın, ‘töre tazminatı’ istedi
5 Ocak	Afla çıkan hırsız çalarken yakalandı
5 Ocak	Kürtçe yayın isteyenlerin oranı yüzde 9.7
7 Ocak	Yoksulluk sınırı 629 milyon lira

⁸⁰ Haber başlıklarında özgün yazım ve noktalamaya bağlı kalınmış, herhangi bir düzeltme yapılmamıştır.

9 Ocak	Mülteci cesetleri üniversiteye verilecek
10 Ocak	Kız arkadaşı uğruna kalbinden bıçaklandı
10 Ocak	“Annelerinin kaderini paylaşmayacaklar”
11 Ocak	Uğur Koleji'nden Gaziantep'e yardım eli
15 Ocak	‘Kardeş’e destek
20 Ocak	Banliyö treninde dehşet
21 Ocak	İşsizlerin bir ay içinde iş bulma olanağı yok
24 Ocak	Afla çıktı 13 araba çaldı
24 Ocak	Katili izmaritteki kan ele verdi
24 Ocak	Dünya’da 160 milyon işsiz var
25 Ocak	Ailenin mal varlığı iştahını kabartmış
26 Ocak	Babasını öldürüp bahçeye gömdü
27 Ocak	Kolici katili kan tutuyormuş
28 Ocak	Sokak çocukları için yarıştı
28 Ocak	1.5 milyon çocuk sokakta
28 Ocak	Tinercilerin hali içler acısı
30 Ocak	Dehşet itiraflar
31 Ocak	AB’de işsizlik oranı yüzde 8.1
Şubat 2001 Haberleri	
1 Şubat	Cinayette 5 kişiden 5 senaryo
4 Şubat	Öldürmek bana zevk veriyor

6 Şubat	Mezarıcı'nın annesi sokağa atıldı
10 Şubat	5 günde 200 milyar
11 Şubat	Şoför babanın pilot kızı
11 Şubat	Tazminatı alabilmek için harç parası arıyor
12 Şubat	Sinema, sanki büyük televizyon
13 Şubat	Ayşen'in ailesi inek satıp harç ödeyecek
13 Şubat	Yoksulluk sınırı 650 milyon
14 Şubat	6 kişinin katil zanlısı: Ganimet için öldürdüm
15 Şubat	22'lik terminatör 7 kişiyi öldürmüştü
16 Şubat	Başbakanlık, Batman'daki intiharları inceledi
18 Şubat	Köpek tecavüzcüsü eşekte yakalandı
21 Şubat	Türkiye'de 1.4 milyon işsiz var
22 Şubat	Öğretmenle 4 çocuğu öldü, anne komada
24 Şubat	Gürtuna tinercileri dönerciye götürdü
25 Şubat	İnanılmaz kader
25 Şubat	D-8 zirvesinde yoksulluk vurgusu
25 Şubat	Soyduğu adama satış yaparken yakalandı
26 Şubat	Oğlunun cenazesini senet karşılığında aldı
26 Şubat	Ödü patladı
26 Şubat	Yoksulluk sınırı 549 milyon lira
26 Şubat	Afla çıktı çaldı

Mart 2001 Haberleri	
2 Mart	Türkiye'nin altı resmî seri katili var
3 Mart	Bayram önlemleri
5 Mart	Ödüllü kapkaççı avı
6 Mart	Sokak çocukları özel şirketlere emanet
7 Mart	Türkler yolsuzluğu önemsemiyor
7 Mart	Çocuklarını çalıştıran 21 aileye ceza verildi
7 Mart	Kadın-erkek eşitliğinde yaya kaldık
8 Mart	Türkler için yolsuzluk önemli bir sorun değil
9 Mart	Çifte cinayetin sırrı çözülmedi
9 Mart	Yoksulluk sınırı 664 milyon lira
9 Mart	Ahmet Ercan: İstanbul depreminde 3.6 milyon insan mağdur olacak
9 Mart	Gecekonduların yerine ahşap evler inşaa edilecek
9 Mart	Fak-Fuk-Fon sevindirdi
10 Mart	1 milyon ahşap konuta ay sonunda start
10 Mart	Sinop'ta ahtapot gibi kadın
11 Mart	Kapkaç terörüne dikkat!
11 Mart	Cansu'nun dramı
13 Mart	KESK: Yüzde yüz zam dahi yetmez
17 Mart	Türkiye, gelişmekte olanların en fakiri

18 Mart	Vatandaşın ekonomik tercihleri bambaşka
19 Mart	Kişi başı milli gelirden 7 yıl geriye gidiyoruz
26 Mart	Bakırköy'den Bolluca Çocuk Köyü'ne destek
26 Mart	Seri katil: İçimdeki sese uydum
27 Mart	Bir yılda dokuz eşcinsel öldürüldü
27 Mart	Palyaçolu 23 Nisan
28 Mart	Yoksulluk sınırı, 580 milyona dayandı
30 Mart	İntihar kervanında 13 çocuklu bir anne
31 Mart	25 yılda 30 bin intihar

ÖZET

KESİCİ, Elif. Yoksulluğun Medyada Temsili: Gazete Haberleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Yoksulluk olgusu, küreselleşmeyle birlikte gitgide derinleşen ve dünya çapında yaygınlaşan bir insanlık sorunu olmayı sürdürmektedir. Dolayısıyla insanları tüketim üzerinden tanımlayan neoliberal süreç ve bu sürecin söylem seçkinleri medya ürünleri üzerinden yoksulluğun “ne” olduğunu tanımlamaktadırlar. Yoksulluğu toplumsal ve tarihsel bağlamından soyutlayarak o an içinde değerlendirmek, simgesel şiddetin bir biçimidir. Yoksulluğun medyada -özelde Hürriyet gazetesi haberlerinde- temsilini değerlendiren bu çalışma; medyanın, yoksullukla ilgili haberlerinde toplumsal güç/iktidar ilişkilerini nasıl kurup ve nasıl ürettiğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler

1. küreselleşme,
2. yoksulluk,
3. yeni yoksulluk,
4. haber söylemi,
5. söylem çözümlemesi.

ABSTRACT

KESİCİ, Elif. Representation of Poverty in the Media: Newspaper News, Master of Arts Thesis, Ankara, 2008

Poverty fact continues to be a humanity problem which increasingly gets deeper and becomes widespread with globalization. Consequently, neoliberal process which defines people with consumption and outstandings discourse of this process describes “what is poverty?” on the media product. This study which evaluates representation of poverty in media -especially Hürriyet Newspaper news- purpose to show that the media how set up and produce social power/potency in news about poverty.

Key Words

1. globalization,
2. poverty,
3. new poverty,
4. news discourse,
5. discourse analysis.